

OECD UVIDI

LJUDSKI KAPITAL

Kako ono što znate oblikuje vaš život

ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT
ORGANIZACIJA ZA EKONOMSKU SARADNJU I RAZVOJ

Republika Srbija
MINISTARSTVO PROSVETE

Sporazum

Dozvola OECD, referenca L-2009-160

Za svrhu dozvole i za korišćenje u Opštim uslovima Dozvole, sledeći pojmovi imaće značenja koja su im data u nastavku:

IZDAVAČ: Ministarstvo prosvete Srbije, sa sedištem u Nemanjinoj ulici br. 22-26, 11000 Beograd, Srbija, koje predstavlja Žarko Obradović, ministar prosvete

RAD:

Engleski naziv: OECD Insights Human Capital: How what you know shapes your life

Francuski naziv: Les essentiels de l'OCDE Le capital humain: Comment le savoir détermine notre vie

© 2007. OECD

JEZIK: Srpski

PREVOD: Srpska verzija DELA pripremljena od Ministarstva prosvete Srbije

PODRUČJE: Svet

TIRAŽ: 3000 kopija

Suizdavač:

Zavod za udžbenike
Beograd, Obilićev venac 5

Sa engleskog prevela:

Marija Mitrović

Stručni recenzent:

Predrag Lažetić, MSc

Prevod i stručnu recenziju ovog izdanja
je finansirao Fond za otvoreno društvo – Srbija

ORGANIZACIJA ZA EKONOMSKU SARADNJU I RAZVOJ

OECD je jedinstven forum u okviru kog zajedno deluju vlade 30 demokratskih država kako bi odgovorile na ekonomske, društvene i ekološke izazove globalizacije. OECD takođe predvodi napore u cilju razumevanja novih trendova i problema, poput korporativnog upravljanja, informacione ekonomije i izazova populacije koja stari, i pomaže vladama da na njih reaguju. Organizacija obezbeđuje okruženje u kome vlade mogu porediti svoja iskustva, tražiti odgovore na zajedničke probleme, identifikovati dobre prakse i raditi na koordinaciji domaćih i međunarodnih politika.

Zemlje članice OECD-a su: Australija, Austrija, Belgija, Češka, Danska, Finska, Francuska, Grčka, Holandija, Irska, Island, Italija, Japan, Kanada, Koreja, Luksemburg, Mađarska, Meksiko, Nemačka, Norveška, Novi Zeland, Poljska, Portugal, Sjedinjene Američke Države, Slovačka, Španija, Švajcarska, Švedska, Turska, Velika Britanija. Evropska komisija učestvuje u radu OECD-a.

OECD-ovo izdavačko preduzeće (OECD Publishing) čini javno dostupnim rezultate prikupljenih statistika Organizacije i rezultate istraživanja o ekonomskim, društvenim i ekološkim temama, kao i konvencije, smernice i standarde oko kojih su se dogovorile zemlje članice.

Za objavljivanje ovog dela odgovoran je Generalni sekretar OECD-a. Izloženi stavovi i korišćeni argumenti ne predstavljaju nužno zvanično gledište Organizacije ili vlada zemalja-članica.

© OECD 2007

Ova publikacija ne sme biti preštampana, kopirana, preneti ili prevedena bez pismene dozvole. Prijave treba poslati na OECD Publishing rights@oecd.org ili na faks 33 1 45 24 99 30. Zahtev za dozvolu da se deo ove publikacije fotokopira treba uputiti na Centre français d'exploitation du droit de copie (CFC), 20, rue des Grands-Augustins, 75006 Paris, France, fax 33 1 46 34 67 19, contact@cfcopies.com ili (samo za SAD) na Copyright Clearance Center (CCC), 222 Rosewood Drive Danvers, MA 01923, USA, fax 1 978 646 8600, info@copyright.com.

Predgovor

Ekonomski uspeh se prevashodno oslanja na ljudski kapital – znanje, veštine, kompetencije i osobne karakteristike koje ljudima omogućuju da doprinesu sopstvenom i društvenom blagostanju, kao i blagostanju svojih zemalja.

Obrazovanje je ključni činilac u formiranju ljudskog kapitala. Ljudi boljeg obrazovanja uglavnom imaju veće prihode, što je pogodnost koja se takođe odražava kroz povećani privredni rast. No, uticaj ljudskog kapitala seže dalje od ekonomije. Rast ljudskog kapitala unapređuje nivo zdravlja, učešća u zajednici i povećava izgleda za zaposlenje. Suštinski, kako u narednim godinama globalizacija bude povećavala potrebu za tehnološkim veštinama i prilagođavanjem tako će važnost ljudskog kapitala samo rasti.

Nažalost, prevelikom broju ljudi danas nije pružena prilika da u potpunosti razviju svoje sposobnosti. Čak i u razvijenim zemljama, i do jedne petine mladih ne završi srednju školu, što drastično ograničava njihove kasnije izgleda za zaposlenje. Takav neuspeh je često koncentrisan u određenim zajednicama, vodeći njihovoj marginalizaciji i isključenju iz glavnih ekonomskih i društvenih tokova.

S obzirom na njegov značaj za ekonomski i društveni razvoj, ljudski kapital je već duže vreme tema od prioritetnog značaja za OECD. Ova organizacija se intenzivno bavi obrazovanjem, trudeći se da razvije razumevanje za to kako se nastava i proces učenja mogu poboljšati u uči-

onici i pomažući obrazovnim sistemima zemalja članica da jedni od drugih izvlače pouke, kako iz uspeha tako i iz promašaja. Najpoznatiji je, možda, OECD-ov PISA program, koji meri kompetencije petnaestogodišnjih učenika u više od 40 zemalja širom sveta.

OECD se takođe bavi pitanjima školstva za budućnost, nege dece, obrazovanja, doživotnog učenja i visokog obrazovanja.

OECD se bavi i problemima zdravstva, trudeći se da razume kako taj sektor funkcioniše i kako može pružiti najbolju moguću uslugu našim društvima.

OECD-ova istraživanja i rezultati se često pojavljuju u štampi, televizijskim izveštajima i drugim medijima. No, već neko vreme smatramo da bi naše analize i rezultate trebalo da dostavimo široj javnosti. Iz tog razloga smo uradili ovu seriju knjiga: OECD Uvidi.

Cilj nam je da otvorimo informisanu raspravu o nekim ključnim pitanjima i problemima koji danas pogađaju naša društva i ekonomije. Isuviše često takve rasprave izazovu više strasti nego prosvetljenja. Za odista smisleni dijalog, moramo da odemo dalje od puke razmene mišljenja, bez obzira na to koliko se tih mišljenja čvrsto drže, i da sagledamo činjenice i brojke. Imajući u vidu dugu istoriju istraživanja i analiza, smatramo da postoji malo drugih organizacija koje su pozvanije od OECD-a da izveštavaju o novoj društvenoj i ekonomskoj stvarnosti.

Nadamo se da će ova nova serija knjiga pružiti čitaocima informacije i neophodne uvide potrebne za razumevanje promena i izazova koji će oblikovati naše privrede, naša društva, i naposletku, naše živote u budućnosti.

Angel Gurría
Generalni Sekretar OECD-a

Zahvalnica

Autor se zahvaljuje sledećim osobama na njihovoj pomoći i savetima:

Vilem Adema, Andrea Basanini, Geri S. Beker, Džon Benet, Anabel Buasonade, Nik Brej, Trejsi Berns, Alehandro Kamačo, Rori Klark, Margo Koen, Martin Duran, Žilijet Evans, Vinsent Galar, Tom Hili, Hervig Imervol, Sju Kendal-Bilicki, Kejsu Kerkeinen, Mosahid Kan, Vladimir Lopez-Basols, Kejt Lankaster, Dženet Luni, Angus Medison, Džon Martin, Marko Mira d'Erkol, Džordž Papadopolus, Vikrant Roberts, Žan-Žak Salomon, Tom Šuler, Rejmond Tores, Spenser Vilson, Gregori Vurcburg.

Beleška o valuti

Sve valutne reference su izražene u američkim dolarima, osim ukoliko to nije drugačije naznačeno.

Ova knjiga sadrži ...

StatLinks

Servis OECD-ovog izdavaštva

koji dostavlja ExcelTM dokumente sa štampane stranice!

Potražite StatLinkove u dnu desnog ugla tabela ili grafikona u ovoj knjizi. Da biste skinuli odgovarajuću ExcelTM tabelu, samo ukucajte link u svoj internet brauzer , počevši od prefiksa <http://dx.doi.org> . Ukoliko čitate PDF izdanje knjige i ako je vaš računar povezan sa Internetom, jednostavno kliknite na link. StatLinkovi će se od sada pojavljivati u više OECDovih izdanja.

Sadržaj

1. Ulaganje za promene	10
Sa kakvim se izazovima naša društva suočavaju?	14
Kako naša društva reaguju?	17
O čemu je ova knjiga ...	19
2. Vrednost ljudi	22
Kako se menja globalna ekonomija?	25
Šta je ljudski kapital?	28
Koji su izazovi procesu učenja?	37
3. Prvi koraci	40
Sa kojim se izazovima suočavaju deca i porodice?	43
Kako možemo da pomognemo deci i porodicama?	49
Šta predškolsko obrazovanje znači za decu?	53
4. Pravec škola	60
Da li učenici uče ono što treba da nauče?	63
Kako možemo poboljšati obrazovanje?	68
Kako se domašaj obrazovanja može proširiti?	75
5. Učenje kroz ceo život	80
Ko treba da istraje u učenju?	83
Koje su prepreke daljem učenju?	87
Kako možemo ublažiti prepreke učenju?	89
6. Širi kontekst	96
Da li je ljudski kapital i nešto više od učenja?	99
Šta je društveni kapital?	104
Da li su ljudski i društveni kapital povezani?	107
7. Merila, i više	114
Kako merimo ljudski i društveni kapital?	117
Možemo li izmeriti sve što je važno?	120
Umesto zaključka	123
Dodatne statistike	129
Literatura	138

1

Današnja deca odrastaju u svetu koji se menja. Globalizacija otvara privrede i stvara nove mogućnosti. Sa pojavom ekonomije znanja menjaju se i osnove privrede. Paralelno sa velikim društvenim promenama, kakvo je starenje stanovništva, društva moraju pronaći rešenja za nove izazove.

Ulaganje za promene

Umesto uvoda...

Parisko predgrađe Vijer-I-Bel je nenadahnjujuće mesto u hladno, zimsko popodne. Blokovi stanova se, svi nalik jedni drugima, prostiru u dugim redovima. Prodavnica diskontne robe stoji napuštena na čošku ulice. Grupe mladića „vise“ kod mesne zajednice.

Samo nekoliko meseci ranije, mladići poput ovih su se obrušili na ulice pariskih predgrađa. Hiljade automobila je spaljeno u pobunama koje su trajale iz noći u noć i koje su punile naslovne stranice novina širom sveta. U Francuskoj su neki to ocenili kao ništa drugo do bezumno nasilje. Drugi su to videli kao besni vapaj imigrantskih zajednica koje veruju da su već decenijama isključene iz društva i ekonomski marginalizovane.

Ovog sumornog popodneva pobune su samo sećanje dok muškarci sede okolo u debelim postavljenim jaknama slušajući rep muziku na plejeru. Na spratu četiri nezaposlene žene iz susedstva imaju sastanak sa savetnikom za zapošljavanje. Neke od njih su rođene u Francuskoj, druge su imigrantkinje i svaka ima različito etničko poreklo. Razgovaraju o tome šta bi trebalo da stave u svoj rezime i kako da priđu poslodavcima a zatim raspravljaju, ponekad uzavrelo, o problemima sa kojima se suočavaju u pronalaženju posla.

Neke od žena kažu da ih poslodavci nerado angažuju zato što se njihov kraj grada oslanja samo na jednu liniju železnice, pa se plaše da bi ih kašnjenja u prevozu i štrajkovi mogli sprečiti da na posao stignu na vreme. Druge veruju da su prepreke podmuklije, te da su odraz predrasuda i diskriminacije. Sve se slažu da nedostatak obrazovanja može predstavljati veliku prepreku u nalaženju posla.

Linda, koja je odrasla u Francuskoj, u tradicionalističkoj severnoafričkoj porodici, žali što je njeno obrazovanje prekinuto. „Bila sam primeran đak u školi“, objašnjava, ali su je ispisali pre nego što je mogla da završi školovanje. „Moj otac je verovao da žene ne treba da rade i da treba da ostanu kod kuće dok se ne udaju. U našem obrazovanju, našoj kulturi i religiji, žena prosto mora da prihvati stvari onakve kakve jesu.“

Linda se udala kao starija tinejdžerka, ali njen brak nije potrajao, tako da je ostavljena da sama podiže svoju decu. To je primoralo njenu porodicu da ponovo razmotri svoja uverenja. „Moj otac je konačno prihvatio moj razvod. Sada razume moju situaciju, promenio je svoj pristup. Sada me pritiska da nađem posao.“ No, to za Lindu nije lako: „Nemam CV, nemam radnog iskustva, nikad nisam radila ni kao pripravnica“. Ona se obratila francuskom birou za zapošljavanje za pomoć u obuci i nada se da joj oni mogu pomoći, ali zna da neće biti lako. „Nema nikakvih garancija“, kaže ona.

Žene znaju da moraju steći obrazovanje kako bi napredovale, dobile bolje zaposlenje i povećale svoje prihode. To baš i nije revolucionarna ideja. Roditelji širom sveta, i u svim društvenim slojevima, teraju svoju decu da marljivo uče i dobijaju dobre ocene u nadi da će jednog dana biti nagrađeni za sav taj trud.

Iza takvih saveta stoji zanimljiv koncept, da godine koje provedemo u obrazovanju stvaraju svojevrsan kapital koji ima potencijal da bude dugoročno profitabilan, isto kao i vidovi kapitala sa kojima smo možda bolje upoznati, kao što su novac u banci ili zemljišni posed. Ova ideja je postala jako uticajna među kreatorima politika i proširila se dalje od samog obrazovanja. Dobro zdravlje se takođe može smatrati vidom kapitala koji unapređuje potencijal pojedinaca za sticanje većih životnih zarada.

Zaista, čak i odnosi i zajedničke vrednosti u društvima se mogu posmatrati kao vid kapitala koji olakšava ljudima da rade zajedno i postignu ekonomski uspeh. Nesporno, odsustvo takvog kapitala objašnjava neke probleme koji po- gađaju mesta kao što je Vijer-I-Bel.

Ova knjiga je o takvim vidovima kapitala.

▶ Ovo poglavlje počinje ukratko opisujući neke od ključnih svetskih trendova: promene u demografskoj slici sveta, globalizaciju i uspon ekonomije znanja, koje doprinose pojačanom interesovanju za ovakve pristupe kapitalu. Zatim posmatra kako se ti trendovi odražavaju na ljudsku svakodnevnicu i kakve izazove predstavljaju. Na kraju, poglavlje predstavlja rad Organizacije za Ekonomsku Saradnju i Razvoj (OECD) na proučavanju i analiziranju uticaja globalnih promena i načina na koje društva i vlasti na njih mogu odgovoriti.

Sa kakvim se izazovima naša društva suočavaju?

Dok čitate ove redove, japansko selo Ogama možda više ne postoji. Zabrinuta zbog udaljenosti od zdravstvenih ustanova i svakodnevnih pogodnosti poput prodavnica, odumiruća i sve starija seoska populacija je odlučila da proda svoje posede fabrici za reciklažu. Kada se odsele u neki veći grad, seljani će sa sobom poneti kosti svojih predaka i seosko svetilište.

Nestajanje Ogame je delom posledica opadanja japanske ruralne ekonomije. Ono takođe proizilazi iz jednog šireg fenomena u Japanu i ostatku razvijenog sveta a to je starenje društva. Za to postoje dva osnovna razloga: živimo duže i imamo manje dece. U narednim godinama, ovaj trend će imati stvaran uticaj na razvijene zemlje. Evo nekoliko brojki:

➤ U regionu OECD-a je na početku milenijuma oko 15 % naroda bilo starosti preko 65 godina; predviđa se da će do 2030. godine taj broj dostići 25 %.

➤ U drugoj polovini 20. veka, obim radno sposobne populacije je porastao za 76 %; u prvoj polovini ovog veka, rast je projektovan na samo 4 %.

➤ Promene u populaciji će pogoditi potencijal zemalja za ekonomski rast. Trenutno se smatra da Evropa ima potencijalnu godišnju stopu rasta od 2,3 %; predviđa se da će do 2050. godine taj broj pasti na 0,5 %.

Rezultat svega ovoga je da će blagostanje starih uskoro zavisi od sve manjeg broja aktivno zaposlenih. Zauzvrat se može očekivati da će više nas morati da nastavi sa radom i nakon trenutnih starosnih granica za penzionisanje, jer prosto neće biti dovoljno mlađih ljudi da rade posao. (Istini za volju, u Japanu, kao i u još nekim zemljama, smanjuje se cela populacija, ne samo radna snaga.)

„... Starenje populacije je ujedno izazov, a i prilika. Ono će povećati pritisak na javnu potrošnju, istovremeno umanjujući privredni rast. Međutim, ono je takođe i ogromna šansa za sve nas da provedemo više zadovoljnih godina na poslu i u penziji.“

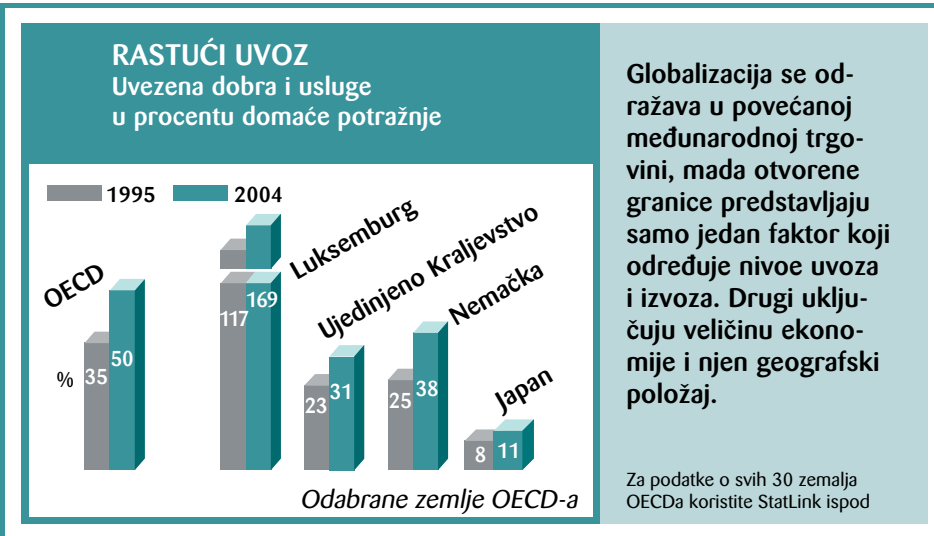
Live Longer, Work Longer

Da bismo nastavili sa radom potrebno je da se usavršavamo kroz čitav svoj radni vek. Zašto? Zato što se veštine koje su nam potrebne na radnom mestu neprestano menjaju dok se tempo napretka ubrzava. Iza takvog razvoja stoje dva glavna činioca: napredak globalizacije i uspon ekonomije znanja.

Ići globalno

Globalizacija je složen i kontroverzan fenomen koji obuhvata širok dija-pazon društvenih, političkih, kulturnih i ekonomskih kretanja, no u samoj njenoj srži je jedna prosta suština: državne granice nemaju više onakav značaj kakav su imale ranije. Znaci globalizacije se mogu videti svuda – od ubrzanog širenja tehnologije po celom svetu do povećane težnje studenata i nastavnog i naučnog osoblja na univerzitetima da odu u inostranstvo zarad studiranja i posla.

Ekonomski, globalizacija znači da se nacionalne privrede sve više oslanja-ju jedna na drugu i na svetsku ekonomiju. Niz međunarodnih sporazuma je otvorio put trgovini i ulaganjima među zemljama; multinacionalne firme sada ne prezaju od premeštanja proizvodnje po celom svetu, a proizvedena dobra i poneke usluge prelaze granice bez napora.

Izvor: OECD Factbook 2006.

StatLink: <http://dx.doi.org/10.1787/425066253568>

Zagovornici globalizacije tvrde da je ona donela privredni rast i enormno proširila mogućnosti za trgovinu. No ona je takođe, u izvesnoj meri, pritisku globalne konkurencije izložila proizvodne delatnosti u razvijenim zemljama koje obavljaju nisko ili srednje kvalifikovani radnici. Konkurencija, najpre, dolazi iz zemalja kao što su Kina i Indija, gde su plate znatno niže.

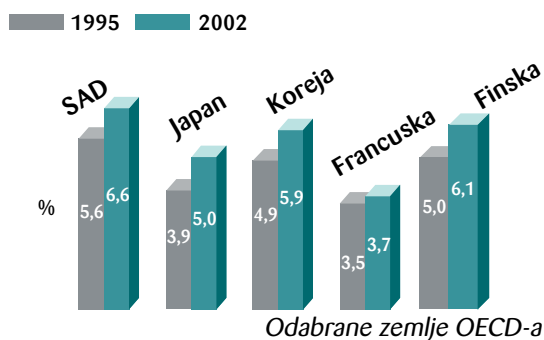
Ekonomija znanja

Sličan pritisak je stvoren i pojavom takozvane ekonomije znanja. U razvijenim zemljama, vrednost znanja i informacija u svim njihovim oblicima postaje sve očiglednija, što je trend koji je omogućen brzim širenjem informacijskih tehnologija velikih brzina.

Posledica je da se mozgovi sve više vrednuju u odnosu na snagu, što opet dovodi do širenja jaza u zaradama između onih koji su završili više nivo obrazovanja i onih koji to nisu. Korenima tog jaza se često može ući u trag u našim najranijim životima. Čak je i u razvijenim zemljama manje verovatno da će deca iz siromašnijih porodica steći adekvatno obrazovanje kao njihovi bogatiji vršnjaci, što će im uveliko otežati da se sa njima takmiče kada odrastu.

INSTRUMENTI ZA EKONOMIJU ZNANJA

Ulaganje u istraživanje i razvoj, visoko školstvo i softver u procentima BDP

Ulaganje u istraživanje i razvoj, visoko školstvo i softver može izvesno biti dugoročno isplativo. Ovakva ulaganja brže rastu u SAD i Japanu nego u većem delu Evrope.

Za podatke iz više zemalja OECD upotrebite StatLink ispod

Siromaštvo ne podrazumeva samo odsustvo novca; ono znači i manjak resursa – obrazovanja, zdravlja, korisnih društvenih veza – na kojima se gradi ekonomski uspeh. Ono ne pogađa samo pojedince. U mnogim zemljama OECD-a, postoji rastuća zabrinutost oko pojave marginalizovanih društvenih grupa ili zajednica koje zbog nedostatka veza sa glavnim društvenim tokovima i relativno niskog obrazovanja, nisu u mogućnosti da u potpunosti učestvuju u globalnoj ekonomiji i ekonomiji znanja. U očima mnogih, baš je takva marginalizacija dovela do pobuna u predgrađima Pariza 2005. godine. Daleko od toga da Francuska jedina ima zajednice koje egzistiraju van glavnih društvenih tokova. Mnoge razvijene zemlje brinu o tome kako održati koheziju u društvima koja su dom sve većem broju isključenih zajednica.

„Rastuća dihotomija između elite i ostatka populacije dovodi u pitanje društvenu koheziju unutar mnogih društava, koheziju koja je bila, i još uvek jeste, temelj stabilnosti“

*Jirgen Erstrem Miler
(Jorgen Orstrom Moller) u
The Creative Society of the 21st Century*

Kako naša društva reaguju?

Ekonomski trendovi poput globalizacije i ekonomije znanja mogu odavati utisak ogromnih, sporokretajućih klimatskih struja koje lebde visoko u atmosferi i koja su van ičijeg uticaja. Tačno je da danas ne postoji zemlja koja je zaista u stanju da određuje oblik globalnog ekonomskog razvoja mada neke, jasno, imaju više uticaja od drugih. No, ono što društva i vlasti mogu da učine i što zbilja moraju učiniti, jeste da reaguju na promenljiva ekonomska i društvena zbivanja na načine koji najbolje štite interese njihovih naroda.

Odluke o politikama mogu temeljno oblikovati razvoj nacionalnih privreda i živote njihovih građana. Da bismo shvatili kako se to odvija u stvarnom svetu, zamislimo život deteta zvanog Žan koji odrasta u tipičnoj zemlji OECD-a...

Godine ekonomskog rasta su obezbedile dovoljno sredstava za izgradnju čestitih bolnica, te Žan ima jako dobre izgleda da se rodi i bezbedno preživi prvih nekoliko nedelja. To nije slučaj u većem delu sveta: prema dobrotvornoj

organizaciji Spasimo decu (Save the Children), od približno 60 miliona dece rođene svake godine, 4 miliona umre u prvom mesecu. Oko 99 % smrti novorođenčadi se dešava u zemljama u razvoju.

„Dok privredni rast nije jedini cilj politika, on obezbeđuje resurse za borbu protiv društvene isključenosti, siromaštva i rđavog zdravlja.”

The Well-being of Nations

Samo par meseci nakon Žanovog rođenja njegova porodica se suočava sa prvom dilemom. Njegova majka mora da odluči da li će se vraćati na posao ili ne. Ona brine da bi ostavljanje njenog sina nekom na čuvanje naškodilo njegovom razvoju. Međutim, ona takođe smatra da bi njen odlazak na posao doveo do poboljšanja porodične finansijske situacije i da bi unapredio njene izgledne u karijeri.

U velikoj meri, na njenu odluku će uticati postupci vlasti. U nekim zemljama OECD-a, vlade su voljne da pomažu majke kako bi one mogle da ostanu kod kuće; u drugim, one ohrabrivanjem žena da odlaze na posao, primat daju borbi protiv siromaštva. Na taj način, iako će proteći godine dok Žan stekne pravo da glasa, društvena kretanja i vladine politike će već duboko uticati na njegov život.

Taj proces će se nastaviti na sledećoj prekretnici njegovog života, školi. Obrazovni sistemi u velikoj meri variraju u svojoj efektivnosti i činioци koji ih oblikuju mogu biti toliko duboko utemeljeni u društva da učine promašaje školskih sistema nevidljivim. Na primer, u nekim školskim sistemima, deca poreklom iz siromašnih porodica se muče da postignu uspeh; u drugim, društveno poreklo ne igra toliku ulogu. Poređenje uspešnosti školskih sistema na međunarodnom nivou može učiniti takve razlike očiglednijim i pomoći da se uobliču reakcija vlasti.

Ako Žan potiče iz manje imućne porodice, izglednije je da će se namučiti kroz školovanje ne bi li razvio svoj potencijal. Postoji mogućnost i da Žan napusti školovanje i pokuša da se zaposli ali, bez veština i obuke, izbor će mu biti drastično ograničen, posebno zato što fabrički poslovi nastavljaju da se sele u manje razvijene zemlje.

Pod pretpostavkom da se Žan zaposli, on može imati mogućnost da pohađa neke od kurseva za dokvalifikaciju i prekvalifikaciju, ali njegov poslodavac

„U društvu znanja pristup mogućnostima za sticanje potrebnih znanja, veština i sposobnosti je od suštinskog značaja za društveni napredak i privredni rast.“

Co-financing Lifelong Learning

možda neće želeti da troši novac na obuku lako zamenljivog uposlenika niskih kvalifikacija. Žanu preostaje jedino nada da će država platiti kurseve dokvalifikacije i prekvalifikacije. U suprotnom, rizikuje da zaostaje sve više u svojim nastojanjima da zaradi za pristojan život.

O čemu je ova knjiga...

Šta vlasti i društva mogu da učine tokom života nekoga kao što je Žan, ne bi li mu pomogli da ostvari svoj potencijal? To je, među mnogim drugim, vrsta pitanja na koje OECD svakodnevno pokušava da odgovori. Organizacija okuplja 30 vodećih svetskih tržišnih demokratija, analizira i pruža uvide u ključna politička pitanja koja neposredno utiču na ljudske živote. Oslanjajući se na prethodne analize ova knjiga pokušava da predstavi kako koncept ljudskog kapitala može da posluži kao odgovor na glavne društvene i ekonomske izazove.

Neizbežno, knjiga ove veličine može da pruži samo sažet uvod u glavne probleme i pitanja kao i u sveobuhvatna istraživanja i analize OECD-a. Da bi se bolje shvatio taj rad, knjiga sadrži grafičke prikaze i tabele iz brojnih OECD-ovih publikacija kao i neposredne navode iz tih tekstova. Na kraju svakog poglavlja, dat je odeljak sa predlozima dodatnog štiva iz OECD.

Šta je u ovoj knjizi?

Drugo poglavlje će objasniti šta ljudski kapital podrazumeva i videćemo zašto znanje i informacione tehnologije postaju sve važnije za privredni rast širom sveta. Treće poglavlje se osvrće na razlog zašto su prve godine dečijeg života tako važne i kako porodične politike mogu igrati veliku ulogu u određivanju toga kako se deca neguju. Četvrto poglavlje daje osvrt na školski uzrast, i ispituje činioce koji neke obrazovne sisteme čine efektivnijim od drugih.

Peto poglavlje se bavi učenjem izvan godina formalnog obrazovanja: kako ekonomije evoluiraju i ljudi rade duže, neprekidna obuka i obrazovanje će postajati sve važniji.

Šesto poglavlje se osvrće na širi opseg elemenata, kao što je dobro zdravlje, koji pomažu ljudima da zarade za život. Takođe se osvrće na veze između društvenih odnosa i obrazovanja.

Najzad, sedmo poglavlje daje uvid u načine merenja stvari kao što su nivoi obrazovanja celog društva i izvodi neke zaključke.

2

Vrednost ljudi

U globalnoj ekonomiji znanja, veštine, učenje, talenti i osobine koje ljudi poseduju - njihov ljudski kapital - postali su ključni, kako za njihovu sposobnost da zarade za život, tako i za širi privredni rast. Obrazovni sistemi mogu dosta da pomognu ljudima da ostvare svoj potencijal ali, ukoliko u tome ne uspeju, to može voditi dugoročnim društvenim i ekonomskim problemima.

Umesto uvoda...

U Indiji, Vikrant Roberts se sprema za još jedan dan u SAP-u, međunarodnoj softverskoj firmi sa sedištem u Bangaloru. Ovaj 28-godišnji softverski inženjer kaže da je ovaj grad indijsko središte visoke tehnologije i da se ubrzano menja. "Bangalor je bio nalik nekoj palanci. Mogli ste da idete u duge, lepe šetnje, bilo je tiho. Sada postaje prilično skućeno. Zapravo, saobraćaj je nemoguć."

Vikrant preko telefona svakodnevno razgovara sa klijentima u Nemačkoj, Ujedinjenom Kraljevstvu ili Sjedinjenim Američkim Državama. Ponekad je telefonski poziv dovoljan ali se ponekad mora više angažovati: "Ako na njihovom sistemu postoji problem i oni žele da se ja ulogujem, ja mogu da zatražim vezu i da se prijavim na njihov sistem", objašnjava Vikrant. Razdaljina nije bitna; klijentov server može da se nalazi i u Nju Delhiju ali i u Njujorku. Vikrantu je svejedno.

Bangalor je sedište sve većeg broja globalnih i indijskih softverskih i informaciono-tehnoloških kompanija koje zapošljavaju obrazovane mlade ljude poput Vikranta. Neki čak predviđaju da će za koju godinu zauzeti mesto kalifornijske Silikonske doline. Vikrant je oprezniji: "U Indiji postoji još mnogo stvari koje treba unaprediti", kaže on.

Bilo da je u pravu ili ne, nesumnjivo je da Indija i druge zemlje u razvoju ubrzano rastu i imaju potencijal da preoblikuju svetsku ekonomiju. Jedna poznata prognoza američke brokerske kuće Goldman Saks (Sachs) vidi Brazil, Rusiju, Indiju i Kinu – "BRIK" – kako do 2050 godine, zajedno sa SAD i Japanom, čine šest najvećih svetskih ekonomija. Samo će vreme pokazati da li će se to i desiti. No, ono što je neporecivo je sledeće: globalna ekonomija se menja, kao što je uvek i činila i kao što će i nadalje činiti.

▶ Ključni trend u najnovijoj fazi svetskih ekonomskih promena je razvoj ekonomije znanja, i to je prva tema na koju će se ovo poglavlje usredsrediti. Zatim će nastaviti ispitivanjem toga kako se ideja o ulaganju u ljude pojavila kao odgovor na ekonomske promene, i najzad upitati šta sve to znači za obrazovanje i kako ljudi uče kroz ceo svoj život.

Kako se menja globalna ekonomija?

Nekada je ekonomska snaga u velikoj meri zavisila od čvrstih, fizičkih preimućstava: bolji plug, efikasnije vreteno, jači traktor. Takva forma fizičkog preimućstva je bila od suštinskog značaja: plug je vršio svoj posao pluga, vreteno je vršilo posao vretena, i to je bilo sve.

Ovih dana, značajan izvor razvoja ne dolazi od fizičkih predmeta, već od nečega prilično neopipljivog: informacija. A pojavni oblik tih informacija nije toliko bitan, bez obzira da li se informacije pojavljuju na disku računara, Ajpodu (Ipod) ili da lete kroz vazduh u satelitskom prenosu, sve su to samo nule i jedinice.

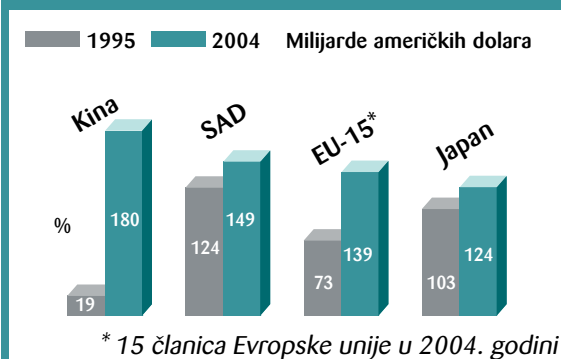
Nova tehnologija “ transformiše privredne aktivnosti, kao što su parna mašina, železnica i struja činile u prošlosti.”

The New Economy: Beyond the Hype

Podjednako, lokacija poseda, bio to Mančester, Detroit ili Jokohama, je nekada bila ključna za uspeh. Fabrika je morala da bude na pravom mestu, pristupačna brodovima ili vozovima i u blizini prirodnih resursa kao što je

SVE O INFORMACIONIM TEHNOLOGIJAMA

Izvoz proizvoda informacionih tehnologija (IT) iz vodećih proizvođačkih oblasti

Kina je pretekla SAD te postala najveći svetski izvoznik IT robe – računara, rutera itd. koji pomažu stvaranje ekonomije znanja.

Izvor: ITS Baza podataka OECD

ugalj. Danas je lokacija sve manje važna. Sve dok ima ljudi koji će da upotrebe informacije, i dok su veze dobre, nije previše bitno da li se nalaze u Bostonu, Pekingu ili Bangaloru.

Hajde da ne preteramo. Naravno, industrijska proizvodnja se još uvek oslanja na sirovine – gvožđe, pamuk, naftu – kao što se oduvek oslanjala. I zemljoradnik još uvek mora da posadi seme u zemlju. Drugim rečima, industrijska proizvodnja i poljoprivreda neće nestati. Istini za volju, sa rastućom populacijom u svetu i pojavom novih srednjih klasa u Kini i Indiji, potražnja za njihovim proizvodima ne opada, već raste.

Takođe, ni informacije nisu novost. Još dok su dinosauri hodali zemljom, insekti poput pčela su se služili svojim složenim plesovima kako bi razmenili informacije o mestima na kojima se mogu naći biljke bogate nektarom. U prai-storijska vremena, naši preci su se služili uzvicima i gestikulacijom, to jest, razmenjivali su informacije ne bi li ulovili životinje koje su bile veće i brže od svakog čoveka. A dugo pre pojave silikonskog čipa, ljudi su se bogatili stvaranjem informacija: 1865, Džon Džulijus Rojter (Reuter) je svoju tek izniklu novinsku agenciju pretvorio u svetski poznato ime, donoseći u Evropu vest da je ubijen predsednik Linkoln.

Ono što je danas različito kod informacija je sama njihova količina i prodornost kao i brzina kojom se mogu prenositi i obrađivati. Brzo unapređivanje računarske snage i komunikacionih tehnologija, kao što je Internet, čine upotrebu i obradu podataka sve jeftinijom. Murov zakon – predviđanje da će se broj tranzistora na silikonskom čipu (i samim tim, računarske performanse) duplirati na svakih 18 do 24 meseca - u suštini se već više od 40 godina pokazuje ispravnim. Danas, računari rade sve brže i čuvaju sve više informacija. Brzina Interneta se, takođe, brzo povećala u odnosu na one dane kada se čekanje od par minuta da se nova stranica polako prikaže nije činilo zaludnim.

“Vrednost znanja ... je nastavila da raste. Ono je u osnovi drugačije od drugih vidova kapitala. Rastući, znanje se može širiti mnogo lakše i jeftinije, zauzvrat postajući sve unosnije.”

*Blum (David Bloom) u
The Creative Society of the 21st Century*

Ono što je takođe različito je da su aktivnosti zasnovane na informacijama postale sve važnije i za nacionalne privrede i za pojedinačno poslovanje

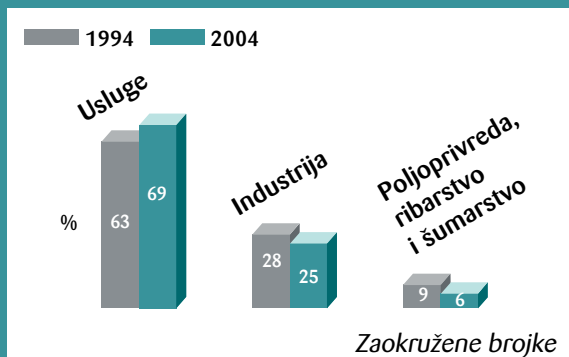
kompanija. Danas se unapređenja u informacionim tehnologijama osećaju u svakom aspektu poslovanja, od upravljanja skladišnim zalihama do nadgledanja prodaje. Prodor informacionih tehnologija se ogleda u bilansu kompanija. Prema nekim procenama, tradicionalni knjigovodstveni posedi, tj. fizički posedi kompanije koji bi mogli da budu prodati u slučaju bankrota, sada iznose samo jednu petinu vrednosti američkih kompanija. Ostalo mahom leži u neopipljivim stvarima poput znanja i informacija.

Ekonomija znanja ne donosi promene samo u postojećim biznisima; ona ih takođe i stvara. Pomislite na tekstualne poruke na mobilnim telefonima ili Gugl (Google) pretraživače, kompanije čiji se promet za samo četiri godine povećao 17 puta na \$1,5 milijardi u 2005. Tu su i manje poznati novi biznisi: u Kini, mladi ljudi nazvani "farmeri zlata" provode dane igrajući video igrice kako bi zaradili virtuelne zlatnike, koje igrači obično koriste za "kupovinu" drugih virtuelnih predmeta, poput oružja ili utvrđenja. No, farmeri zlata to virtuelno zlato ne čuvaju za sebe. Oni ga prodaju za pravi novac igračima na Zapadu koji žele da, bez uloženog truda, postignu uspeh na video igricama.

Sve ove aktivnosti podrazumevaju prodaju ili razmenu znanja i informacija. Da bi se sve to ostvarilo potrebni su snažni računari i veze.

KO ŠTA RADI?

Procenat radne snage u sektorima usluga, industrije i poljoprivrede u regionu OECD-a

U zemljama OECD-a se uočava pomak sa tradicionalnih poslova, poput industrijske proizvodnje, u oblasti koje ne stvaraju fizičke predmete, poput velikog broja usluga i ekonomije znanja.

Za podatke iz svih 30 zemalja OECD upotrebite StatLink ispod

No, što je još važnije, potrebni su ljudi sa veštinama i znanjem da bi sve to funkcionisalo i pretvorilo se u privredni rast.

Elementi rasta

Zašto ekonomije rastu? Ako vas ovaj problem nikada ranije nije pogodio, verovatno je da niste jedini. Dok smo svi mi proživljavali razdoblja recesija i ekonomskih kriza, danas malo ljudi iz razvijenih zemalja poznaje vremena kada ekonomija nije bila u porastu na duži rok. Prevedeno u naše sopstvene živote, to znači da većina nas zarađuje više nego što su zarađivali naši roditelji i da očekujemo da će naša deca zarađivati više od nas. Ekonomski rast je ponekad, čini se, neumitan mada i pomalo tajnovit.

Ipak, nema zakona koji kaže da ekonomije moraju da rastu. One mogu da stagniraju, čak i da se smanjuju decenijama, pa i vekovima zaredom. U skorija vremena, tempo rasta je enormno varirao od zemlje do zemlje i od decenije do decenije. U 30 godina nakon II svetskog rata, zapadna Evropa se približila umanjivanju ekonomskog jaza sa Sjedinjenim Američkim Državama. Taj proces se zaustavio ranih osamdesetih, kada je Evropa počela ponovo da zaostaje za SAD. Ovih dana, kineska ekonomija ubrzano raste, za oko 8% godišnje. Međutim, postoje ogromne razlike između ekonomija svetlucah, modernih gradova na obalama, i onih u prašnjavim, udaljenim gradićima u zapadnoj Kini.

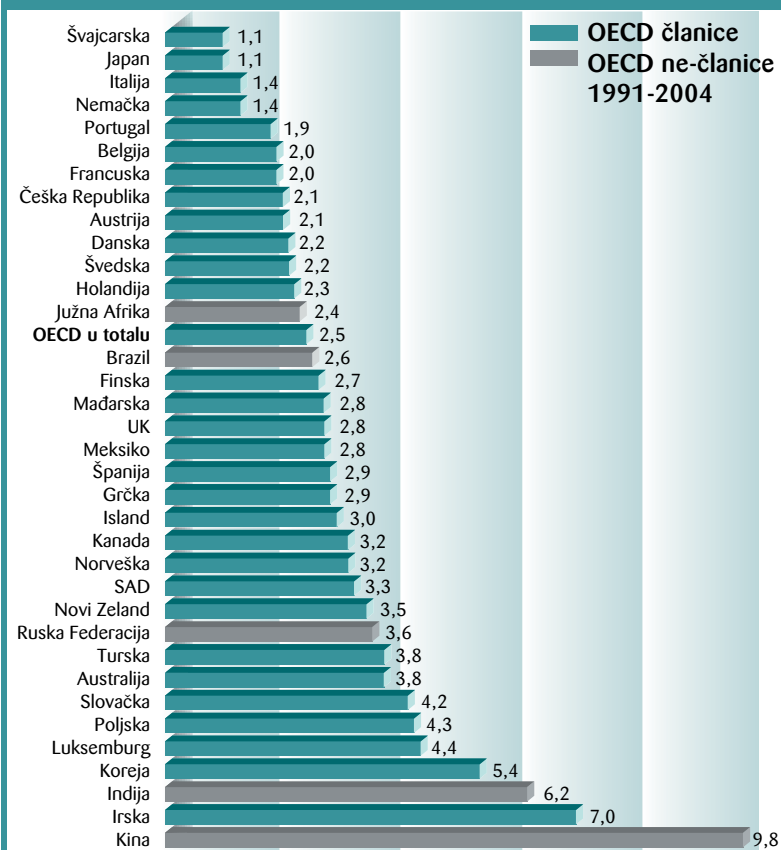
Zašto? Zašto neke ekonomije rastu brže od drugih? To pitanje je u srži ekonomije, i ono je razlog što je ekonomija u srži savremenog života. Bilo da je razlog tome ljudska pohlepa za materijalnim dobrima ili naša želja da stvorimo bolji svet sa dobrim školama i bolnicama za sve, većina nas želi da vidi kako naše države - i mi sami - postajemo bogatiji.

Šta je ljudski kapital?

Da bismo razumeli zašto ekonomije rastu moramo prvo da vidimo zašto se ekonomska aktivnost uopšte događa. Tradicionalno, mnogi su ekonomisti verovali da su četiri stvari – “četiri faktora proizvodnje” - bile potrebne za to. Prvi je očigledan: zemlja. Bez zemlje nema ni posejane njive ili temelja za fabriku ili poljoprivrednog gazdinstva. Druga je jednako jasna: radna snaga, ili radnici. Zatim tu je kapital: to su sredstva, obično novac, potrebna da se obezbede cigle za fabriku i mašine za opremanje. I najzad, tu je preduzetništvo ili,

PUT RASTA

Prosečni godišnji rast u BDP
u OECD-ovim članicama i drugim ekonomijama

Od sredine devedesetih, rast se u regionu OECD-a razdvajao, na čelu sa SAD koje prednjače u odnosu na većinu drugih zemalja. Bilo je tu, naravno, izuzetaka kao što su Koreja i – najznačajnije – Irska. No sada je čak i njih nadjačala Kina koja, naravno, polazi sa niže ekonomske osnove. Ostaje da se vidi da li Kina može da održi svoj vrtoglavi rast u narednim godinama. Ipak, nema sumnje da zemlje poput Kine, Indije i Ruske Federacije značajno menjaju svetsku ekonomiju.

što je ekonomista Džon Mejnard Kejn (John Maynard Keynes) nazivao, “životinjski duh”. Drugim rečima, inicijativa koja pretvara goli komad zemlje u fabriku.

Da se vratimo na drugi od tih činilaca proizvodnje, radnu snagu. Sa nekoliko izuzetaka, ekonomisti su bili skloni da radnike posmatraju kao masu. Ako bi oni bili voljni i sposobni da rade fizički posao, nije bilo bitno šta oni znaju ili kakve su njihove sposobnosti. Izuzetak od ovakvog načina razmišljanja je bio škotski ekonomista XVIII veka Adam Smit (Adam Smith). On je verovao da ekonomska aktivnost nije stimulirana radnicima kao masom već “stečenim i korisnim sposobnostima svih stanovnika ili članova društva”. Tome je dodao stav da pojedinac mora da plati cenu kako bi stekao takve talente i sposobnosti no, jednom postignuti, oni su predstavljali “kapital utemeljen i ostvaren u ličnosti pojedinca”.

Smitovo delo još uvek utiče na svet u kom danas živimo. (Njegova podrška slobodnoj trgovini ga čini strašilom za one koji se protive globalnim trgovinskim poslovima. Ironično, Smit je sebi zaradio udoban život naplaćujući carinske dažbine za račun britanske riznice.) Međutim, njegovo verovanje da su individualne sposobnosti radnika bile vrsta kapitala – sredstvo poput vretena ili mlina koje može dati prinos – zahtevalo je vremena da se primi. Iako se pojavljivalo s vremena na vreme u ranijim godinama XX veka, tek su od šezdesetih godina ekonomisti počeli da sistematski ugrađuju takve ideje u svoj rad.

Objasniti rast

To se dogodilo zato što su ekonomisti pokušavali da daju odgovor na našu prvobitnu zagonetku, zašto ekonomije rastu? Klasični ekonomisti su, pod uticajem Smita, verovali da odgovor leži u “nevidljivoj ruci”. Smit je verovao da će na slobodnom tržištu ljudi iz sopstvenog interesa upotrebiti faktore proizvodnje, dobra i usluge tako da od svakog od njih dobiju najbolji mogući prinos. Raširen preko cele ekonomije, trud svih tih pojedinaca je delovao kao džinovska nevidljiva ruka, gurajući ekonomske resurse ka njihovoj najproduktivnijoj upotrebi.

Kasniji ekonomisti, poput Roberta Soloua (Robert Solow) su se pedesetih godina pojavili sa rafinisanijim, mada manje intrigantnim, rešenjima za pitanje rasta, tako što su “ekonomskim modelima” objašnjavali odnose među raznim faktorima rasta, npr. odnos između rada i fizičkog kapitala.

Oni u početku nisu mnogo uračunavali uticaj različitih nivoa obrazovanja, ili kvaliteta radne snage na privredni rast. No, to se postepeno menjalo i od ranih šezdesetih imamo sve veće slaganje oko jednog ključnog dela slagalice rasta, naime, važnosti ljudi tj. njihovih mogućnosti, njihovog znanja, i njihovih kompetencija, za privredni rast. Drugim rečima, ovde se govori o važnosti ljudskog kapitala.

Kao i mnoge uticajne ideje, ljudski kapital je teško pripisati samo jednoj osobi. No, jedan od ranih važnih eksponenata je bio američki ekonomista Teodor Šulc (Theodore Schultz). U radu koji se pojavio 1961. godine, on je primetio da su "ekonomisti već dugo znali da su ljudi važan deo bogatstva nacija". Niko ovo ne bi osporio: najzad, ekonomisti su uvek ubrajali radnu snagu u faktore proizvodnje.

Ono što su ekonomisti bili manje voljni da priznaju, ukazuje Šulc, je da pojedinci svesno ulažu u sebe ne bi li popravili lični ekonomski učinak. Student uči medicinu kako bi lečio ljude ali takođe zato što lekari zarađuju više od čistača ulica; menadžerka se obučava za novi sistem popisivanja kako bi bila u toku sa poslom ali, takođe, očekujući unapređenje i povišicu plate.

OECD je definisao ljudski kapital kao znanje, veštine, kompetencije i osobine otelotvorene u pojedincu, koje omogućavaju stvaranje ličnog, društvenog i ekonomskog blagostanja.

Ovi primeri nisu Šulcovi, ali ideja iza njih jeste. Ulaganje pojedinaca u sopstveno usavršavanje, najčešće kroz unapređenje svog obrazovanja, vodi do stvarnog poboljšanja ličnog dohotka i blagostanja. Imajući u vidu celu ekonomiju, Šulc dodaje da se kvalitet ljudskog kapitala tj. nivo obrazovanja ili zdravstveni standardi, mogu povezati sa privrednim rastom.

Suštinski, ono što su on i drugi ekonomisti tvrde jeste da moderna privreda ne može da raste bez obrazovane radne snage.

Porast obrazovanja

Ljudski kapital – kvalitet radne snage – je samo jedan faktor koji određuje privredni rast. Zemlje mogu imati slične nivoe obrazovanja, a istovremeno pokazivati velike varijacije u svom tempu rasta. Drugi faktori uključuju demografiju (posebno, odnos mladih i starih u populaciji), tehnološke inovacije, otvorenost za trgovinu sa inostranstvom i stanje političkog i pravnog sistema u državi.

Ljudski kapital igra važnu ulogu u privrednom rastu i takvu njegovu ulogu možemo slediti do XIX veka i do pojave masovnog obrazovanja. Kao i većina odnosa ni ovaj nije jednostavan i nalik je uzajamno povratnoj sprezi. Obrazovanje stvara radnu snagu sposobnu za izvođenje složenijih i bolje plaćenih poslova. Istovremeno, postojanje takvih poslova čini da školovanje bude vredno truda za učenike i studente. Svi oni neplaćeni časovi u učionici će se, vremenom, pretočiti u posao koji će radnicima nadoknaditi vreme tokom kog su učili a ne zarađivali novac.

„Da li obrazovanje podstiče rast ili rast podstiče pojedince da se sve više obrazuju? U praksi, verovatno je da uzročnost funkcioniše u oba pravca.”

Education at a Glance 2005

Stoga zemlje sa visokom obrazovanošću populacije imaju tendenciju da postanu bogatije i da ulože više novca u dalje širenje obrazovanja. To možda zvuči kao situacija sa kokoškom i jajetom, ali verovatno da nije. Istorijski dokazi iz zemalja poput Nemačke i Sjedinjenih Američkih Država pokazuju da je pojava masovnog obrazovanja krajem XIX veka prethodila obimnom privrednom rastu. (Ironično, cilj podsticanja privrednog rasta jedva da je postojao među mnogim faktorima koji su u početku uzrokovali pojavu masovnog školovanja.) U skorijoj prošlosti azijski ekonomski tigrovi, između ostalih Singapur i Koreja, su imali relativno visoke nivoe pismenosti pre ukrcavanja na talase strahovitog rasta u 1980-im i ranim 1990-im.

Doista, kao što postojanje obrazovanih radnika može da pomogne ekonomiji u porastu, tako njihov nedostatak može predstavljati usko grlo. Uprkos populaciji od oko milijardu ljudi, prema navodima menadžera u poslovima informacionih tehnologija, Indija pati od manjka kvalifikovanih diplomiranih stručnjaka. Nacionalno udruženje poslodavaca predviđa da će industriji, koja trenutno zapošljava oko 350 000 ljudi u Indiji, do 2009. godine nedostajati

Tačka gledišta

Geris Beker

Od svoje pojave, koncept ljudskog kapitala je bio kontroverzan. To priznaje i pionir u ovoj oblasti, Teodor Šulc. "Naš sistem vrednosti i verovanja nam brani da na ljude gledamo kao na kapitalna dobra, osim u ropstvu, što nam je gnusno", napisao je ranih pedesetih.

Skoro 50 godina kasnije, ideja o ljudskom kapitalu još uvek nije svuda omiljena. Kritičari za početak kažu da odnos prema obrazovanju i zdravlju kao vidu "kapitala" predstavlja neželjen upliv ekonomista u ono što su, po njihovom mišljenju, društvena pitanja. Zatim tu je pitanje uzročnosti tj. da li širenje obrazovanja stvara bogatija društva, ili bogatija društva proširuju obrazovanje? Onda tu su pitanja poput formalističkog pristupa odnosu između obrazovanja i sveta rada (kredencijalizam). On poteže pitanje da li poslodavci donekle isplaćuju veće zarade ljudima zato što imaju formalne kvalifikacije, poput fakultetske diplome, pre nego zato što poseduju jedinstveno ekspertsko znanje koje može poboljšati produktivnost kompanije.

Da bismo raspravili neke od ovih tema, pričali smo sa profesorom Gerijem S. Bekerom (Gary Becker), dobitnikom Nobelove nagrade za ekonomiju 1992. godine i autorom Ljudskog kapitala, seminarskog rada objavljenog 1964.

Šta dolazi prvo, privredni rast ili širenje obrazovanja?

To pitanje nije novo ali je interesantno. Ima različitih načina da se na to odgovori. Treba da sagledate razna povećanja u obrazovanosti koja su zasnovana na promenama javnih politika, i zatim vidite proizašle efekte na privredni rast. Ja svakako verujem da postoji snažna uzročnost između poboljšanja u obrazovanosti – u ljudskom kapitalu – i privrednog rasta. No takođe, imamo i nekih povratnih efekata privrednog rasta na povećanje edukacije.

Nisu li ljudi u konceptu ljudskog kapitala tretirani kao mašine?

On zasigurno ne dehumanizuje pojedince; može se koristiti za rešavanje svakakvih problema i pitanja, ne samo uticaja na zarade već i uticaja na zdravlje, na formiranje porodica i tako dalje. Ali on jeste bio krajnje kontroverzan, čak i među ekonomistima. Danas mislim da, u većini zemalja, političar ne može da se kandiduje za funkciju a da u nekom trenutku ne spomene ili ne raspravlja o važnosti ljudskog kapitala za zemlju.

Šta je sa kredencijalizmom?

Da, to je stara kritika ... Ako je samo do kredencijalizma, onda od pojedinačnih do zbirnih zarada nećete naći mnogo uticaja na nivou BDP. Ne mislim da je kredencijalizam jednak nuli, ali on nije dominantna sila koja motiviše ljude da se obrazuju...

Ako su nečiji roditelji dobro obrazovani, oni zauzvrat imaju veću šansu da steknu dobro obrazovanje od nekoga iz siromašnije porodice. Važno pitanje?

Mislim da je vrlo važno. Mislim da je važno da socijalna politika pokuša da deci poreklom iz siromašnih i manje obrazovanih porodica pruži mogućnost da, ukoliko poseduju sposobnosti, prošire svoje obrazovanje. To nije mali problem, jer je delom zasnovan na strukturi porodice, ali mislim da se moramo više potruditi da bar onim učenicima, koji su u mogućnosti da iz toga izvuku korist, pružimo kvalitetnije obrazovanje u ranijoj fazi tako da, ako imaju kapaciteta, mogu da nastave i završe srednju školu i pređu na visoko obrazovanje.

Da li bi vlade trebalo da ulože više?

Da, ali to je takođe i pitanje veće efektivnosti. Ja sam pobornik vaučera i takmičenja u obrazovnoj strukturi. Pitanje je, da li pametno i efikasno ulažemo i smatram da postoje stvarna pitanja oko toga da li možemo da povećamo efikasnost i možda potrošimo manje, a za taj novac postignemo bolje rezultate.

206 000 radnika. Nedostatak adekvatno kvalifikovanog osoblja usporava privredni rast i podstiče rast plata postojećih radnika.

Šire posmatrano, indijska populacija je na mnogo nižim nivoima obrazovanja od, recimo, kineske. UNESCO kaže da samo 61 % odraslih u Indiji ume da čita; u Kini je cifra viša od 90 %. Taj jaz je jedan od nekoliko faktora koji se obično navode u prilog bržeg tempa privrednog rasta Kine u ranim devedesetim.

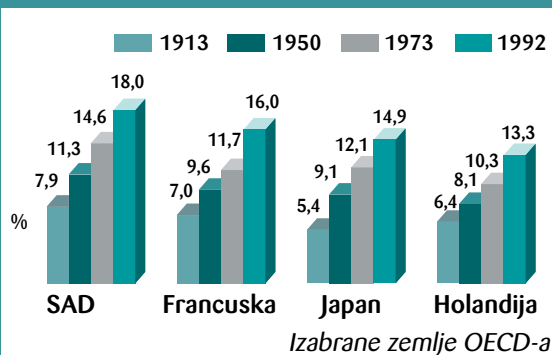
Povratak učenju

Koje su ekonomske koristi ljudskog kapitala? Možemo ih posmatrati na dva načina – iz perspektive pojedinca i iz perspektive nacionalne privrede.

Za pojedince, ekonomske koristi ljudskog kapitala – poput povećanih zarada – treba da budu na prvom mestu usklađene sa troškovima sticanja takvog kapitala. Ti troškovi uključuju novac koji nisu zarađivali dok su se obrazovali kao i cenu samog obrazovanja – školske i fakultetske školarine i slično. To u mnogim državama nije jeftino. Porodice se često mnogo odriču da bi mlade ljude poslale na univerzitet, dok diplomirani stručnjaci često otplaćuju studentske zajmove godinama nakon prvog zaposlenja.

PRAVAC ŠKOLA

Povećanje u prosečnim godinama školovanja po odraslom u SAD, Francuskoj, Holandiji i Japanu

Broj studenata je u mnogim zemljama u porastu od 1800-ih. UNESCO procenjuje da je 1900 ih na fakultetima širom sveta bilo 500 000 studenata. Vek kasnije, brojka isnosi oko 100 miliona.

Za podatke iz svih 30 zemalja OECD upotrebite StatLink ispod

Izvor: *Monitoring the World Economy 1820-1992.*

„... Starenje populacije je ujedno izazov, a i prilika. Ono će povećati pritisak na javnu potrošnju, istovremeno umanjujući privredni rast. Međutim, ono je takođe i ogromna šansa za sve nas da provedemo više zadovoljnih godina na poslu i u penziji.“

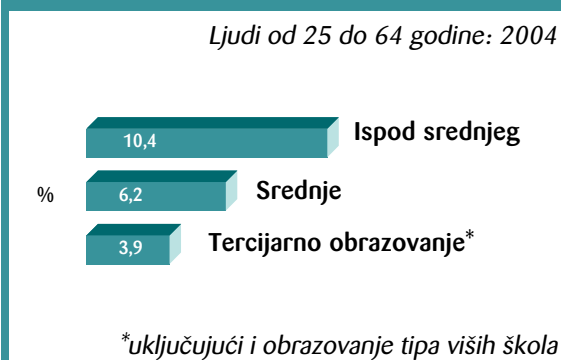
Live Longer, Work Longer

Obično će se sve to ulaganje vremenom samo isplatiti. Zbilja, nije čak ni neophodno ići skroz do univerziteta da bi se uživala ekonomska korist od obrazovanja. Na primer, neko ko završi srednje obrazovanje (tipično napuštanje obrazovanja oko 18. godine života), će lakše naći posao od nekoga ko je završio samo osnovno obrazovanje (napuštanje škole oko 15-16. godine). Naravno, diplomci tercijarnog nivoa imaju još više stope zapošljavanja od onih koji su završili samo srednju školu.

Zatim su tu prihodi. Ovde, još jednom, situacija koja važi širom regiona OECD-a govori da viši nivo ličnog obrazovanja omogućava veći uspeh u ekonomskom smislu. U Norveškoj, na primer, ljudi sa završenim univerzitetskim obrazovanjem imaju 26 % bolje zarade u odnosu na ljude koji su završili samo srednju školu; u Mađarskoj ova cifra ide do 117 %.

KO NE RADI?

Procenat ljudi svih nivoa obrazovanja koji su nezaposleni širom regiona OECD-a

Rizik nezaposlenosti opada, ponekad dramatično, kako ljudi stiču više obrazovanja. U Češkoj Republici, nezaposleno je 2 % diplomiranih studenata naspram 23 % onih koji nisu završili srednju školu.

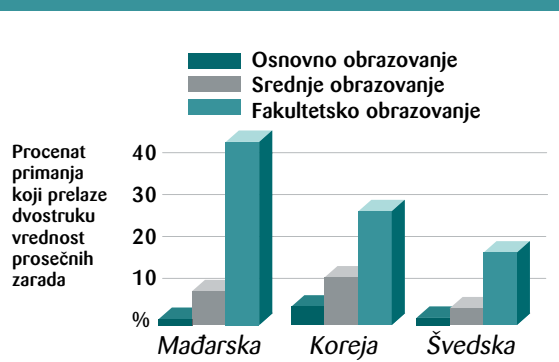
Za podatke iz svih 30 OECD zemalja upotrebite StatLink ispod

Šta ovakve više zarade predstavljaju? Jednom rečju, produktivnost. U stvarnosti produktivnost može imati gotovo presudan smisao. Ako govorimo da je jedan kolega manje produktivan od drugog, to može biti samo pristojan način da se kaže kako on ne radi ništa. Ekonomisti upotrebljavaju “produktivnost” na dosta drugačiji način.

Donekle pojednostavljeno, produktivnost predstavlja ekonomsku vrednost onoga što je radnik (ili zemljišna parcela ili bilo koji vid kapitala) proizveo. Veća produktivnost takođe ima tendenciju da stimuliše privredni rast, što nas dovodi do šire ekonomske koristi od povećanja ljudskog kapitala. Iako ekonomisti već dugo veruju da zaista postoji veza između obrazovanja i privrednog rasta, sračunavanje razmera tog uticaja nije lako. Ljudski kapital je jedan, doduše važan, faktor rasta. No, pojavljuje se težnja ka konsenzusu da je veza između ljudskog kapitala i rasta stvarna i značajna. To je potvrđeno nekim OECD-ovim brojkama koje pokazuju da, ako bi se prosečno vreme provedeno u obrazovanju jedne populacije povećalo za jednu godinu, tada bi ekonomski učinak po glavi stanovnika trebalo da poraste između 4 % i 6 % na duži rok.

MOĆ ZARAĐIVANJA

Kako se zarade diplomaca porede sa zaradama ljudi sa nižim nivoima obrazovanja

Diplomirani studenti fakulteta imaju nadprosečne zarade. Takođe, ljudi koji završe srednju školu (školovanje do 18. godine) zarađuju više od onih koji školu napuste ranije.

Za podatke iz više zemalja OECD-a upotrebite StatLink ispod

Šire koristi

Ekonomski rast je samo deo jednačine ljudskog kapitala. Obrazovanje pojedincu donosi i druge koristi: ljudi sa više obrazovanja će češće dobrovoljno pristupati grupama u zajednici, poput ženskih udruženja i školskih odbora. Oni takođe naginju i boljem zdravlju: manje puše (dodatna godina školovanja znači da će prosečna žena popušiti 1,1 cigareta manje dnevno), i više se bave fizičkim aktivnostima (dodatnih 17 minuta nedeljno po svakoj dodatnoj godini školovanja).

„Neekonomske efekte učenja, u vidu poboljšanog ličnog blagostanja i veće društvene kohezije, mnogi vide kao podjednako važne efektima učenja na zarade na tržištu radne snage i na privredni rast.“

The Well-being of Nations

Dobro zdravlje se isto tako može smatrati delom ljudskog kapitala, iako je jasno da ljudi u njega ne mogu da ulažu na isti način kao u obrazovanje.

Koji su izazovi procesu učenja?

Obrazovanje se neumoljivo širilo u zemljama OECD-a, i drugde, mnogo duže nego što je većina nas živa. Mnoge, ako ne i većina zemalja članica OECD-a, pružaju osnovno obrazovanje svim građanima već najmanje jedan vek, dok koreni široko rasprostranjenog srednjeg obrazovanja datiraju unazad 50 godina. A od sedamdesetih i osamdesetih, pristup univerzitetima je dramatično porastao u većem delu regiona OECD-a.

Do ovakvog širenja je došlo iz mnogo razloga. Ekonomski gledano, postojao je pritisak da se obezbedi sve kvalifikovanija radna snaga kako bi se ispunili zahtevi privrede. Sa socijalnog aspekta, promene u strukturama OECD ekonomija su mladim ljudima umanjile mogućnosti za zaposlenje u industrijskoj proizvodnji i trgovini. Obrazovanje je, donekle, postalo način da se omladina drži dalje od ulice. Da budemo manje cinični društva su, još od drevnih vremena, prepoznala širu ulogu i dobrobit obrazovanja. Obrazovanje uči pojedinca snalaženju u njegovom ili njenom društvu, ali takođe im može otvoriti um za nove načine razmišljanja.

Kako je pesnik Jejts (Yeats) napisao, “Obrazovanje nije punjenje vedra, već paljenje vatre.”

“Tokom dva veka od prve industrijske revolucije, srednje obrazovanje je trebalo da odgovori na niz promena u društvu i u nacionalnim ekonomijama.”

Completing the Foundation for Lifelong learning

Koji god da su razlozi za njegovo širenje, obrazovanje sada predstavlja veliki deo troškova u zemljama OECD-a – 6,3 % od celokupnog BDP-a, mada su varijacije među zemljama velike. Island troši skoro 8 % svog BDP-a na obrazovanje, u poređenju sa turskih malo iznad 3,5 %. I unutar država postoje velike varijacije u pogledu toga koliko se troši na decu, dok krče svoj put od igrališta sa peskom u vrtiću do univerzitetskih amfiteatara. U proseku, zemlje OECD-a potroše 5 055 dolara godišnje da obrazuju osnovca, 6 939 dolara na srednjoškolca, i 12 208 dolara za studenta, no opet, ovi proseci kriju vrlo velike razlike među zemljama.

Razmere potrošnje za obrazovanje u modernim društvima neizbežno dovode do uzavrelih rasprava o tome koja bi svrha obrazovanja trebalo da bude, kako bi ono trebalo da se finansira i ko od toga treba da ima koristi. Takva diskusija je istovremeno i prirodna i neophodna. Kako učimo i šta učimo oblikuje nas kao osobe, a samim tim i društvo u kom živimo. Obrazovanje stimuliše promene i, zauzvrat, odgovara na društvene, ekonomske i kulturne promene. Odluke koje sada donesemo uticaće na živote nas i naše dece u decenijama koje dolaze.

Te odluke će biti naročito presudne za mlade ljude iz siromašnijih porodica. Kako se ekonomski efekti obrazovanja budu uvećavali, društva će morati da zapitaju na koji način nega i obrazovanje mogu svojoj deci ponuditi resurse koji su im neophodni da maksimalno iskoriste svoje talente i mogućnosti. Društva koja ne izađu na kraj sa ovim izazovom će postajati sve više polarizovana, stvarajući zajednice koje su isključene iz ekonomskih i društvenih dobiti globalizacije i ekonomije znanja.

Ne iznenađuje da je, obrazovanje ključni deo rada OECD-a. Naredna tri poglavlja ove knjige će sagledati mnoga ključna pitanja u vezi sa učenjem i obrazovanjem, kao što su kako deci pružiti najbolji životni start i umanjiti uticaje siromaštva. Ona će takođe ispitati neka od rešenja za koja su kreatori politika naročito zainteresovani.

Dodatno štivo iz OECD-a

The Sources of Growth in OECD Countries (2003) (Izvori rasta u zemljama OECD-a)

I u ovoj dekadi su obrasci rasta iz devedesetih okrenuli konvencionalni način razmišljanja naglavačke. U toku većeg dela posleratnog perioda, siromašnije zemlje OECD su napredovale brže od bogatijih. U devedesetim se taj obrazac prekinuo. Najočiglednije je bilo to da su SAD, od druge polovine devedesetih naovamo, počele da odmiču sve dalje. Zbog čega se rast širom OECD toliko razlikovao? Koliko je to posledica nove tehnologije i ulaganja u nauku i razvoj? Koliko su bitni obrazovanje i stručna obuka? Da li nezaposlenost i fleksibilnost na tržištima radne snage i konkurentnost na tržištu proizvoda imaju uticaja? Ova publikacija pruža sveobuhvatni pregled ovih pitanja i nove uvide u ono što dovodi do rasta u zemljama OECD. Ona se nadovezuje na ranije objavljen rad iz OECD-ovog Projekta Rast, The New Economy: Beyond the Hype (2001).

➤ **The Creative Society of the 21st Century (2000)** (Kreativno društvo 21. veka)

Kako širenje društvenih različitosti može dovesti do stvaranja kreativnijih društava? Tri snažne sile simultano oblikuju društvene temelje budućnosti: duboko ukorenjena promena u fundamentalnim ekonomskim sistemima, brza globalna integracija i same društvene razlike. Pitanje je da li će udružene one delovati konstruktivno i voditi društvenom napretku ili nekom drugom, turbnijem scenariju. Da li rastuća raznolikost, koja je sama po sebi pohvalna, znači da se krećemo ka većoj globalnoj i nacionalnoj nejednakosti? Da li će dostupnost i upotreba novih saznanja i naprednih tehnologija ublažiti ili pogoršati razlike? Koje politike mogu doprineti da rastuća diferencijacija unutar i među društvima vodi ka kreativnosti a ne napetosti? Kreativno društvo 21. veka postavlja neka teška pitanja i ispituje mogućnosti koje nam pružaju politike i koje

moraju biti ugrađene ako želimo da gradimo održive društvene temelje za 21 vek.

➤ **The World Economy: A Millennial Perspective by Angus Maddison (2004)** Svetska ekonomija: Milenijumska perspektiva, od Angusa Medisona pruža sveobuhvatni pregled globalnog privrednog rasta od 1000. godine. U ovom razdoblju svetska populacija se uvećala 22 puta, BDP po glavi stanovnika 13 puta, a svetski BDP skoro 300 puta. Najveća su se postignuća desila u bogatim zemljama današnjice (zapadna Evropa, severna Amerika, Australija i Japan). Jaz između svetskog prvaka – SAD - i najsiromašnijeg regiona - Afrike - danas je dvadeset prema jedan. Svetska ekonomija: Milenijumska perspektiva ima nekoliko ciljeva. Prvi je pionirski napor da se kvalifikuju ekonomski učinci nacija na duži rok. Drugi je da se prepoznaju činioци koji objašnjavaju uspeh bogatih zemalja i istraže prepreke koje su ometale napredak zaostalih regiona. Treći je da se ispituju interakcije između bogatih i ostalih kako bi se ustanovio stepen do kog je taj odnos bio izrabljivački.

Takođe spomenuto u ovom poglavlju:

➤ **Education at a Glance** (Osvrt na obrazovanje) - OECD Indikatori 2006
Izdanje

➤ **The Well Being of Nations: The Role of Human and Social Capital** (2001) (Blagostanje država: Uloga ljudskog i društvenog kapitala)

➤ **Completing the Foundation for Lifelong Learning: An OECD Survey of Upper Secondary Schools** (2004) (Dovršavanje osnovna doživotnog učenja: OECD istraživanje srednjih škola)

3

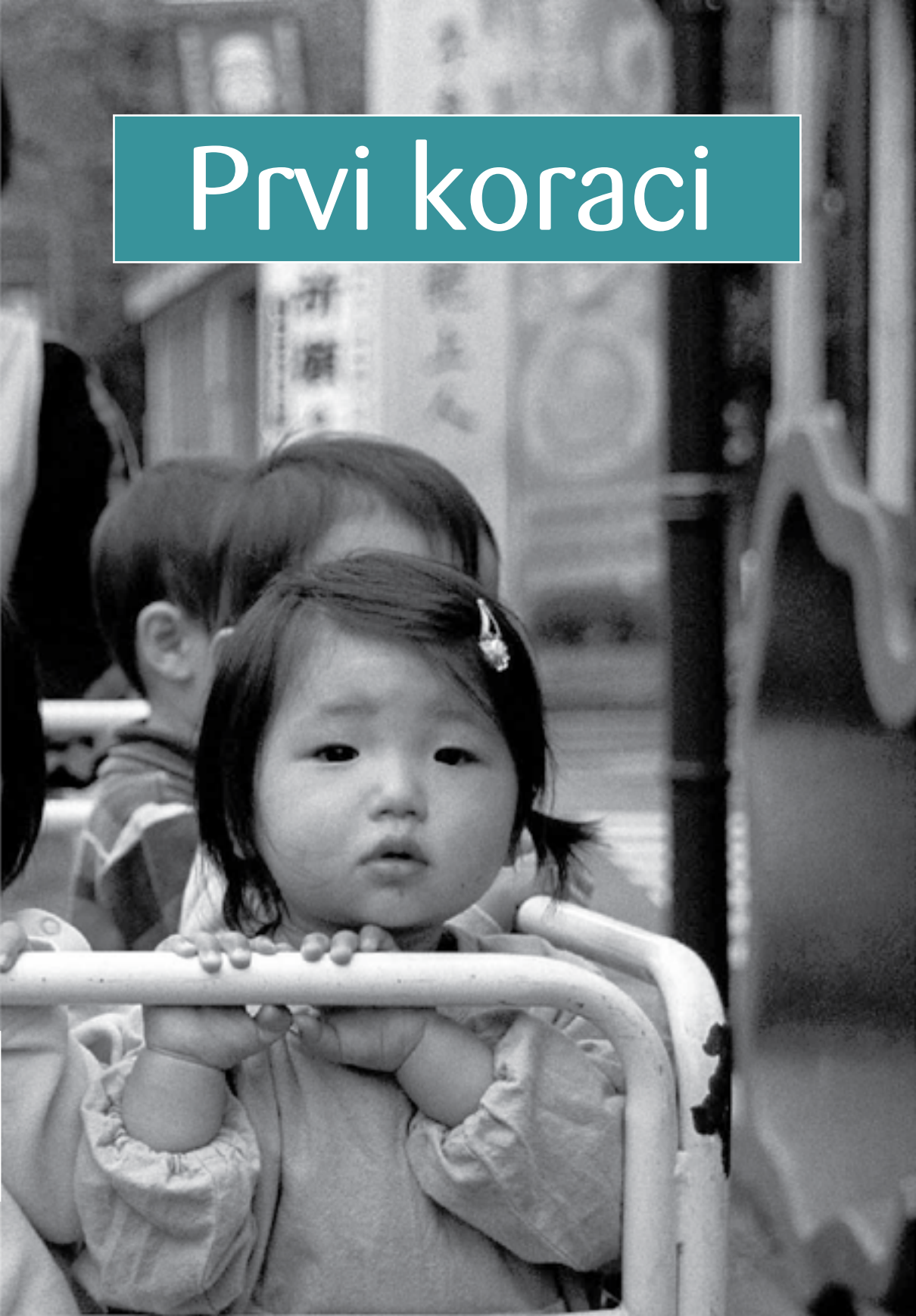

Nekada je odgoj dece uglavnom bio posao porodice i njihovih komšija. Danas, pošto sve više žena radi, nega dece postaje veoma važno javno pitanje. Dobro promišljene politike mogu učiniti puno da podrže veoma malu decu u njihovim prvim koracima ka širem svetu.

nature
portant to
gs.

KPa...

Prvi koraci

Umesto uvoda...

U meksičkom selu San Nikolas de los Rančos, lokalna krojačica uočava promenu u svom poslovanju: Beatriz Tlatenko Sandre je, do skora, dosta vremena provodila praveći pokrove za decu. Jednom novinaru je rekla: „Oblačila sam klinge koji su preminuli u odeću sveca kog su njihovi roditelji izabrali“. Prema meksičkoj tradiciji, oblačenje preminule dece poput svetaca ih štiti u zagrobnom životu.

Ovih dana, Beatriz i dalje oblači decu, ali je daleko više njih živo i zdravo. Ona kaže da se to u velikoj meri dešava zato što selo koristi državni program ispomoći, *Oportunidades*, koji pomoć usmerava ka veoma siromašnim porodicama. Porodice ne dobijaju puno, ali dobijaju dovoljno da utiču na život dece. Pomaže i to što se novac daje uz stroge uslove. Beatriz je, na primer, u obavezi da odvođi svoju decu na redovne kontrole u dom zdravlja i mora da pohađa mesečna predavanja o zdravlju. „Moramo da prisustvujemo razgovorima“, objašnjava, „u protivnom dobijamo ukor“. Takođe, dok god njena deca odlaze u školu, ona dobija i pomoć oko troškova školovanja.

Programi poput ovog su usmereni na dečije školovanje i zdravlje jer su prve godine života presudne za ljudski razvoj i predstavljaju temelj razvoja našeg ljudskog kapitala. Ta ideja je toliko očigledna da ju je izlišno navoditi. Pa ipak, širom sveta, hendikepi i siromaštvo znače da mnoga deca te vitalne temelje nikada neće postaviti.

▶ Šta društva mogu učiniti da bi to osigurala? Ovo poglavlje posmatra najranije godine deteta i kako one mogu postaviti temelje za detetov kasniji razvoj. Ono se prvo bavi nekim od problema sa kojima se deca i njihove porodice danas suočavaju, naročito potrebom da se deca valjano zbrinu u porodicama u kojima oba roditelja rade. Zatim se bavi ulogom vladinih politika u oblikovanju načina na koji danas negujemo decu i – najzad – time šta deca mogu da izvuku iz dobro isplaniranog predškolskog obrazovanja.

Sa kojim se izazovima suočavaju deca i porodice?

Deca počinju da razvijaju svoj ljudski kapital mnogo pre polaska u školu. Kao što svaki roditelj zna, odojčad i mališani neprestano uče: da hodaju, govore i kontaktiraju sa ljudima. Manje vidljivo, ona takođe razvijaju važne ideje o sebi samima i svom odnosu sa svetom, kao i osobine poput samopouzdanja koje će biti važne tokom celog života.

Osim u slučaju bolesti ili hendikepa, sva deca prolaze kroz ove procese, mada ne uvek na isti način. Spoljni faktori (na primer, siromaštvo) mogu imati snažan uticaj na to kako se deca razvijaju. To je zabrinjavajuće, jer dečije siromaštvo beleži porast u velikom delu razvijenog sveta.

U regionu OECD-a, deca su bliža siromaštvu nego drugi segmenti društva. U zemljama OECD-a, na početku ove decenije, oko 12 % dece živi ispod granice siromaštva, što je nešto više nego devedesetih godina prošlog veka. Postoje, međutim, velike razlike od zemlje do zemlje. U nordijskim zemljama je samo jedno od 25-oro dece svrstano među siromašne; u Sjedinjenim Američkim Državama, Meksiku i Turskoj, taj odnos je više od svakog petog.

Siromaštvo u ranim godinama decu pogađa kroz čitav život i zauvek ograničava njihov kapacitet da razviju svoje talente i sposobnosti. Deca iz siromašnih porodica imaju manje šanse da završe srednje obrazovanje, a još manje da upišu studije. U Francuskoj, na primer, više od tri petine tinejdžera iz najsiromašnijih 20 % porodica ponovi bar jednu školsku godinu; kod dece iz 20 % najbogatijih porodica brojka je manja od jedne petine.

„... neuspeh da se izborimo sa siromaštvom koje pogađa milione porodica nije samo vredan društvenog prekora, on će takođe umnogome umanjiti naše mogućnosti da održimo privredni rast u godinama koje dolaze.“

Extending Opportunities

Ulaganje u decu

Ulaganje u dečije zdravlje i obrazovanje, u njihov ljudski kapital, donosi koristi za ceo život iz mnogo razloga. Kao prvo, deca u svojim ranim godinama poseduju jedinstvene sposobnosti za učenje. Do druge godine je, na primer, većina dece već usvojila osnove nekog jezika.

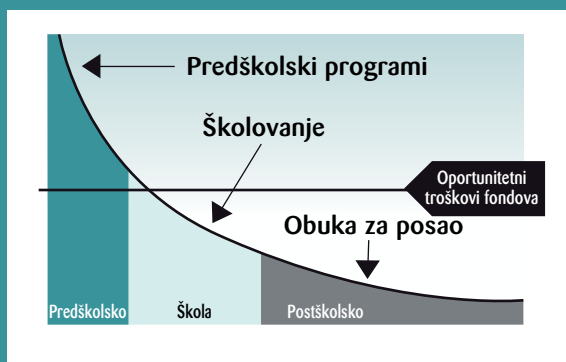
Svako ko je ikada pokušao da nauči jezik kao odrastao zna koliko je to dostignuće veliko. Mala deca takođe imaju potencijal da razviju ključne društvene veštine i rane veštine učenja koje im mogu ostati za ceo život.

Pravovremeno ulaganje u rano učenje može imati i važan ekonomski značaj. Dobitnik Nobelove nagrade, Džejms Hekman (James Heckman), tvrdi da ulog u učenje u ranom detinjstvu ima veći spoljni ekonomski efekat od ulaganja koje se čini u bilo kom drugom životnom dobu. Tu su, takođe, i društvene koristi. Jedna američka studija je pokazala da je davanje posebne podrške deci nižeg socio-ekonomskog porekla i starosti ispod pet godina, smanjilo razmere kriminala i uslovnih sloboda i do 70 % do vremena kad su ona navršila 14 i 17 godina.

Uprkos ovakvim koristima, vlade na ranu negu i obrazovanje ne troše uvek onoliko koliko bi trebalo. Ipak, nema sumnje da su sve više uključene u negu i obrazovanje dece, što je postalo vrlo važno životno pitanje. Zašto? U velikoj meri zbog toga što je sve više žena radno aktivno, suočavajući društva sa pitanjem: ko će paziti na decu?

ULAGANJE ZA ŽIVOT

Stope povraćaja kod ulaganja u ljudski kapital u raznim životnim dobima

Dobitnik Nobelove nagrade, Džejms Hekman, tvrdi da novac uloženi u predškolce ima ekonomski efekat koji se ne može meriti ni sa jednim drugim životnim dobom. Zašto? Prvo, što se u životu pre obrazujemo, to više vremena imamo da nam se ulaganje u obrazovanje isplati. Drugo, učenje u mladosti olakšava učenje kroz ceo život, što uvećava ljudski kapital, stoga, i zaradu.

Izvor: Starting Strong II

„Obrazovanje i nega dece se premešta iz privatnog u javnu sferu života, a pritom se mnogo pažnje posvećuje dopunjavajućim ulogama porodice i obrazovanja u ranom detinjstvu kao i institucijama za pružanje nege..“

Starting Strong I

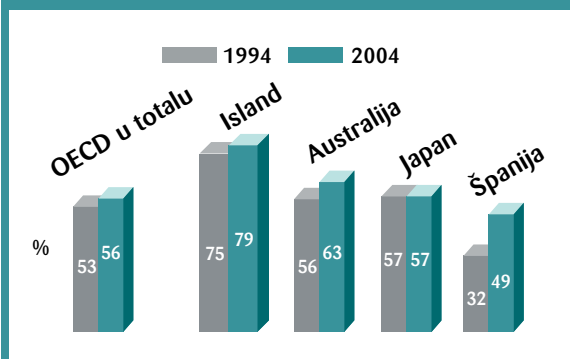
Zaposlene majke

U mnogim zemljama žene su, od šezdesetih godina prošlog veka, igrale sve važniju ulogu u radnoj snazi. Taj se trend nastavio i tokom protekle decenije i žene su, u nekim državama OECD, napravile veliki prodor. U Španiji je, na primer, 1994. godine manje od trećine žena imalo posao; do 2004. ta brojka se popela na skoro jednu polovinu.

Ovakvu promenu su podstakle same žene koje su često morale da prevaziđu priličan otpor prema ideji da imaju stalno zaposlenje. Ovih dana, vlasti u mnogim zemljama često aktivno ohrabruju žene da počnu da rade. Razlozi su različiti. Gledano iz jednog ugla, to je pokušaj da se osigura jednakost između muškaraca i žena. Manje očigledno, upošljavanje žena može da pomogne rešavanje šireg opsega društvenih i ekonomskih pitanja, na primer, dečije siromaštvo.

ZAPOSLENOST ŽENA

Procenat zaposlenih žena u radnim godinama

Sve više žena je aktivno zaposleno ali, uopšteno, u odnosu na muškarce radi mnogo manji broj žena. U oblasti OECD-a, u poređenju sa 75 % muškaraca je zaposleno oko 56 % žena.

Za podatke iz svih 30 zemalja OECD upotrebite StatLink ispod

Deca i siromaštvo

Deca iz porodica u kojima samo jedan roditelj radi imaju trostruko veće šanse da budu siromašna od dece koja žive u porodicama gde su oba roditelja zaposlena, a taj problem je još akutniji u porodicama sa samohranim roditeljem koji je nezaposlen. To je jedan od razloga zbog kog se vlade – posebno sa engleskog govornog područja – usmeravaju na to da roditelje, posebno one samohrane, zaposle.

U proseku, ako se stopa zaposlenosti majki u jednoj zemlji poveća za 12 %, stopa siromaštva među decom opada za 10 % (iako među državama postoje velike razlike). Zapošljavanje, takođe, pruža veći osećaj pripadnosti društvu što može stvoriti društvenu korist za porodice. Jednako tako, smanjivanje siromaštva u najranijim godinama detinjstva može pomoći u doživotnom razvoju ljudskog kapitala deteta.

„Rad pojedincima pruža ne samo finansijsku sigurnost, već i osećaj identiteta, pripadništva i samopoštovanja.“

Extending Opportunities

Rad nesumnjivo ne može da reši sve probleme porodica na dnu socijalne lestvice. Neke zemlje, poput Sjedinjenih Američkih Država, imaju prilično visok stepen dečijeg siromaštva – veći od 20 % - čak i sa velikim brojem zaposlenih samohranih roditelja. Za to postoji više razloga, ali jedan od najvažnijih je taj da žene čine većinu samohranih roditelja i češće od muškaraca rade skraćeno radno vreme ili poslove u smenama. Takvi poslovi su uglavnom slabo plaćeni i nude premalo podsticaja, poput penzionog ili zdravstvenog osiguranja, da bi se radnici na njima duže zadržavali.

Kako bi pomogle ljudima sa slabo plaćenim poslovima, mnoge države obavezuju poslodavce da isplaćuju zagarantovane “minimalce” (radnici na minimalcu obično i dalje dobijaju državnu pomoć). Pa ipak, često postoje neslaganja oko visine tog minimalca. Ako je previsok, poslodavci mogu da tvrde kako nemaju izbora nego da zaposle manje radnika; ako je prenizak, sindikati mogu da tvrde kako se radnici izrabljuju. Ako želimo da se više roditelja uključi u aktivnu radnu snagu, od suštinske je važnosti da se ta ravnoteža pronađe.

Proširenje radne snage

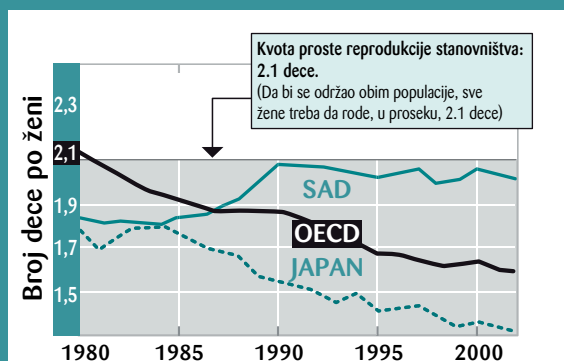
Još jedan faktor nagoni vlasti da uključe žene u radnu snagu a to je demografija. Iako se broj ljudi u svetu od ranih šezdesetih udvostručio, neke zemlje imaju, ili će uskoro imati, stvaran pad populacije.

U većini razvijenih zemalja, žene rađaju manje dece. Da bi se populacija jedne zemlje održala, svaka žena bi trebalo da rodi u proseku po 2,1 dece, što je stopa poznatija kao **stopa proste reprodukcije**. Međutim, od sedamdesetih su mnoge razvijene zemlje pale ispod te stope. U Austriji, Nemačkoj, Italiji i Koreji, na primer, svaka žena rađa u proseku tek 1,3 dece. (Zabrinut niskim stopama rađanja u svojoj zemlji, australijski ministar finansija je građanima uputio apel da “rode jedno za oca, jedno za majku i jedno za državu”.)

U međuvremenu, dok stope rađanja opadaju, sve više nas živi duže zahvaljujući poboljšanoj medicinskoj nezi. To u mnogim stanovništvima menja ravnotežu između mladih i starih, ponekad dosta dramatično. Šta činiti? Deo odgovora leži u zapošljavanju žena. Zaista, opredeljenje sve većeg broja žena da se zaposle je, u proteklim decenijama, predstavljalo bitan faktor proširenja obima radne snage u regionu OECD-a. Potencijalno, taj trend pred sobom ima

BEJBI BLUZ

Stope rađanja su opale u većem delu regiona OECD-a

Žene rađaju manje dece, što znači da će u budućnosti biti manje aktivnog radnog stanovništva koje bi plaćalo stvari poput penzija i socijalne pomoći.

Za podatke iz većeg broja OECD zemalja upotrebite StatLink ispod

još dug put: u zemljama OECD-a, od četiri radno sposobna muškarca (15 do 64) trojica imaju posao dok je tek svaka druga radno sposobna žena zaposlena.

“Povećano učešće žena je predstavljalo značajnu komponentu rasta u dotoku radne snage tokom proteklih decenija...”

OECD Employment Outlook 2006

Da bi se ta stopa uvećala, društva se suočavaju sa izazovom da se ženama omogući i da rade i da budu majke. Ovi ciljevi su, na prvi pogled, kontradiktorni ali ne moraju biti. Sa odgovarajućim sistemima za negu dece, više žena će smatrati da mogu da podižu decu i da se bave profesijom. U Švedskoj, na primer, između 15 % i 20 % žena u 40-oj godini nema dece i ta stopa je ista kod svih, bez obzira na nivo obrazovanja. U Švajcarskoj, u kojoj su politike dečije nege manje razvijene nego u Švedskoj, oko 40 % žena sa fakultetskim obrazovanjem nema dece jer je, po svojoj prilici, teško uskladiti karijeru i porodicu.

Teške odluke

Ipak, nema sumnje da je u mnogim delovima sveta raditi i biti roditelj dvostruka uloga. Takođe je nesumnjivo da će, čak i nakon decenija progressa, nega dece verovatnije uticati na karijeru majke nego na karijeru oca. To se dešava zato što je glavni teret odgoja dece i dalje na ženama. Prema istraživanjima u Evropi, muškarci iz samo 10 % porodica tvrde da oni snose odgovornost za negu dece (dok njihovi partneri tvrde da je brojka ustvari 5 %).

Zato i ne iznenađuje što mnoge žene biraju da ostanu kod kuće ili rade samo skraćeno radno vreme – i za to se, u nekim zemljama, efektivno ohrabruju. No, napuštanje korpusa radne snage može prouzrokovati ozbiljne posledice za karijeru žene. Istraživanja pokazuju da preko šest meseci odsustvovanja sa posla škodi majčinim izgledima u karijeri. Zbilja, čak i rađanje deteta samo po sebi umanjuje majčinu zaradu: prema jednoj studiji, žene u Ujedinjenom Kraljevstvu ostvaruju 91 % zarade muškaraca po satu. Kada postanu majke, ta brojka opada na 67 %. Čak i nakon što njihova deca napuste kuću, zarade žena ne prelaze 72 % proseka koji važi za muškarce.

U svakom slučaju, ako žene moraju da rade ili žele da umanje posledice majčinstva na svoje karijere, verovatno neće imati drugog izbora nego da decu daju u obdaništa. Tu, takođe, treba doneti teške odluke. Iako je ovo pitanje predmet brojnih kontroverzi, mnogi stručnjaci veruju da deca najverovatnije nemaju koristi od obdaništa sve do druge godine života.

Tako se porodice suočavaju sa stvarnim dilemama i odluke koje donesu mogu imati posledice po dečije živote, kako neposredne, određujući ko za pravo neguje dete, tako i posredne, povećavajući ili umanjujući porodične prihode. Te se odluke ne donose samostalno, već u modernim društvima na njih često snažno utiču vladine politike.

Kako možemo da pomognemo deci i porodicama?

Vlasti se mešaju – neposredno i posredno – u porodični život na mnogo načina, uključujući tu poreske sisteme, sisteme socijalnih davanja, posebno odsustvo za roditelje, programe za veoma siromašne porodice, subvencije za obdaništa i slično. Rezultati toga mogu imati dubok uticaj na predškolce, određujući da li će ih negovati roditelj kod kuće, u kući rođaka ili staratelja ili, pak, u obdaništu.

Raditi ili ostati kod kuće

Oni su naizgled daleko od klevke, ali poreski sistemi i sistemi dodele beneficija igraju ulogu u određivanju načina na koji negujemo decu. Razumevanje uticaja takvih sistema nije uvek lako. Kao što je Albert Ajnštajn (Einstein) navodno rekao, “Na svetu je najteže razumeti porez na prihode”. U zavisnosti od toga gde žive, ljudi koji su u braku ili žive zajedno mogu da plaćaju svoje poreze zajednički ili zasebno; ako koriste obdanište oni mogu imati poreske olakšice a i ne moraju; kako im se plata uvećava njihovi porezi mogu da rastu jako brzo ali i veoma sporo.

Permutacije su skoro pa beskonačne i one mogu imati ogroman uticaj na to da li će roditelji – naročito majke – odlaziti na posao. Na primer, u nekim sistemima se muž i žena oporezuju zajedno, što može izazvati efekat prela-

ska drugog donosioca zarade, tj. osobe koja zarađuje manje, u višu poresku kategoriju. Dodatni porez, koji drugi donosilac zarade mora da plati, može umanjiti njegovu ili njenu platu i na taj način delovati destimulativno za rad.

“... Važeći poreski i sistemi socijalnih davanja obeshrabruju majke od ulaska ili povratka u radno aktivnu grupu stanovništva, što je situacija koja mora da se ispravi.”

Extending Opportunities

Slični problemi postoje i kod državnih socijalnih davanja. Siromašnije porodice mogu uvideti da ih svaki dodatni prihod, koji drugi donosilac zarade ostvaruje, diskvalifikuje za primanje izvesnih subvencija – dečijeg dodatka, poreskih olakšica i slično – što povećava ukupni gubitak, posebno kada se računaju troškovi za obdanište. Još jednom, poreski i sistem socijalnih davanja drugom donosiocu zarade pružaju podsticaj da *ne* radi, što može proizvesti dugoročne posledice i na negu deteta i na porodični prihod.

Gde je potreba najveća

Državna socijalna davanja mogu imati još presudniji uticaj na dečije živote. Kao što smo videli u Meksiku, ciljani Oportunidades program nudi male mesečne isplate za oko 5 miliona meksičkih porodica, što je oko četvrtina populacije uglavnom u ruralnim oblastima. No, ta pomoć je vezana uz izvesne uslove: najvažnije je da deca pohađaju školu i da se njihovo zdravlje redovno prati.

Taj program je inovativan i u drugim pogledima. Isplate su obično namenjene majkama za koje se smatra da će, češće nego očevi, voditi računa da se novac utroši na potrepštine. Takođe, porodice dobijaju nešto veće nadoknade za devojčice nego za dečake, što predstavlja strategiju prevazilaženja tendencije da se u tradicionalnim sredinama devojčice omalovažavaju.

Program ima svoje kritičare. Jedne meksičke novine su tvrdile da su, u nekim državama, porodice svoje svinje hranile hranom za bebe distribuiranom kroz program, jer njihova deca nisu želela da je jedu. No ipak, postoje znaci da program ima uspeha. Jedna studija je pokazala da je, među porodicama koje učestvuju u programu, broj devojčica koje pohađaju školu porastao za 20 % (za dečake je brojka bila 10 %), dok je bolest kod dece između jedne i pet go-

Socijalna politika se ponekad posmatra kao garant sigurnosti za ljude u nevolji. To je neke kritičare navelo da je okrive za ušuškavanje i zaklanjanje naroda od ekonomske stvarnosti.

Uprkos takvim napadima, malo njih bi se založilo za potpuni kraj socijalnih subvencija, posebno za najranjivije članove društva poput dece. No, suočene sa smanjenjem radno sposobnog stanovništva, vlasti sve više traže načine za reformu socijalne politike. Poslednjih godina, OECD promoviše aktivnu socijalnu politiku. Umesto pukog pomaganja ljudima u nevolji, cilj je da se u ljude investira kako bi se problemi predupredili u startu (na primer, stvaranjem razumnih poreskih sistema i sistema za negu dece koji olakšavaju majkama da idu na posao i tako povećaju porodične prihode).

Ovakve pristupe usvaja sve veći broj vlada: 2005. godine, ministri za socijalna pitanja OECD-a su proglasili da „socijalna politika mora da bude pro-aktivna, naglašavajući ulaganje u ljudske sposobnosti i u ostvarivanje njihovog potencijala, a ne samo u osiguranje od nesreće.“

Kakve su kritike? Aktivna socijalna politika se katkad okrivljuje da služi kao pokriće za vlasti koje pokušavaju da smanje svoju ulogu u obezbeđivanju socijalne pomoći i prebace više odgovornosti na pleća građana. Tvrdi se da su se građani ranije obraćali državi za novac kako bi im se ublažio, recimo, gubitak posla ili starost;

sada im se sve češće govori da je na njima da se zaštite, kroz razvijanje svog ljudskog kapitala ili, na primer, uplaćivanje privatnog penzionog osiguranja.

Neki analitičari takođe tvrde da aktivna socijalna politika predstavlja upliv načela slobodnog tržišta u socijalnu politiku. Stari model socijalne politike je težio da preraspodeli prihode od bogatih ka siromašnima sa neposrednim ciljem stvaranja ravnopravnijeg društva.

Nasuprot tome, aktivna socijalna politika, koja je usmerena na razvoj u ranom detinjstvu, može predstavljati pokušaj da se ljudi osposobe za takmičenje u budućnosti. Kritičari kažu da je stvaranje takvih društava jedino fer ako svi stvarno kreću sa istog nivoa. No, imajući u vidu da u mnogim zemljama postoji veliki jaz u zaradama, to ne bi uvek bio slučaj.

dina opala za 12 %. Ideja o uslovljavanju socijalne pomoći se primila i sada slične programe imaju i druge južnoameričke države kao što su Peru i Brazil.

Oportunidades „je povećao upis dece u srednju školu za skoro 20 % kod devojčica i 10 % kod dečaka...”

Extending Opportunities

U izvesnoj meri, tako precizno ciljani programi predstavljaju kompromis između količine sredstava koje vlasti preko poreza mogu da prikupe za davanje na socijalna pitanja i razmera problema koje pokušavaju da reše. Švedska se, na primer, može pohvaliti verovatno najsveobuhvatnijim sistemom za negu dece na svetu. Obdaništa su uveliko subvencionisana i dostupna kad god su roditeljima potrebna, troškovi zdravstvene zaštite i obrazovanja su niski, a roditelji mogu izostajati s posla i do 18 meseci i biti sigurni da će ih posao čekati. Zvuči savršeno, izuzev jedne sitnice: poreza. Količina novca koji vlada uzima kroz porez (kojim finansira niz programa, ne samo negu dece) iznosi nešto preko polovine ukupnog BDP-a zemlje.

Nasuprot tome, vladini poreski prihodi u Meksiku, zemlji siromašnjoj od Švedske i u kojoj više dece živi u siromaštvu od bilo koje zemlje OECD-a, iznose ispod jedne petine BDP-a. Iako bi za Meksiko bilo preporučljivo da podigne porez kako bi mogao da poveća socijalna davanja, retko koji političar bi bio spreman da glasačima traži da se visine poreza izjednače sa nordijskim, čak i uz obećanje uvođenja opšte zaštite.

Roditeljsko odsustvo

Vlasti za decu i njihove porodice mogu da učine i više od pukog davanja novca. Uzmimo roditeljsko odsustvo: njegovi koreni sežu u 1870-te godine i vreme prvog nemačkog kancelara Ota fon Bizmarka. Želeći da parira čarima socijalizma, on je uveo niz programa zdravstvenog i opšteg osiguranja za radnike koje je uključivalo i tronedeljnu pauzu za porodilje. Danas, porodiljsko odsustvo obično traje mnogo duže od toga, čak i do tri godine u Finskoj, Francuskoj i Nemačkoj. Majke pak najčešće primaju punu ili skoro punu platu samo tokom prva tri meseca. Nakon toga, obično dobijaju umanjena ili nikakva primanja, ali najčešće zadržavaju pravo da se vrate na svoj nekadašnji posao.

Očinsko odsustvo je mnogo manje uobičajeno, i često je neplaćeno. Čak i tamo gde očinsko odsustvo postoji, očevi ga retko koriste jer se plaše gubitka

prihoda i ocene poslodavaca da su nedovoljno posvećeni poslu. Neke zemlje, poput Islanda, nude dobro plaćeno očinsko odsustvo, čak i deljeno odsustvo, koje parovi mogu da podele između sebe prema svojim potrebama.

Odsustvo koje plaća država može jednim delom da pomogne roditeljima da adekvatno reše problem nege, ali porodicama mogu koristiti i poslovne politike koje su im naklonjene, kao što su skraćeno radno vreme, ugovori o radu koji važe samo tokom trajanja školske godine ili rad od kuće, posebno kada je dete bolesno. Vlasti, međutim, nisu voljne da primoravaju kompanije na usvajanje takvih politika. U ekonomiji koja se globalizuje, kompanije takve mere ponekad vide kao nepošten teret, posebno ukoliko one nisu zastupljene i u konkurentskim kompanijama u inostranstvu. Isto tako, sindikati skraćeni rad mogu da posmatrati kao pretnju stalnom zaposlenju.

Neka preduzeća prijavljuju da fleksibilan rad umanjuje količinu izmena u osoblju, stalno odsustvovanje i troškove nalaženja i obučavanja radnika. Ipak, veoma je teško izmeriti stvaran uticaj takvih politika na profitabilnost kompanija i na osnovu toga tvrditi da su takve politike dobre za poslovanje. Dostupnost fleksibilnog rada zbog toga uveliko varira. U Austriji i Italiji, više od dve trećine žena tvrdi da im je takav rad dostupan tamo gde su zaposlene; u Irskoj i Velikoj Britaniji, broj nije viši od dve petine.

Šta predškolsko obrazovanje znači za decu?

Nega predškolske dece se ponekad tretira kao vežba iz zaštite. Ako se devojčica ne isprovraća u pesku, ne udavi u bazenu ili ne zapali zabavište, tada se njen dan može smatrati uspešnim. Ako usput nešto i nauči, to je premija.

„ ... Na usluge za decu mlađu od tri godine se često gledalo kao na ispomoc politikama za tržište rada, gde su se odojčad i mališani dodeljivali službama sa slabim razvojnim planovima.”

Starting Strong II

U stvarnosti bi verovatno trebalo da postavimo viša očekivanja prema tome šta predškolska deca mogu da postignu. Deca u svojim najranijim godinama imaju snažne sposobnosti za učenje i one bi mogle da se razvijaju kroz dobro osmišljenu negu i edukaciju. Takva korist može da bude naročito važna za decu imigrantskog porekla, koja bi katkad mogla da imaju poteškoća sa

GLEDIŠTE

Dejvid Šipler (David Shipler)

U ovom korigovanom izvodu, zasnovanom na njegovoj knjizi "Zaposleni siromasi: Nevidljivi u Americi", autor Dejvid Šipler izveštava o nevoljama jedne zaposlene američke mame, Kerolin Pejn, i Amber, njene ćerke sa posebnim potrebama. Pejn se zaposlila u fabrici Tampax, no to podrazumeva i rad u noćnim smenama i ostavljanje Amber same...

Dok je Kerolin radila na mašinama koje stavljaju pakete tampona u kutije, ona je brinula za Amber, i to sa dobrim razlogom. Amber je u 14. godini jedva umela da čita i piše, nije mogla sa lakoćom da raspozna vreme na satu sa kazaljka i nije bila sposobna da razume da je imala dovoljno novca ako je prodavcu, za kupovinu nečeg od 4 dolara, dala 10. Ipak, umela je da svira flautu ukoliko bi njena majka napisala slovo za svaku notu muzičke partiture.

U plesnoj školi je pohađala časove gimnastike koje je njena majka plaćala čisteći školsku salu jednom nedeljno. Takođe je bolovala od epilepsije, i rizik od napada je naveo lekare da savetuju da se ne ostavlja predugo sama. Logistički lavirint obezbeđivanja nege za Amber u skladu sa stalnim promenama smena na poslu učinio je Kerolin nespokojnom.

Amber je jednom nastavniku rekla kako ju je bio strah kad je noću kod kuće ostala sama. Nastavnik se uznemirio i zapretio da će prijaviti Kerolin zbog zapostavljanja deteta. „Ona ne može da vodi brigu o sebi“, rekao je Donald R.

Hart, direktor klermontske srednje škole. „Mi imamo zakonsku obavezu da pri-

javimo slučajeve zapostavljanja.“ Izneo je problem pred svoj "ekspertski tim", koji se sastojao od školskog psihologa, predstavnika mesnog socijalnog savetovišta, socijalnog radnika i savetnika za orijentaciju. "Pitao sam ih kakve usluge imamo na raspolaganju za Amber dok joj je mama na poslu", izvestio je, "i nemamo apsolutno ništa".

Suočena sa pretnjom prijave državnoj agenciji za zaštitu deteta, Kerolin je prestala da ide na posao, prionula je na telefoniranje pokušavajući da pronađe negu za Amber i završila praznih šaka. „Dajem sve od sebe da platim sve račune“, kaže ona. „A sada nemam posao i moram da se prijavim se socijalnu pomoć. Uspete da se uzdignete i onda neko mora da vas sruši. Ako ne radim, ne mogu da hranim i oblačim svoje dete i to je zapostavljanje.“

Kod ove zbunjujuće zavrzlake je možda najveći kuriozitet, i ujedno onaj koji najviše zabrinjava, propust svih da potraže najočiglednije rešenje: Kerolinin problem bi nestao da joj je fabrika samo dozvolila da radi dnevne smene. Ona je pitala nadzornika koji joj je odbrusio, ali niko drugi – ni direktor škole, ni lekar, ni bezbrojne agencije koje je kontaktirala – niko od ljudi čija je profesija da pomažu se nije setio da podigne slušalicu i apeluje na upravnika fabrike ili predradnika ili na bilo koga drugog nadležnog na njenom radnom mestu.

© 2004 Dejvid Šipler

jezikom i koja su možda već izložena riziku života u siromaštvu. Nažalost, potencijal predškolske dece nije uvek u potpunosti iskorišćen.

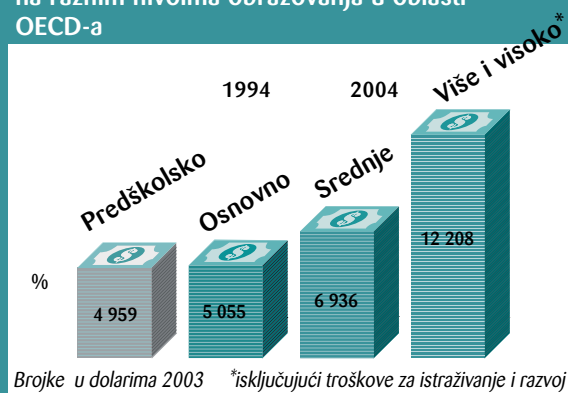
Privatno i javno

U današnje vreme, deca iz OECD zemalja će pre početka osnovne škole u zabavištu ili obdaništu uglavnom provesti do dve godine. Zavisno od toga gde žive, neka će u obdaništu provesti više od osam časova dnevno; druga ne više od dva do tri časa dnevno. Nesklad između radnog vremena zabavišta i obdaništa i radnog vremena roditelja predstavlja problem za mnoge porodice. Ishod je da će roditelji morati da rade skraćeno, ili da će deca morati par puta dnevno da se premeštaju od zabavišta do svojih staratelja.

Kako radna snaga ubraja sve više majki, ubrzano raste i potreba za profesionalnom negom dece; na više načina, privatni sektor je verovatno sposobniji od države da na ove potrebe odgovori. Međutim, povećanje kvantiteta nije uvek praćeno i unapređenjem kvaliteta. U mnogim zemljama, odrasli koji neguju jako malu decu, posebno mlađu od tri godine, nemaju nikakve profesionalne kvalifikacije te primaju niske nadnice, što dovodi do česte promene negovatelja i vaspitača.

KUDA IDE NOVAC

Ukupno godišnje davanje po učeniku/studentu na raznim nivoima obrazovanja u oblasti OECD-a

Zemlje ne daju uvek mnogo na predškolsko obrazovanje, što vodi ka potencijalno protraćenim šansama za rani razvoj dece.

Za podatke svih 30 OECD zemalja upotrebite StatLink ispod

Možda ni sama obdaništa ne moraju da se registruju niti da dobiju dozvolu za rad. Ponekad je jedina restrikcija zdravstveno-zaštitno ograničenje broja dece koje mogu da upišu. Ako privatni sektor može da pomogne u zadovoljavanju potražnje, na javnom sektoru – državi – je da osigura da obdaništa ispunjavaju standarde. No, iako su zemlje, ponekad i vrlo značajno, povećavale davanja za predškolce, uopšte uzev, izgleda da mnoge od njih još uvek ne ulažu dovoljno vremena, novca i napora u sprovođenje i održavanje standarda.

“Uprkos [povećanim ulaganjima] u porodice i mlađu decu, još uvek postoje značajni nedostaci, posebno u sektoru usluga za decu ispod tri godine.”

Starting Strong II

Velike razlike u izdacima za negu dece znače da ima i velikih razlika u stepenima do kojih je ona deci dostupna. Mnogo evropskih zemalja, na primer, podržava ideju “univerzalnog pristupa” – drugim rečima, da sva deca imaju pravo na bar neki vid nege ili edukacije od svoje treće godine, ili ranije (u Finskoj, pravo se stiče rođenjem). Drugde, besplatno obrazovanje ne mora početi ni do pete godine, a besplatno predškolsko obrazovanje može biti obezbeđeno samo za decu sa posebnim potrebama, poput one iz imigrantskih i društveno ugroženih porodica ili decu sa teškoćama pri učenju.

Ovo pitanje dostupnosti izaziva žučne rasprave. Pristalice državno finansiranog univerzalnog pristupa tvrde da svako dete, bez obzira na društveno poreklo, ima pravo na predškolsko obrazovanje. Protivnici zastupaju stav da poreski obveznici sa nižim primanjima ne treba da subvencionišu negu dece srednjeg staleža koja nju mogu da priušte i sama, i da bi državni novac trebalo usmeriti tamo gde je najpotrebniji. Kako potrebe za negom dece rastu, ova rasprava će se, po svoj prilici, rasplamsavati.

Nega i učenje

Šta podrazumevamo pod “negom”, “obrazovanjem” i “učenjem”? Nema puno svrhe da ih razlikujemo kada govorimo o predškolcima. Mališani i odojčad uvek uče, čak iako na prvi pogled izgleda kao da se oni samo neguju. Na primer, kada otac svom mališanuu dâ da drži flašicu, on ga istovremeno hrani (“neguje” ga) i pomaže mu da razvije autonomnost (“uči” ga).

“U većini zemalja politike ‘nege’ i ‘obrazovanja’ su se razvijale odvojeno, sa različitim sistemima uprave, tokovima finansiranja i obukom za osoblje...”

Starting Strong I

Nažalost, u mnogim zemljama je postojala sklonost da se predškolsko posmatra *ili* kao pitanje nege *ili* kao pitanje edukacije, i da se ono ostavi u rukama ili ministarstva zdravlja ili ministarstva prosvete. Takav, sve manje uobičajen pristup, može dovesti do propuštenih šansi. Ako je fokus samo ili uglavnom na nezi, onda bi potrebe dece za učenjem mogle da budu zapostavljene; ako je pak naglasak na učenju, onda bi razvoj i zdravstveni problemi kod dece, posebno one nižeg socio-ekonomskog porekla, mogli biti zanemareni.

Različiti pristupi

Postoje i različiti pristupi predškolskom učenju. U jednom nasleđu, tipičnom za Francusku i zemlje engleskog govornog područja, predškolsko je usmereno na pripremu dece za školu. Naglasak je stavljen na razvoj znanja i veština koje će deci kasnije biti korisne u učionici.

U drugoj tradiciji predškolstva, rasprostranjenijoj u srednjoj Evropi i nordijskim zemljama, te rane godine se posmatraju kao način pripreme dece za život, ne samo za školu. Deca se podstiču na igru i interakciju i često rade zajedno na projektima koji pomažu razvoj njihovih društvenih veština. Kod ovog nasleđa, predškolsko doba se takođe posmatra kao razdoblje koje treba negovati samo po sebi.

Kao ilustraciju različitosti u ovim pristupima, deca u nordijskoj tradiciji često i po nekoliko sati dnevno provode napolju. Ovo mesto se smatra jednako pogodnim za učenje kao i zatvoren prostor. U Francuskoj i zemljama engleskog govornog područja, otvoren prostor se smatra mestom za rekreaciju, a zatvoren mestom na kom bi deca trebalo da “uče”.

Pristup “spremni za školu” može biti vrlo privlačan za roditelje i učitelje. On održava nadu da će deca, pri polasku u osnovnu školu, imati prednost u čitanju i pisanju. Nije, međutim, sigurno da je ovaj pristup najbolje prilagođen načinu na koji jako mala deca stvarno uče. Takođe, ne deluje da deca u opuštenijem nordijskom modelu pate od bilo kakvih nedostataka.

U Finskoj, deca formalno osnovno školovanje započinju oko sedme godine. Prethodne godine provode u obdaništima sa osobljem sastavljenim od učitelja, pomoćnika obučenih za medicinsko staranje i pomoćnog osoblja obdaništa, a vreme provedeno u razvijanju veština formalnog obrazovanja se drži na minimumu. Pa opet, do svoje 15. godine, finski učenici na testovima iz pismenosti i matematike postižu rezultate koji su među najboljim u svetu. Finska deca takođe imaju korist i od činjenice da im je put od predškolskog do škole dobro isplaniran i da se velika pažnja posvećuje tome da se osigura gladak prelaz sa jednog nivoa obrazovanja u naredni.

Malo više koordinacije u svim oblastima predškolskih politika bi moglo da donese koristi mnogim zemljama OECD-a. To, između ostalog znači, promišljanje dečije nege i njihovih potreba za učenjem, kao i obezbeđivanje kontinuiteta između predškolskog i školskog perioda. Naravno, to sve košta no, dokazi o obrazovnim i društvenim koristima bi trebalo da podstaknu društva da se zapitaju da li bi ovakva javna potrošnja mogla da bude jedna od najboljih dugoročnih investicija koje mogu da naprave.

Dodatno štivo iz OECD-a

➤ **Babies and Bosses: Reconciling Work and Family Life** (Bebe i šefovi: Usklađivanje posla i porodičnog života) (serija)

- 1. Tom: Australija, Danska i Nizozemska (2002)
- 2. Tom: Austrija, Irska i Japan (2003)
- 3. Tom: Novi Zeland, Portugalija i Švajcarska (2004)
- 4. Tom : Kanada, Finska, Švedska i Velika Britanija (2005)

Usklađivanje posla i porodice je izazov. Neki ljudi žele veću porodicu, ali misle da im posao to ne bi dozvolio. Drugi su možda zadovoljni veličinom svoje porodice, ali bi želeli da imaju kraće ili fleksibilnije radno vreme. Postizanje sklada je suštinski važno za pojedince i porodice, privredni rast i društveni razvoj. Serija Bebe i šefovi gleda na to koliki dijapazon politika, koje pokrivaju oblasti od poreza do socijalnih davanja za negu dece, određuje da li ljudi mogu da rade i imaju decu, i ispituje ideje o reformi politika.

➤ **Expanding Opportunities: How Active Social Policy can benefit us all** (2005) (Proširivanje mogućnosti: Kako nam aktivna socijalna politika može koristiti)

Socijalna politika je često omalovažavana kao teret za društvo, ali dobro izrađena socijalna zaštita može biti prednost koja je od suštinskog značaja za održivost društvenog razvoja. Međutim, da bi ispunila svoj potencijal, socijalna zaštita mora da se preusmeri sa osiguravanja pojedinaca od nekoliko jasno definisanih slučajnosti ka "aktivnoj socijalnoj politici" koja gleda da investira u ljudske sposobnosti i iskoristi ih do krajnjih mogućnosti u svakoj životnoj dobi. Proširivanje mogućnosti pruža sveobuhvatnu procenu socijalnih pitanja u zemljama OECD-a, uključujući nivoe siromaštva, rodnu neravnopravnost pri

zapošljavanju i u zaradama, socijalnu pomoć i posebne potrebe i specifične probleme s kojima se suočavaju stariji ljudi. Ona takođe ispituje načine na koje aktivna socijalna politika može da pruži odgovor.

➤ **Starting Strong II: Early Childhood Education and Care** (2006) (Dobar početak II: Nega i obrazovanje u ranom detinjstvu)

Ekonomski razvoj i ubrzane društvene promene su značajno izmenile porodične i obrasce odgoja dece. Ovaj pregled obrazovanja i nege dece u ranom detinjstvu u 20 zemalja OECD-a opisuje društvene, ekonomske i koncepcijske faktore istraživanja koji utiču na politike usmerene ka ranom detinjstvu. Neki od njih su povećani broj žena među radnom snagom, usklađivanje poslovnih i porodičnih odgovornosti na način koji je korektniji prema ženama; suočavanje sa demografskim izazovima i, naročito, oslovljavanje pitanja dostupnosti, kvaliteta, raznovrsnosti, dečijeg siromaštva i nejednakosti u pristupu obrazovanju. Na to, kako zemlje pristupaju ovim pitanjima, utiče njihovo društveno i ekonomsko nasleđe, njihova shvatanja porodice i male dece i prikupljena istraživanja o koristima od kvalitetnih usluga u ranom detinjstvu. Dobar početak II ispituje kako su zemlje učesnice odgovorile na pitanja otvorena u prethodnom tomu, Dobar početak (2001). Ona takođe razmatra nove inicijative u politikama, prepoznaje oblasti politika koja zahtevaju dalju kritičku pažnju vlasti i pruža pregled sistema ranog dečijeg obrazovanja i nege u svakoj od zemalja učesnica.

Takođe spomenuto u ovom poglavlju:

➤ **OECD Employment Outcomes – 2006 Edition: Boosting Jobs and Incomes** (OECD Izgledi za zapošljavanje, izdanje 2006: Uspon poslova i prihoda)

4

Formalno obrazovanje je od suštinskog značaja za razvoj ljudskog kapitala. Pa ipak, škole i visoko obrazovne institucije nisu uvek onoliko efektivne koliko bi mogle da budu. Napredak studenata može biti ograničen lošim podučavanjem i zastarelim nastavnim metodama. Obrazovni sistemi, takođe, ne uspevaju da zadovolje potrebe svakog studenta što znači da neke od njih izostavljaju.

Pravac škola

Umesto uvoda...

Niko vam ne bi zamerio ako biste, pri ulasku u PROTIC učionicu pri školi Le Kompanjon-de-Kartije u Kvebeku, pomislili da se nalazite u novinskoj redakciji. Na svakom stolu se nalazi otvoreni laptop, a učenici slobodno šetaju okolo i međusobno razgovaraju o projektima na kojima rade. Njihov nastavnik ne stoji na čelu razreda već se kreće po prostoriji, provodi vreme sa pojedinim učenicima ili grupicama, proverava njihov rad, postavlja pitanja i daje povratne informacije.

Ovaj poseban program je usmeren ka tome da učenike zaduži za njihovo sopstveno učenje, zahtevajući od njih da rade u grupama, postavljaju svoje sopstvene ciljeve učenja unutar izvesnih granica i koriste informacione tehnologije za istraživanje i komunikaciju. To za njihove nastavnike predstavlja veliku promenu: "... Morate da prihvatite da više ne kontrolišete sve što se događa u učionici", kaže jedan od njih, "Mi više nismo jedini izvor znanja."

Nemojte se iznenaditi ako vam to ne zvuči kao vrsta škole kakvu je pohađala većina nas: naprosto, škole se menjaju. Iako se čini da je slika nastavnika koji stoji ispred grupe učenika prisutna još od davnina, stvarnost je da obrazovanje evoluiralo kao odgovor na društvene i ekonomske promene: latinski ustupa mesto španskom i kineskom, Euklid novoj matematici i računarstvu. Kako se ekonomska vrednost obrazovanja, te ključne komponente ljudskog kapitala, danas podiže, škole se još jednom iznova menjaju. Nažalost, one to ne čine uvek onoliko efektivno ili brzo koliko bi morale.

► Ovo poglavlje postavlja pitanje uspešnosti škola da pomognu mladim ljudima u razvoju njihovog ljudskog kapitala. Prvo gleda na veštine i sposobnosti koje mladi ljudi treba da steknu i koliko im škole u tome pomažu. Potom sagledava neke od problema sa kojima se škole suočavaju – naročito na loše podučavanje i zastarele nastavne metode – i na neka od potencijalnih rešenja. Najzad, ono posmatra da li obrazovni sistemi odgovaraju na potrebe onih mladih ljudi koji nisu akademski nastrojani.

Da li učenici uče ono što treba da nauče?

Šta mislimo o školi? Britanski biznismen Džozaja Stemp (Josiah Stamp), ju je jednom opisao kao sistem za “utiskivanje nerazumljivog u neuke od strane nekompetentnih”. Nedavno je najprodavanija knjiga o francuskim školama nosila naslov „Fabrika kretena” („La Fabrique du Crétin“).

Uprkos kritikama, škole u mnogo pogleda rade dosta dobro. Broj odraslih koji su pismeni i matematički pismeni je širom sveta u porastu i oni su, u najvećem broju slučajeva, te sposobnosti stekli u školi. Ljudi u školi takođe “uče kako da uče” – razvijajući svoju sposobnost da se prihvate složenih zadataka i angažuju oko složenih ideja.

Osnove savremenog obrazovanja

Obrazovanje je svakako vrlo korisno ali, da bi bilo istinski efektivno, ono ljudima mora da pruži širi spektar kompetencija koje će im pomoći da pronađu svoj put kroz savremeni svet. Kompetencija je više od pukog znanja i više od puke veštine. Ona u sebi sadrži elemente i jednog i drugog, ali takođe uključuje i stavove.

Na primer, ukoliko želimo da pošaljemo poruku nekome u inostranstvu potrebno nam je znanje, u ovom slučaju znanje jednog ili više jezika. Takođe su nam potrebne veštine, verovatno one računarske, potrebne za slanje elektronske pošte. Međutim, ako ćemo da komuniciramo efektivno, takođe nam je potreban stav ili pristup koji pokušava da razume kulturne reference osobe sa kojom komuniciramo (kao što globalna bankarska grupa HSBC u svojim reklamama kaže: “Nikada ne potcenjujte važnost lokalnog znanja”). Začetak kompetencije dobijamo spajanjem ovih elemenata – znanja, veština i stavova.

Kakve su kompetencije mladim ljudima potrebne? Pomislimo na svet ka kom se kreću: to je svet u kom sve više nas za život zarađuje u ekonomiji znanja. To je takođe svet u kom globalizacija podrazumeva širu interakciju ljudi različite kulture i porekla. I to je svet u kom se pojedinci i zajednice suočavaju sa velikim društvenim i ekonomskim izazovima – od finansiranja penzija do zauzdanja globalnih klimatskih promena. Suočavajući se sa takvim izazovima, projekat OECD-a je preporučio upotrebu sledeće tri široke kategorije

kompetencija za postavljanje ključnih obrazovnih ciljeva:

- Sposobnost za efektivnu upotrebu „instrumenata“ kao što su jezik i računari.
- Sposobnost za interakciju sa ljudima različite kulture i porekla.
- Sposobnost da upravljamo našim životima.

Ove kompetencije ne određuju šta bi učenici konkretno trebalo da uče u učionicama, ali nude način razmišljanja o tome koliko su dobro mladi ljudi pripremljeni za savremeni svet. One takođe omogućavaju prepoznavanje ciljeva, kako za učionicu, tako i za učenje koje ljudi moraju da nastave tokom čitavog svog života.

Osnovne potrebe

Nažalost, ove kompetencije ne razvijaju mnogi mladi ljudi koji danas napuštaju školu, koji čak propuštaju da razviju i neke osnovnije veštine poput čitanja i pisanja. Brojke se, od zemlje do zemlje, veoma razlikuju. Čak i u Finskoj, kao zemlji čiji učenici postižu izuzetno dobre rezultate na međunarodnim testovima, srednje obrazovanje nije završilo oko 12 % mladića u svojim ranim dvadesetim dok je brojka za žene istog godišta nešto veća od 7 %. U zemljama OECD-a, uz par izuzetaka, srednju školu završava više devojaka nego mladića.

Za neke od ovih mladih ljudi, napuštanje škole može da bude i prava odluka. Setimo se Ričarda Brensona (Richard Branson), koji je napustio školu – kao što je poznato, prilično ekskluzivnu britansku “javnu školu” – da bi osnovao Virdžin (Virgin), muzičku, zabavlačku i avio imperiju. No, za većinu mladih će rani prekid obrazovanja naškoditi njihovim životnim izgledima do kraja života. Imaće manje izbora pri zapošljavanju i manje će zarađivati.

Mogli bismo da postavimo pitanje zašto u školi ne uspeva toliki broj mladih. No, bilo bi bolje da zapitamo zašto naše škole razočaravaju omladinu. Često se navodi uticaj društvenog porekla na učenike. Zaista, ponekad se tvrdi da obrazovni sistemi imaju izbor: da pruže veoma dobro obrazovanje elitnoj grupi učenika bez previše brige za ostale, posebno za decu iz siromašnijih porodica, ili da pruže osrednje obrazovanje svakom učeniku. Ovo je lažan izbor. Jednostavno, neke OECD zemlje – poput, između ostalih, Kanade, Finske,

Japana i Koreje – su bolje u pružanju pristojnog obrazovanja svim učenicima, bez obzira na njihovo ekonomsko poreklo.

Kako to znamo? Iz međunarodnih testova kao što je PISA, tj. iz OECD-ovog Programa za međunarodnu procenu učenika. U 2000. godini, OECD je otpočeo prvi krug međunarodnog procenjivanja učenika kako bi započeo sa istraživanjem veza između njihovog učinka, društvenog porekla i okruženja za učenje u školama – što su oblasti koje se tiču nekih od najuzavreljih tema savremenog obrazovanja.

Na primer, uzmimo pitanje da li bi obrazovni sistemi trebalo da podele decu po kategorijama poput akademske sposobnosti ili, efektivno, društvenog porekla. Deca poreklom iz siromašnih porodica generalno trpe zbog mnogo nepovoljnijeg položaja u školi, ali veza između porodičnih prihoda i obrazovnog učinka nije uvek neposredna. Mnogo, takođe, zavisi i od vrste škole. Ako deca pohađaju **društveno integrisane** škole – gde učenici imaju različito društveno poreklo – verovatno će prolaziti bolje nego da idu u škole u kojima su sva deca na sličan način ekonomski ugrožena.

„Učenici u integrisanim obrazovnim sistemima postižu, u proseku, više od onih u selektivnim obrazovnim sistemima i njihov obrazovni učinak manje zavisi od njihovog porekla.”

*School Factors Related to Quality and Equity:
Results from PISA 2000*

Isto tako, postoji veza između uspeha učenika i nivoa akademske integrisanosti. PISA pokazuje da, kada obrazovni sistem poveže mlade ljude različitih sposobnosti, učenici postižu više, a društveno poreklo ide ka tome da bude faktor od manjeg značaja. Zašto? Ne možemo sa sigurnošću reći, ali postoji mogućnost da mešoviti razredi unapređuju učinak dece kojima u početku nije išlo baš dobro. Takođe, fleksibilnost koju integrisani sistemi dozvoljavaju, može da ohrabri učenike da podignu nivo angažovanja jer znaju da imaju širi izbor obrazovnih mogućnosti.

OECD i ...

PISA

Tinejdžerske godine su godine tranzicije tokom kojih mladi ljudi postepeno preuzimaju više prava i odgovornosti zrelog doba. U mnogim zemljama taj proces otpočinje oko 15. ili 16. godine života, kada obaveznom obrazovanju dođe kraj a mladi ljudi, usmereni od svojih porodica, moraju da odluče da li će nastaviti školovanje, započeti neku profesionalnu obuku ili pokušati da pronađu posao. Koliko su pripremljeni za donošenje takvih odluka i koliko su spremni za svet izvan školskih zidova?

To su vrste pitanja na koja Program za međunarodnu procenu učenika traži odgovor. PISA testovi se održavaju svake tri godine i, u krugu testiranja 2003. godine, su obuhvatili više od 275 000 učenika iz više od 40 zemalja i područja širom sveta.

Dvočasovni test pokriva tri glavne oblasti: čitanje, matematiku i naučnu pismenost. No, za razliku od školskih ispitivanja, PISA testovi nisu povezani sa programima specifičnim za tu državu. Umesto toga se od učenika – svih između 15 i 16 godina – traži da znanje stečeno u školi primene na situacije u kojima bi mogli da se nađu u stvarnom svetu, poput planiranja puta, tumačenja uputstva za električni uređaj ili uzimanja podataka sa tabela ili grafikona. Program kroz upitnike takođe istražuje društveno poreklo učenika, njihovu motivaciju da uče i okruženje za učenje u njihovim školama.

Rezultati PISA se iscrpno prate u zemljama učesnicama, izazivajući - u zavisnosti od toga kako su učenici prošli - zavrtnja ruku ili slavlje. No značaj PISA-e ne leži u stvaranju međunarodnih rang lista učeničkog uspeha. Umesto toga, ona nam može pomoći da shvatimo zbog čega učenici u nekim zemljama i nekim školama postižu manje od drugih. Ona takođe poziva kreatore politika da uče od onih zemalja koje u svojim obrazovnim sistemima možda bolje kombinuju kvalitet i jednakopravnost.

Premda takva poređenja mogu biti korisna, kod PISA-e je u pitanju mnogo više od pukog poređenja sposobnosti učenika u različitim zemljama. To istraživanje ispituje širok dijapazon činilaca u prosveti, uključujući uticaj društvenog porekla učenika, njihovog stava prema učenju, rod-nih razlika i još mnogo toga. Takođe, sposobnosti učenika se ispituju u jako širokom spektru oblasti, uključujući matematiku, čitanje i rešavanje problema.

IZRAČUNAJTE

Učinek zemalja učesnica PISA testa 2003. u matematici.
(Prosečni rezultati)

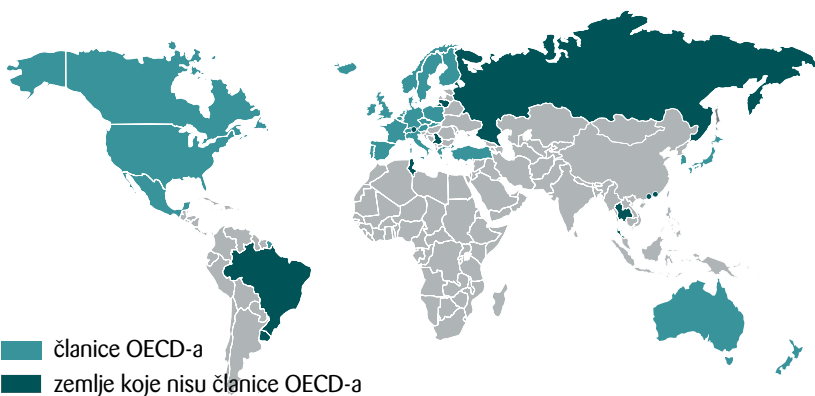
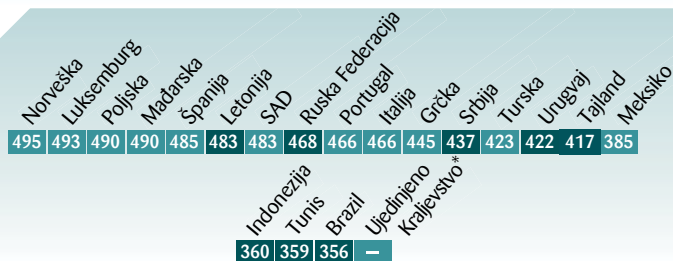
Rezultat
statistički
značajno
iznad OECD
proseka

Rezultat
oko OECD
proseka

Rezultat
statistički
značajno
ispod OECD
proseka

*Učestvovalo ali uz mali odziv

Kako možemo poboljšati obrazovanje?

PISA nam pokazuje da su neki obrazovni sistemi bolji od drugih u prevazi-
laženju efekata nejednakog položaja u društvu. Zašto? Nema lakih odgovora
a, čak i da ih ima, sprovođenje korenitih reformi u školama može da bude
vrlo teško. To se delom dešava zato što je način na koji svaka država obrazuje
svoju omladinu pod uticajem mnogobrojnih činilaca – kulturnih, društvenih,
ekonomskih, istorijskih. Neka društva veoma vrednuju obrazovanje i to može
biti duboko ukorenjeno u svest naroda, bez obzira na društveno poreklo. Isto
tako, ustoličene tradicije mogu učiniti promašaje školskog sistema nevidljivi-
m. Obrazovne prakse koje se čine “normalnim” mogu, u stvari, biti štetne za
učenike i mogu se smatrati nečuvenim u drugim državama.

Međutim, ideja o uvozu rešenja iz drugih zemalja često izaziva neprijatelj-
sku reakciju. U Sjedinjenim Američkim Državama, neki reformatori obrazova-
nja veruju da bi Amerika mogla da ima koristi od proučavanja načina na koji
japanski obrazovni sistem podstiče nastavnike da jedni od drugih nepresta-
no uče. Žaleći zbog takvog stava, Brent Stejpls iz Njujork Tajmsa je primetio:
“Najčešći odgovor je da japanska kultura nije ni ‘nalik našoj’”.

Čak i kad se kulturne i društvene razlike uzmu u obzir, nema razloga da se
školski sistemi ne uče na međusobnim uspesima i promašajima dok pokušava-
ju da podignu kvalitet obrazovanja baveći se pitanjima poput kvaliteta na-
stave, protoka informacija u školama, i inovativnim pristupima u učionici.

Nastavnici su bitni

Nisu svi nastavnici isti. Ima dobrih nastavnika, ima loših nastavnika, ima
dobro obučениh nastavnika i loše obučениh nastavnika – a potencijalno ima
i odličnih nastavnika koji se muče da postignu maksimum u školskim siste-
mima koji ih sputavaju. Uticaj nastavnika na učenike može biti ogroman. Ako
izuzmemo pitanja poput društvenog porekla, kvalitet nastave se uzdiže kao
najvažniji faktor za određivanje uspeha učenika u školi. Prostije rečeno, na-
stavnici su bitni.

„Sada postoje pozamašna istraživanja koja pokazuju da su kvalitet na-
stavnika i njihovih predavanja najvažniji činioci učeničkog uspeha koji
su otvoreni za uticaje politika ...“

Teachers matter

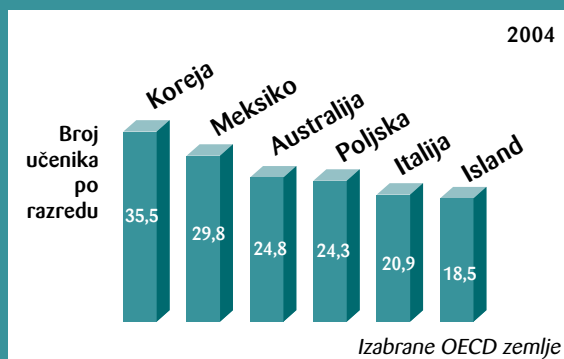
Uprkos važnosti njihove uloge, u mnogim državama dolazi do opadanja motivacije među nastavnicima. To je verovatno delimična posledica promene društvenog statusa. U tradicionalnim društvima, nastavnici su – pored lekara i verskih vođa – ponekad bili jedini prosveteni ljudi u svom okruženju. Danas to u razvijenim zemljama obično više nije slučaj jer je prenošenje znanja samo jedna od mnogih profesija.

Zbilja, postoji zabrinutost da posao prosvetnog radnika više nije tako privlačan kao nekad. Uz neke ugledne izuzetke, programi za obuku nastavnika često privlače studente sa nižim akademskim kvalifikacijama. Za škole, ovaj manjak nastavnika sa dobrim uspehom na studijama može da postane naročito akutan na predmetima kao što su računarstvo, strani jezici i nauke. Svako ko u ovim oblastima ima dobre kvalifikacije možda neće želeti da se posveti prosveti kad drugde postoje bolje plaćeni poslovi.

Plate prosvetnih radnika su generalno u porastu, ali one ne prate zarade u drugim profesijama. Ako bi se to promenilo, to bi moglo da bude na uštrb drugih prioriteta, kao što je smanjivanje veličine razreda. Podučavanje je, takođe, sve manje atraktivno za muškarce. Širom OECD-a je, u proseku, samo jedan od pet nastavnika muškarac. Njihovo odsustvo znači da u školama postoji sve manje muških uzora u vreme kada je zabrinutosti za položaj dečaka u obrazovanju sve veća.

LEKCIJA U BROJEVIMA

Razlike u veličinama razreda u višim razredima osnovne škole

Roditelji i nastavnici vole manje razrede. No, sa ograničenim budžetima za prosvetu, oni bi mogli da znače upošljavanje većeg broja nastavnika sa manjim platama, što bi potencijalno moglo da smanji kvalitet nastave.

Za podatke iz OECD i partnerskih zemalja upotrebite StatLink ispod

U većini zemalja OECD-a, srednju školu završi više devojčica nego dečaka. Da li je to zbog toga što devojčkama ide bolje ili zato što dečacima ide lošije? Ta je rasprava u toku, i jedna je od onih koje neće biti okončane u dogledno vreme.

Svi ovi problemi se dešavaju u vremenu koje je za škole teško. Prosveta se šezdesetih i sedamdesetih ubrzano širila, što znači da su mnogi nastavnici iz tog doba zreli za penziju. U zemljama OECD-a je prosečno skoro četvrtina nastavnika u osnovnim školama i skoro trećina nastavnika u srednjim stara preko pedeset godina. U nekim zemljama, te brojke idu i do 40 %. Istina je da ne mora da dođe do zamene svih ovih nastavnika. Uz samo par izuzetaka, poput Francuske i Sjedinjenih Američkih Država, broj mladih ljudi u zemljama OECD-a je u opadanju, te neće biti toliko dece za podučavanje u budućnosti.

Ipak, to i dalje neće rešiti problem sa kojim se mnoge zemlje, prilikom stvaranja visokokvalitetnog nastavnog kadra, suočavaju. To je zabrinjavajuće, posebno zato što je potreba za nastavnicima sve veća. Na primer, povećana imigracija znači da će nastavnici sve češće predavati mladim ljudima različitog kulturnog porekla. Oni, takođe, moraju da idu u korak sa novim načinima predavanja, što može značiti da fokus neće biti na tome šta se predaje već na onome što je *naučeno* i, podjednako važno, *na koji način* je naučeno. Ta promena usmerenja od nastavnika zahteva da ponovo promisle svoj posao. Dodajte tu i potrebu da se održi korak sa promenama nastavnih programa, novim tehnologijama i novim načinima procene napretka učenika, i jedan već zahtevan posao postaje još složeniji.

Bolji nastavnici...

Kako se može popraviti kvalitet nastave? Dobar deo odgovora leži u obuci i regrutovanju i tome kako se nastavnici nagrađuju – procesima koji moraju da budu promišljeni od trenutka kada student započne obuku za nastavnika do onog dana kada, nakon mnogo godina, on ili ona napuste učionicu. Primer: da bi se proširio dijapazon potencijalnih nastavnika, sistemi za obuku mogu da se promene tako da kandidatima olakšaju da se u njih uključe u različitim stadijumima njihovih karijera, a ne samo odmah nakon srednje škole ili koleđža. U Sjedinjenim Američkim Državama, na primer, svake godine oko 25 000 profesionalaca i diplomiranih stručnjaka, prethodno nezaposlenih u prosveti, prelazi na nastavnički posao i postoje dokazi da su oni, u svakom pogledu, u učionici podjednako efektivni kao i njihove iskusnije kolege.

GLOBALNI POGLED

Doseljednici i obrazovanje

Kako u školi prolaze učenici imigrantskog porekla? Kao i kod mnogo toga vezanog za imigraciju, odgovor je obavljen maglom poluistina i nejasnih generalizacija. Mladi doseljednici poreklom iz nekih delova Azije se, na primer, ponekad smatraju uzornim đacima koje podstiču roditelji koji cene obrazovanje. Sa druge strane, učenici doseljednici drugog porekla se ponekad smatraju nezainteresovanim za učenje i ne baš uspešnim u učionici.

Šta je stvarnost? Da bi došli do nekih odgovora, OECD-ov PISA program je ispitivao učinak dece doseljednika prve i druge generacije u 17 zemalja članica i nečlanica i područjima sa značajnom doseljedničkom populacijom. Evo nekih rezultata.

Što je doseljednička zajednica brojnija, to su učenici manje skloni uspehu.

MIT: Ne postoji stvarna veza između veličine doseljedničke populacije i obrazovnog učinka učenika doseljednika. Ovo nam govori da visoki nivoi imigracije ne predstavljaju prepreku integraciji.

Učenici doseljednici ne žele da uče.

MIT: Doseljednici prve i druge generacije gaje potpuno isti entuzijazam za školu i učenje kao i njihovi drugovi starosedeoeci – ponekad i znatno viši. Takvi pozitivni pristupi učenju su suštinski važan prvi korak koji škole mogu da nadgrade kako bi pomogle mladim doseljednicima da uspeju.

Učenici doseljednici su uvek slabi u školi.

MIT: postoje velike razlike u obrazovnom

uspehu učenika doseljednika na međunarodnom planu. U Australiji, Kanadi i Novom Zelandu oni su, na primer, podjednako uspešni kao i učenici starosedeoeci. U Kanadi i Švedskoj, učenici druge generacije značajno nadmašuju starosedeoeci. Nažalost, u mnogim drugim oblastima koje su bile predmet istraživanja, učenici doseljednici se teško mere sa postignućima učenika starosedelaca.

Obrazovni problemi će postaviti znatne izazove pred kasniji život doseljednika.

STVARNOST: U većini ispitanih oblasti, oko četvrtine učenika doseljednika slabo poznaje matematiku, što će im izvesno prouzrokovati ozbiljne poteškoće u kasnijem traženju posla.

Jezik objašnjava neke od obrazovnih problema doseljednika, ali ne sve.

STVARNOST: Jezik nije jedini otežavajući faktor za učenike doseljednike, ali on igra značajnu ulogu u nizu ispitanih područja, uključujući Belgiju, Kanadu, Nemačku i Sjedinjene Američke Države.

Pružanje posebne jezičke podrške je bitno.

STVARNOST: Iako podaci PISA ne daju tačne brojke, čini se jasnim da učenici doseljednici u zemljama kao što su Australija, Kanada i Švedska imaju koristi od dobro ustrojenih sistema za posebnu jezičku edukaciju. Sada i druge zemlje osnivaju takve sisteme, koji donekle treba da pomognu učenicima doseljednicima u premoščavanju obrazovnih jazova tamo gde oni postoje.

Obučavanje je dobro za nastavnike ali, da bi bilo efektivno, ono mora biti koordinisano tokom čitave karijere predavača. Od iste je važnosti da vrsta obuke bude odgovarajuća. Finska, na primer, od nastavnika zahteva da završe osnovni i poduži master program. Mnoge zemlje jednostavno nisu spremne da se izjednače sa tim obimom ulaganja. Bez obzira na nivo njihove početne obuke, važno je da nastavnici nastave da uče tokom čitave svoje karijere.

„Moraju da postoje jasno zacrtana očekivanja od samih nastavnika da snose odgovornost za tok svog razvoja, kao i struktura podrške koja će njihov razvoj omogućiti.”

Teachers matter

Profesionalni razvoj ima mnogo vidova: postoje nastavničke konferencije, programi koji nastavnike obučavaju za promene nastavnih programa, školske radionice i tako dalje. Tu se ne moraju isključivo razvijati veštine koje su primenljive samo u učionici. U Japanu, na primer, novi nastavnici jednomesečni staž često odrađuju na mestima poput privatnih kompanija, domova za negu starijih osoba, muzeja i tako dalje. Ideja je da im se pomogne da, na primer, razviju društvene i preduzetničke veštine i da steknu šire poimanje onoga što društvo od škola očekuje. Što je najznačajnije, takvi programi, koji traju i do godinu dana, su takođe dostupni i iskusnim nastavnicima, pružajući im nov pogled na to kako su oni, njihove škole i njihova profesija viđeni u široj zajednici. Po povratku u svoje škole, od njih se očekuje da svoje uvide podele sa kolegama.

... i bolje škole

Ironično je da proces razmene informacija – kamen temeljac odnosa između nastavnika i učenika – sve očiglednije nedostaje među samim nastavnicima. Škole, generalno, nisu išle u korak sa razvojem “menadžmenta znanja”. To je poslovni žargon za – često neformalan – proces razmene znanja, uvida i iskustava unutar organizacija. Cilj je da se pojedinci i grupe podstaknu na razmišljanje o tome šta funkcioniše a šta ne.

Mnogi nastavnici, međutim, uglavnom interaguju sa svojim učenicima i verovatno provode relativno malo vremena razgovarajući i radeći neposredno sa kolegama. U korporativnom svetu, mnoge kompanije veruju da je za njih od vitalnog značaja da postanu – žargonski rečeno – “organizacije koje uče”. To su organizacije koje proces razmene informacija i shvatanja stvari veoma vrednuju, i te razmene koriste kao osnovu za delovanje.

Neke zemlje OECD-a sada preduzimaju korake ne bi li osigurale da škole nauče slične lekcije.

Formativno vrednovanje

Mnoge zemlje takođe podstiču temeljnije inovacije u učionici. Da bismo videli to na delu, vratimo se kanadskoj školi “Le Kompanjon-de-Kartije”. Ta škola široko primenjuje nešto što se naziva **formativno vrednovanje** – pristup koji se služi nizom metoda kojima se redovno i sistematično prati koliko uspešno učenici uče kako bi se lekcije mogle konstantno usaglašavati tako da izađu u susret njihovim potrebama. (Nasuprot tome, tradicionalni test na kraju godine je poznat kao **sumarno vrednovanje**, jer pruža rezime onoga što su učenici naučili.)

Ne postoji jedinstven pristup formativnom vrednovanju. U kanadskoj školi, nastavnici rade mnogo kako bi pripremili lekcije i postavili ciljeve učenja, no njihova interakcija sa učenicima je više neformalna i neuređenija od one u tradicionalnoj učionici. Učenici većinu stvari nauče kroz interdisciplinarnе projekte na kojima zajednički rade. Jedan projekat je, na primer, postavio pitanje da li je sukob između Izraela i Palestinaca zasnovan na verskim razlikama ili na potrebi da se kontrolišu oskudni vođeni resursi. To je od učenika zahtevalo da sprovedu istraživanja iz predmeta poput geografije, veronauke i istorije.

„Atmosfera u učionicama je više nalik na onu u novinskoj redakciji ili kancelariji. Puno se razgovara ali, generalno, disciplina je na visokom nivou.“

Formative assesment: Improving Learning in Secondary Classrooms

Pre nego što takav projekat u potpunosti otpočne, nastavnici dosta vremena provode pomažući učenicima da shvate merila dobrog rada, kako da konstruktivno procene svoj i rad svojih saradnika, i razvijajući veštine “učiti da učimo” poput intenzivne razmene ideja. Sa ovakvom osnovom, učenici potom počinju da razmatraju rad članova svoje grupe, tražeći jedni od drugih da detaljnije objasne svoje stavove ili pojasne nejasna razmišljanja. Nešto od toga se odvija i van škole: učenici svoje školske laptopove nose kućama i pomoću njih stupaju u kontakt sa drugim učenicima. (Iako računari nisu ni u kom smislu obavezni za formativno vrednovanje.)

Svakih devet dana, učenici se izjašnjavaju o tome šta su naučili podnoseći izveštaj nastavniku, koji daje svoje komentare u dnevniku ili portfoliju. Na osnovu tih izveštaja i povratnih informacija, učenici mogu da analiziraju u kojoj meri su neke stvari mogle da se urade drugačije i donesu odluke o budućim izborima. Učenici stoga imaju stvarnu kontrolu nad tim kako uče. Oni takođe razvijaju i razumevanje procesa učenja i kako kroz njega treba da se kreću. “Uvek pogledam svoje ocene” kaže jedan učenik, “i odlučim za sebe, da - to su oblasti kojima želim da se posvetim narednih meseci”. Uz obrazovnu korist koju ostvaruju, učenicima se ovaj vid predavanja izgleda i sviđa: “U poređenju sa mojom starom školom ovde smo mnogo više ponosni na svoj rad”, kaže drugi učenik, “ne u smislu ocena već u smislu rezultata onoga na čemu kroz projekte radimo”.

Formativno vrednovanje, koje je postalo jedna od najaktuelnijih tema u obrazovanju, postoji u mnogo vidova ali oni imaju niz zajedničkih karakteristika: ono je sistematično a ne slučajno; ono učenicima postavlja jasne ciljeve učenja i neprestano prati kako ka njima napreduju; ono aktivno uključuje učenike u proces učenja; ono podstiče interakciju, između učenika i nastavnika i između samih učenika; ono pruža raznovrsnost, i u tome kako učenici uče i u tome kako su ocenjivani; i ono pruža povratnu informaciju, i predavanja kroji u skladu sa pojedinačnim potrebama učenika.

“Ako se formativno vrednovanje iskoristi kao predavački okvir, nastavnici menjaju način na koji ostvaruju interakciju sa učenicima, način na koji postavljaju okolnosti u kojima se odvija učenje i navode učenike ka ciljevima učenja, čak i način na koji se uspeh učenika definiše.”

OECD Policy brief: Formative assesment

Da li ono funkcioniše? Istraživanja pokazuju da metodi poput ovih mogu biti zapanjujuće efektivni. Izveštaj iz jednog projekta OECD-a, koji je u brojnim zemljama proučavao formativno vrednovanje, ga opisuje kao “verovatno jednu od najvažnijih ikada proučavanih mera za unapređenje visokog učinka”.

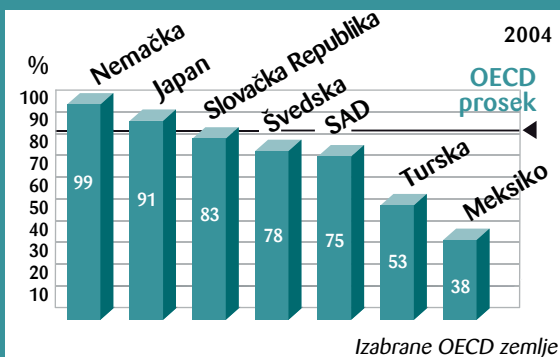
Zbog čega ovakve inovacije ne viđamo u učionici češće? Jedan od problema je da nastavnicima nije uvek lako da formativno vrednovanje usklade sa tradicionalnim ispitima "visokog uloga". Svidalo se to njima ili ne, ispiti u sumarnom stilu u mnogim zemljama još uvek određuju izgled studenata za dalje školovanje ili zaposlenje i moguće je da su nastavnici pod velikim pritiskom da "spremaju učenike za testove", tj. da posvete pažnju isključivo veštinama i znanju koje će studentima pomoći da polože ispit. Međutim, nema razloga zbog kojeg nastavnici, uz dobru obuku, ne bi mogli da nauče da integrišu formativno vrednovanje u sisteme koji pripremaju studente za sumarne ispite.

Kako se doseg obrazovanja može proširiti?

Bez obzira na to koliko se promene u učionicama sprovede, neki mladi ljudi prosto odluče da škola nije za njih. Uzmimo Kanako Mizoguči, mladu Japanku koja je u četrnaestoj godini odlučila da je sve što želi to da ostane u svojoj sobi. "Još uvek mi je teško da objasnim zašto", rekla je novinaru. "Osećala sam se kao da postajem nevidljiva, kao da sam istisnuta. Stvarno sam mislila da ću da eksplodiram i učinim nešto loše." Devojka je narednih pet godina provela u svojoj sobi, primer fenomena koji je u Japanu poznatiji kao hikikomori ili povlačenje iz društva.

DAN DIPLOMIJANJA

Procenat mladih ljudi koji završavaju srednje obrazovanje

Većina mladih ljudi u OECD zemljama - četiri od pet - dovrše srednje obrazovanje. No to još uvek ukazuje na prilično velike grupe onih koje ga ne završe, što ih izlaže riziku od ograničenih izgleda za zaposlenje.

Za podatke iz OECD i partnerskih zemalja koristite StatLink ispod

GLEDIŠTE Dženet Koen (Janet Cohen)

Zašto finski petnaestogodišnjaci na međunarodnim testovima prolaze dobro? Dženet Koen, novinarka Bi-Bi-Si-evog programa The World Tonight (Svet večeras) je otišla je u Finску da to istraži (korigovan izvod).

Novinar: Osam je ujutru u centru Helsinkija. Ovde u školi Arabia to znači da je vreme za hokej na ledu. Ovdašnja deca imaju između 7 i 16 godina i većina njih živi u blizini. Zadužen za njihov nadzor, njihov nastavnik Miko Autio veruje da dan treba da započne sportom.

Autio: To je jako važno, znate. Kada odemo u školu nakon ovog sporta, deca su sveža i budna za učenje.

Novinar: Očigledno je vredno truda. Mladi Finci su među najboljima na svetu u matematici, čitanju i rešavanju problema, uz zemlje kao što su Južna Koreja i Japan. Što je još zanimljivije, oni imaju najmanje loših đaka, i deca iz siromašnijih porodica postižu skoro isto koliko i bogatija. Dakle, u čemu je tajna? Direktor škole Arabia je Kaisu Kerkeinen. Njen je odgovor jednostavan:

Kerkeinen: Prvo, moram da kažem, nastavnici. Zatim, nastavnici. I na kraju, nastavnici. To je najvažnije. Takođe, dobro negujemo decu sa posebnim potrebama, i mnogo nastavnog vremena posvećujemo tome da im pomognemo.

Novinar: Na spratu, razred Mika Autija radi na projektima o nordijskoj kulturi, od stvaralaca do tematskih parkova. Postoji nacionalni nastavni plan i program, ali bi se britanski nastavnici zapanjili slobodom koju finski nastavnici imaju.

Autio: Ja ne pratim nedeljni raspored. Ako postoji oblast koju moramo da obrađujemo više, recimo matematika, nekada učimo matematiku po ceo dan! A ponekad, ako želimo da idemo da skijamo ceo dan, to je OK.

Novinar: Dole na času engleskog jezika, ti četrnaestogodišnjaci razgovaraju međusobno o svojim hobijima. Ima gramatike za učenje, ali naglasak je na onome što ih zanima. Ima testiranja, ali je to u drugom planu. Nema standardizovanih testova, nema rang lista i ocenjivanja do upisa u petnaestoj godini, i nema školskih inspekcija.

Nastavnica engleskog, Rita Severinkangas, kaže da su nastavnici glavni.

Severinkangas: Mislim da smo mi pouzdani profesionalci i, i vrlo smo nezavisni. Prema tome, mogu da budem vrlo kreativna... ako tako želim.

Novinar: Naravno, to nije savršeno. Nekoliko učenika završi u malom razredu za one sa posebnim potrebama.

... Sve u svemu, uglavnom su norma razredi mešoviti sposobnosti. Ako postoji dete sa problemima, razred dobija dodatnog nastavnika, a dete dobija posebno skrojen program koji je osmislio školski tim za dobrobit učenika sastavljen od psihologa i asistenta za podršku. Povrh toga, svi nastavnici prolaze obuku za sprovođenje nastave među onima koji imaju posebne potrebe. Razredni nastavnik je Eine Linanki.

Linanki: Finski nastavnici su vrlo visoko obrazovani, i vlada je uložila mnogo napora da stvori ovaj sistem i da on profunkcioniše.

Novinar: U Finskoj, nastavnici imaju diplomu mastera. To traje i do šest godina i besplatno je. S toga ne iznenađuje da se mnogo studenata prijavljuje, i samo 13 % njih budu primljeni. ...Ovaj posao donosi status, i to je, prema Patriku Šajninu, profesoru Obrazovanja na Univerzitetu u Helsinkiju, ukorenjeno u istoriji:

Šajnin: Finska crkva je podržavala razvoj sposobnosti čitanja. Morali ste da umete da pročitate nešto iz Biblije da biste mogli da se venčate. To je jak podsticaj. Kasnije, to je upotrebio narodni pokret u Finskoj, tako da su Finci izgradili svoju književnost, svoj školski sistem, svoju obuku nastavnika da bi postali nezavisna država, i nastavnici su neka vrsta narodnih heroja čak i danas.

Novinar: Znači, nastavnici vladaju. U Finskoj, na svakih 14-oro dece dolazi jedan nastavnik, u poređenju sa jednim na 20-oro dece u Britaniji. Sve je to u cilju eliminisanja neuspeha kao mogućnosti. Cinici kažu da to donosi opštu kompetenciju na uštrb izuzetnosti. Ali, zahtevi za rangiranjem i centralizovanijim programom nastave su učutkani uspehom Finske u međunarodnim uporednim studijama i, iznad svega, verom u svoje nastavnike.

© 2006 BBC

Kanakin slučaj je ekstremna, ali ona predstavlja širu grupu mladih ljudi koji, iz raznoraznih razloga – psiholoških, socijalnih, kulturnih – odustaju i od obrazovanja i od zapošljavanja. Postoji čak i ime za njih: NEETs¹ – oni koji nisu ni zaposleni, niti prolaze kroz obrazovanje ili obuku. Zabrinutost za probleme koji koji ove mlade ljude čekaju raste u mnogim zemljama OECD, ne samo u Japanu.

Za razvijene zemlje je tipično da oko 80 % mladih ljudi završi srednju školu, a da je oko 20 % njih napusti. Bez obzira na to koliko se obrazovanje širilo, tvrdo jezgro izgleda ostaje poprilično čvrsto. “Ubeđen sam da je to deo razloga zbog kog je, u ministarstvima prosvete, došlo do velikog porasta interesa za stručno obrazovanje.” kaže Greg Vurcberg iz OECD-a.

Stručno školovanje – koje ima za cilj da pripremi mlade ljude za određene zanate, poput stolarskog – je u mnogim zemljama nestalo, kaže Vurcberg: „Dijapazon zanimanja i sposobnosti studenata se proširio”, objašnjava, “no, otkako je stručno obrazovanje u nekim zemljama postalo obezvređeno, spektar izbora u školama se smanjio”.

Sada među vladama postoji rastući interes za njegovo vraćanje, nekad sa kontroverznim rezultatima. Nakon pobuna u 2005-oj, francuska vlada je objavila planove koji četrnaestogodišnjacima dozvoljavaju da postanu šegrti. “Cilj vlade nije da tim mladim ljudima stvarno pruži poslove, već da ih izdvoji iz školskog sistema u kom ne uspevaju”, rekao je za *Internešnal Herald Tribjun Bernar Igonije* iz OECD-a. “Biću iskren: cilj je skloniti ih sa ulica.” No, nisu sve obrazovne alternative tako kontroverzne. Neke zemlje razvijaju programe za zanatlije, gde mladi uče posao kod majstora, a često pohađaju i skraćene časove u školi.

„Veći naglasak na kratke kurseve može da pomogne povećanju usklađenosti interesa učenika i tržišta radne snage.”

The New Economy: Beyond the Hype

¹ NEETS – u originalu „Not in Employment, Education or Training”, prim. prev.

Ovaj trend se, u istom obliku, pojavljuje i u obrazovanju trećeg nivoa gde se stvaraju potpuno nove ustanove za učenje koje više naginju ka praktičnom nego akademskom. Mađarska je, na primer, kasnih devedesetih uvela program kratkotrajnih kurseva koji su posebno osmišljeni da služe potrebama industrije, dok je Meksiko pokrenuo tehničke univerzitete koji nude dvogodišnje kurseve usmerene direktno ka potrebama tržišta radne snage.

Kako ljudski kapital postaje sve važniji za sposobnost da se zaradi za život, takvi pristupi će postajati sve relevantniji. Za društva je sve važnije da se pobrinu za obrazovne potrebe svake mlade osobe, ne samo za tradicionalne akademske uzdanice. U ovom slučaju bi cena nečinjenja mogla da se izrazi kroz povećanu društvenu nejednakost i sporiji privredni rast.

Dodatno štivo iz OECD-a

➤ **Education at a Glance** (annual) (Osvrt na obrazovanje) (godišnjak)

Vlade širom oblasti OECD tragaju za politikama koje bi obrazovanje učinile efikasnijim, istovremeno tragajući za dodatnim sredstvima koja bi ispunila promenjive potrebe za obrazovanjem. Osvrt na obrazovanje nudi zemljama šansu da prosude svoj učinak u međunarodnom kontekstu. Služeći se bogatim, uporedivim i ažuriranim nizom pokazatelja, knjiga daje uvid u to ko učestvuje u prosveti, koliko se na nju troši i kako obrazovni sistemi funkcionišu. Knjiga takođe gleda na ishode obrazovanja, počevši od studentskog učinka pa sve do uticaja obrazovanja na zarade i izgled odraslih za zaposlenje.

➤ **Learning for Tomorrow's World: First Results from PISA 2003 (2004)** (Učenje za svet sutrašnjice: Prvi rezultati PISA 2003)

Jesu li učenici pripremljeni za izazove budućnosti? Umeju li efikasno da razlože i prenesu svoje ideje? Jesu li spremni da nastave sa učenjem kroz čitav život? To su pitanja koja roditelji, učenici, javnost i oni koji vode prosvetu stalno postavljaju. Učenje za svet sutrašnjice predstavlja inicijalne rezultate PISA procene iz 2003. godine, idući pritom mnogo dalje od ispitivanja relativnih rezultata zemalja u matematici, nauci i čitanju kako bi bacila svetlo na zemlje koje uspevaju da postignu visoke standarde učinka, pružajući istovremeno ravnomernu raspodelu mogućnosti za učenje. Učenje za svet sutrašnjice je samo jedna od mnogobrojnih publikacija iz OECD-ovog PISA programa.

➤ **Teachers Matter: Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers (2005)**

(Nastavnici su bitni: Kako privući, usavršavati i zadržati efikasne nastavnike)

Ova publikacija predstavlja sveobuhvatnu međunarodnu analizu trendova i razvoja u profesiji nastavnika u 25 zemalja širom sveta.

Nastavnici su bitni posmatra istraživanja o privlačenju, usavršavanju i zadržavanju efektivnih nastavnika, inovativne i uspešne politike i prakse koje su zemlje implementirale, i opcije predavačkih politika koje države treba da razmotre. Dokumentujući mnoge oblasti od interesa za nastavnike i nastavu, izveštaj takođe pruža pozitivne primere gde politike imaju efekte. U vreme kada se mnoge zemlje suočavaju sa nastavničkom radnom snagom koja stari i imaju problema sa privlačenjem novih regruta, ova knjiga daje uvide u to kako se vlade mogu uspešno nositi sa tim pitanjima.

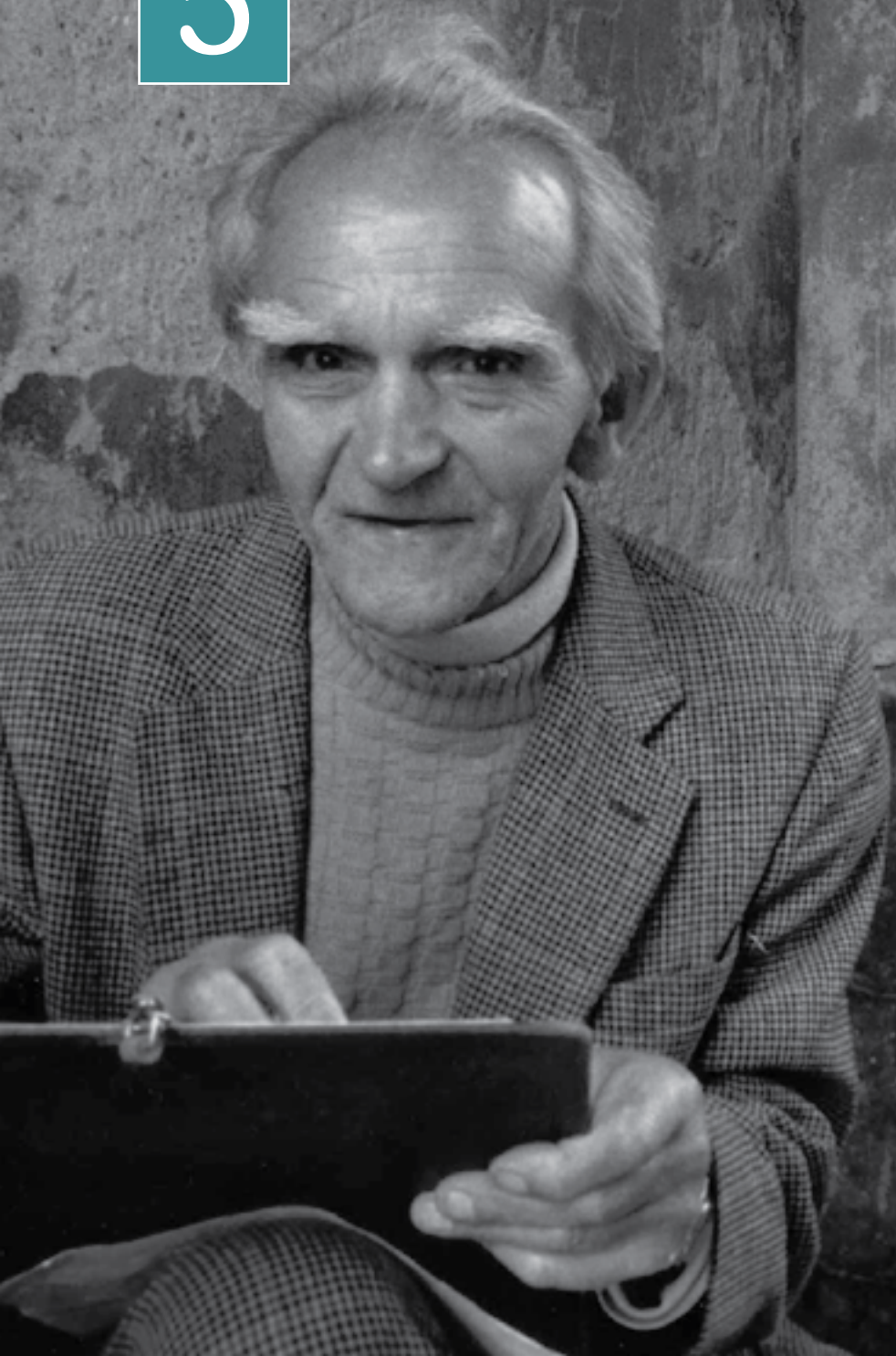
➤ **Formative Assessment: Improving Learning in Secondary Classrooms (2005)** (Formativno vrednovanje: unapređivanje učenja u srednjoškolskim učionicama)

Poboljšanja u postignućima povezana sa formativnim vrednovanjem - učestalim vrednovanjem napretka učenika kako bi se ustanovile potrebe učenja i oblikovala nastava – opisana su kao „među najvećim ikad prijavljenim za prosvetne intervencije“. I dok mnogi nastavnici uvršćuju aspekte formativnog vrednovanja u svoju nastavu, mnogo se ređe nailazi na sistematski primenjeno formativno vrednovanje. Formativno vrednovanje sadrži dobre primere iz srednjih škola iz nekoliko zemalja koji pokazuju kako se formativno vrednovanje može uvesti u praksu.

Takođe pomenuto u ovom poglavlju:

➤ **The New Economy: Beyond the Hype: The OECD Growth Project (2001)** (Nova ekonomija: Iza senzacije: OECD-ov Projekat Rast)

5

Učenje kroz ceo život

Stanovništvo velikog broja društava stari što znači da će, u budućnosti, sve manji broj aktivnih radnika izdržavati sve veći broj penzionera. To će rezultirati potrebom da se sve veći broj nas duže zadrži u radnom odnosu. Da bi se to postiglo, društva moraju da uklone prepreke koje odraslima ne dozvoljavaju da unaprede svoje veštine i obrazovanje.

Umesto uvoda ..

Obučen u žuti šorc i sive čarape, Kimani Nganga Marg liči na bilo kog drugog kenijskog školarca, izuzev jedne stvari: on ima 80 godina. U godinama kada čak i najaktivniji penzioneri usporavaju tempo života, gospodin Marg je odlučio da nauči da čita i piše. Inspirisan uvođenjem besplatnog osnovnog obrazovanja u Keniji on je uzeo par pantalona, skratio ih do kolena i polako odšetao do svoje lokalne škole. Direktorka škole, Džejn Obinču, je isprva mislila da se on šali, a onda je odlučila da mu pruži šansu.

“Mislili smo da će dolaziti nedelju-dve i onda odustati” rekla je gospođa Obinču jednom novinaru, “Mađutim, on nije odustao”. Gospodin Marg želi da nauči da čita kako bi sam izučavao Bibliju a važna mu je i matematika. Pošto je veteran kenijskog rata za nezavisnost iz 1950-ih godina, on se nada da će od Vlade dobiti nadoknadu i potrebu za znanjem matematike objašnjava ovako: “Želim da naučim matematiku kako bih mogao da prebrojim svoj novac”. Inspirisane njegovom pričom, Ujedinjene Nacije su ga 2005. godine pozvale da dođe u Njujork i da pred širom publikom govori o prednostima obrazovanja. Njegova poruka je bila da “Čovek nikad nije suviše star da nešto nauči”

Bilo da ste 85-godišnji deka u Keniji, 50-godišnji menadžer iz Kijota ili 25-godišnji diplomirani student iz Kanzasa, ova poruka nikad nije bila relevantnija. U svetu u kom ekonomska vrednost obrazovanja raste, ljudi ne mogu da priušte da prestanu da razvijaju svoj ljudski kapital onog dana kada napuste školu ili univerzitet.

Kod obrazovanja odraslih se ne radi samo o povećanju zarada. Od ljudi se danas, u mnogim zemljama, očekuje da donose odluke u oblastima u kojima je država do skoro bila glavni i jedini pružalac usluga - u oblasti penzija, obrazovanja dece, zdravstvene zaštite i slično. Ukoliko žele da donesu pravu odluku, ljudi moraju biti upoznati sa svim promenama i trendovima. Dodatno, tu je i učenje iz čistog zadovoljstva – nešto za šta će ljudi, produžetkom životnog veka, imati sve više vremena.

► Ovo poglavlje se bavi obrazovanjem kod odraslih i razlučuje ko ga dobija a ko ne. Ono proučava prepreke koje onemogućavaju odrasle ljude da razviju svoje veštine i znanja. Ono se, takođe, bavi onim što pojedinci, poslodavci i vlade mogu učiniti da te prepreke sruše.

Ko treba da istraje u učenju?

Mi postajemo sve stariji, ne samo kao pojedinci nego i kao društva. Pad prirodnog priraštaja i duži životni vek ukazuju na to da razvijena društva sve više postaju društva sedih staraca. Ovo će rezultirati time da će, u budućnosti, naša društva zavisiti od podrške sve manjeg broja aktivno zaposlenih.

Zato i nije iznenađujuće da mnoge vlade ohrabruju ljude da se sprema na to da rade duže. Koliko duže? Jedan istraživač sa univerziteta Stenford, Šripad Tuljapurkar (Shripad), sugerise da bi, ukoliko nam razvoj medicine produži život, ljudi sredinom ovog veka u penziju odlazili sa 85 godina života.

Ovo može da deluje kao zastrašujuća pomisao pa ipak, raditi još nekoliko dodatnih godina i ne mora da bude tako loša stvar. Tužna statistika ukazuje na to da ljudi, koji odu u prevremenu penziju, ne dožive uvek da u njoj uživaju. Jedno istraživanje radnika naftne kompanije Šel pokazuje da je među ljudima, koji su se penzionisali sa 55 godina, stopa smrtnost u narednih 10 godina bila skoro dvostruko veća nego kod onih koji su se penzionisali sa 60 ili 65 godina (ovo istraživanje je uzelo u obzir i to da su neki od onih, koji su u penziju otišli ranije, bili lošijeg zdravstvenog stanja). Iako to često ne želimo da priznamo, posao može biti važan za našu sreću i blagostanje.

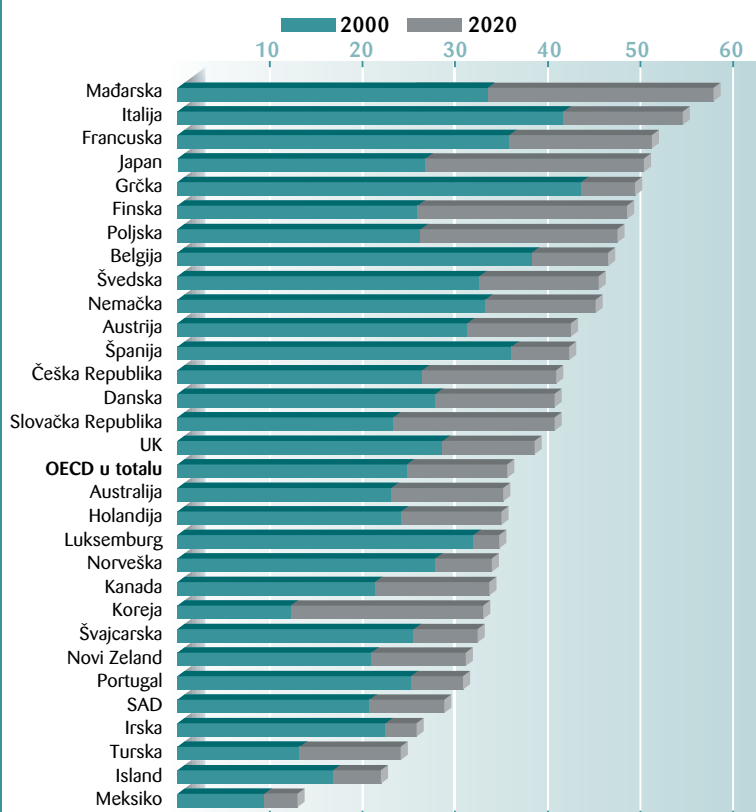
Ukoliko želimo da radimo duže, moraćemo da usavršavamo naše veštine, obrazovanje i sposobnosti – naš ljudski kapital – tokom čitavog života. Na kraju krajeva svi koji su u svojim šezdesetim godinama i dalje zaposleni, su svoje formalno obrazovanje najverovatnije završili pre četiri decenije a dosta se toga promenilo od tad.

Niste ubeđeni? Prisetite se koliko je toga promenjeno u poslednjih 40 godina. Šezdesetih godina prošlog veka je bila prava retkost da države zakonom zabrane diskriminaciju žena na radnom mestu. Kancelarijski računari, ako su uopšte postojali, su bili stavljeni u posebne prostorije a podatke je ukucavala četa službenika. A Internet? Ideja o njemu se tek promaljala u glavi nekog vojnog planera. Sada zamislite kakav ćemo razvoj tek iskusiti u narednih 40 godina. Ljudi će morati da stalno unapređuju svoje obrazovanje kako bi ostali relevantni u svom poslu.

STARENJE

Odnos penzionera i aktivnog radnog stanovništva

Broj penzionera koji dolaze na 100 aktivnih radnika se povećava. Na primer, brojka od nešto preko 50 u Japanu (videti ispod) pokazuje da će, u poređenju sa 2007. godinom kada je na 100 zaposlenih ljudi dolazilo nešto manje od 27 penzionera, do 2020. godine na svakih 100 zaposlenih ljudi ići nešto više od njih pedeset.

Stanovništvo stari u svim zemljama OECD-a što znači da će u budućnosti sve više penzionera zavisiti od finansijske podrške sve manjeg broja zaposlenih. Zato nije iznenađujuće da vlasti razvijenih zemalja ohrabruju ljude da produže svoj radni vek.

Za podatke u Excel TM formatu upotrebite StatLink ispod

Igra sustizanja

Ovo važi za sve a naročito za one ljude koji su propustili da se obrazuju u prvi mah. Iako je osnovna i matematička pismenost u oblasti OECD-a porasla, u mnogim državama postoje - ponekad velike - grupe odraslih koji imaju poteškoća sa čitanjem, pisanjem i osnovnom matematikom. Jedna OECD-ova studija je procenila da je, u državama koje su njome bile obuhvaćene, minimum četvrtina odraslih ostala zarobljena na najnižem nivou sposobnosti čitanja. Mnogi završe radeći poslove koji zahtevaju malo veština ili niže nivoe obrazovanja i oni se suočavaju sa rizikom da njihovi poslovi budu preseljeni u inostranstvo gde je radna snaga jeftinija.

Ekspanzija drugog i trećeg nivoa obrazovanja je samo pogoršala položaj niskokvalifikovanih radnika. Ovo je ponekad odraz stvarnosti u kojoj su poslovi složeniji i, samim tim, zahtevaju barem osnovnu i matematičku pismenost. Ekspanzija drugog i trećeg nivoa obrazovanja takođe može biti odraz "kredencijalizma"¹ i sistema provere prijave za posao koji oslikava tendenciju poslodavaca da zacrtaju neki minimum formalnih kvalifikacija na osnovu kojih će razvrstavati prijave za posao, čak i ako tražene kvalifikacije nisu nužne za obavljanje tog posla.

Iz kojeg god razloga, postoje jasni znaci da ljudi sa nižim nivoima obrazovanja ne mogu da ekonomski sustignu ostatak populacije. Jedan dokaz je činjenica da su, od 1980-ih, mnoge države OECD-a produbljivale jaz u zaradama između radnika na temelju njihovog nivoa obrazovanja.

"... Ekspanzija zahteva za tercijarnim obrazovanjen možda nije išla u korist ljudi ugroženog socio-ekonomskog porekla i možda je pogoršala poziciju niskokvalifikovanih radnika na tržištu rada. "

The Well-being of Nations

Neki analitičari idu korak dalje i tvrde da velika razlika u primanjima nije toliko vidljiva između onih koji imaju treći nivo obrazovanja i onih koji ga nemaju ali je očigledna između onih koji su na samom vrhu lestvice zarada i svih ostalih. Američki ekonomista Pol Krugman (Paul Krugman) navodi podatke koji pokazuju da je zarada 10 % najbogatijih Amerikanaca porasla za samo 34

¹ Kredencijalizam – formalistički pristup odnosu između obrazovanja i tržišta rada u okviru kog se naglasak stavlja na školovanje radi sticanja diplome a ne radi sticanja znanja, prim. prev

GLOBALNI POGLED

Pobednici i gubitnici

Novinski naslovi kažu: “Kanada u fabričkom egzodusu trpi masovna otpuštanja: krivci su snažna valuta i jeftini uvozni proizvodi iz Kine”; “Telstra je u Indiju preselila još 425 radnih mesta”; “Kredit Svis (Credit Suisse) može preneti još 5000 radnih mesta na istok”.

Mediji svakodnevno šalju upozorenja o tome kako su poslovi u razvijenim zemljama izloženi pretnjama od jeftinog uvoza i nižih zarada u inostranstvu. Vlade razvijenih zemalja često odgovaraju izjavama da će njihove ekonomije morati da se usresrede na poslove krajnje obrade proizvoda i da će radnici morati da unaprede svoje veštine i obrazovanje – svoj ljudski kapital – kako bi ta radna mesta popunili.

No, koliko će veliki uticaj na ove poslove imati konkurencija iz inostranstva? Odgovor je da će verovatno imati neki uticaj mada ne onoliko koliki ljudi zamišljaju.

Sagledajmo pretnju od jeftinog uvoza. Na osnovu istraživanja sprovedenog među polovinom njenih zemalja-članica, OECD procenjuje da je samo jedno od 25 radnih mesta u proizvodnji izloženo velikom riziku od jeftinog uvoza, mada se jedno od 5 suočava sa barem nekim rizikom. Naravno, nije baš uvek moguće sa sigurnošću tvrditi da li je određeni posao izgubljen zbog međunarodne trgovine: kompanije se zatvaraju i otpuštaju radnike iz mnogobrojnih razloga. Ono što je jasno je da su radnici u proizvodnji, mnogo više od onih u proizvodnji usluga, danas izloženi posebnom riziku.

Ovi radnici mogu imati relativno malo obrazovanja i mogu biti relativno stari. Oni se mogu mučiti da nađu novi posao koji je plaćen isto onoliko koliko i prethodni, posebno ukoliko žive u Sjedinjenim Američkim Državama. Tamo su otpušteni radnici u proizvodnji pretrpeli smanjenje plata za 13 % u proseku, što je posledica međunarodne trgovine. U Evropi radnici, u proseku, uspevaju da zadrže nivo svojih zarada iako je značajan broj njih – oko 8 % - pretrpelo smanjenje

plata za skoro trećinu. Zaposleni u Evropi su, takođe, izloženi većem riziku od dugoročne nezaposlenosti nego zaposleni u Sjedinjenim Američkim Državama.

Gubitak posla i značajno smanjenje plata može biti katastrofalno za pojedince, posebno one koji su ionako bili loše plaćeni. Tim radnicima nije dovoljno samo reći da moraju da unaprede svoje veštine. Vlade, poslodavci i sindikati moraju osmisliti kako da im aktivno pomognu da se nose sa tim promenama. U Evropi je, na primer, Evropska Komisija predložila osnivanje Globalnog Fonda za Prilagođavanje (Global Adjustment Fund) čiji je zadatak da pomogne unamljivanje i relokaciju do 50 000 radnika godišnje. U Sjedinjenim Američkim Državama još od 1960-ih godina postoji Program za podšku trgovinskom prilagođavanju (Trade Adjustment Assistance Programme) ali on ima tek ograničen uspeh.

No, iako zbog trgovinske globalizacije pojedinci gube poslove, mnogi smatraju da su sveukupne koristi od otvorene trgovine mnogo veće od njenih nedostataka i da one mogu voditi ka stvaranju velikog broja radnih mesta. Oni kažu da statistike u najmanju ruku pokazuju da ne postoji nikakva sistematska veza između otvorene trgovine i rasprostranjenog gubitka poslova.

Ironično, percepcija pretnje od trgovinske globalizacije može proizvesti veće probleme od stvarnosti. Udruženje za računarske mašine (Association for Computing Machinery) je upozorilo da bi moglo doći do toga da mladi Amerikanci donose odluke da ne studiraju računarstvo zato što – pogrešno – veruju da ono nema nikakvu budućnost u Sjedinjenim Američkim Državama. “Percepcija srednjoškolaca i njihovih roditelja je da je igra završena i da svi računarski poslovi odlaze u inostranstvo”, rekao je jednom novinaru profesor Bil Paterson (Bill), predsednik udruženja. “Ovo je jedna izuzetno rasprostranjena pogrešna percepcija.”

% između 1972. i 2001. godine dok je zarada najbogatijih 0.01 % Amerikanaca skočila za 497 %. Krugman i drugi tvrde da pojava takvih minijaturnih ali prebogatih elita pretili da destabilizuje društvo. Njegovi kritičari smatraju da, iako zarade na samom vrhu ubrzano rastu, visokoobrazovani pojedinci, na relativnom nivou, i dalje zarađuju mnogo više od onih koji nikad nisu otišli dalje od srednje škole.

Može li obrazovanje odraslih pomoći onima koji su manje obrazovani? Može ali ne uvek onoliko koliko bismo želeli. Obrazovanje tokom celog života pomalo liči na izgradnju kuće. Ukoliko izgradite dobar temelj postoje šanse da će vam kuća još dugo biti postojana no, ukoliko izgradite loš temelj biće potrebno još puno popravki da vam kuća stane na čvrstu osnovu. Međutim, i pored toga, potencijalne prednosti obrazovanja odraslih su stvarne i vredne daljeg ulaganja.

Koje su prepreke daljem učenju?

Među zemljama OECD-a postoje velike razlike u broju odraslih koji prolaze kroz obrazovanje i obuku vezanu za posao. Nju svake godine prođe preko 40 % zaposlenih u Danskoj, Švedskoj, Švajcarskoj i Sjedinjenim Američkim Državama nasuprot Grčkoj, Mađarskoj, Italiji ili Španiji gde je prođe tek 10 % zaposlenih.

Još značajnije, razlike - po pitanju toga ko prolazi obuku a ko ne - postoje i unutar samih država-članica OECD-a. To možemo rezimirati ovako: obuku uglavnom ne dobijaju oni kojima je najpotrebnija. Rejmond Tores iz OECDa to objašnjava na sledeći način: "Ako ste stariji, imate manje šanse da prođete obuku nego ako ste mlađi. Ako ste manje obrazovani, imate manje šanse da prođete obuku nego ako ste visoko obrazovani. Ako ste na najnižoj lestevici tržišta rada, imate manje šanse da prođete obuku nego ako ste menadžer."

Prednost mladosti ...

Mladi ljudi, iz različitih razloga, imaju priliku da prođu kroz više dodatne obuke. Za početak, oni tek završavaju svoju profesionalnu obuku i, ukoliko nisu zasnovali porodicu, oni verovatno imaju više slobodnog vremena, manje posla ili porodičnih obaveza što je glavna prepreka obučavanju starijih zaposlenih.

Tu je i još jedan važan činilac: mladi su obično već u startu bolje obrazovani i, u principu, što je početno obrazovanje više to je veća mogućnost da će se formalno obrazovanje nastaviti. Jaz u početnom obrazovanju je posledica činjenice da su stariji ljudi iz mnogih zemalja OECD-a svoje formalno obrazovanje završili pre ubrzane ekspanzije srednjeg i visokog obrazovanja koja se dogodila u proteklim decenijama. Na primer, u Irskoj je oko 75 % mladih od 34 godine završilo srednji nivo obrazovanja dok je tek nešto manje od 40 % pedesetogodišnjaka postiglo to isto.

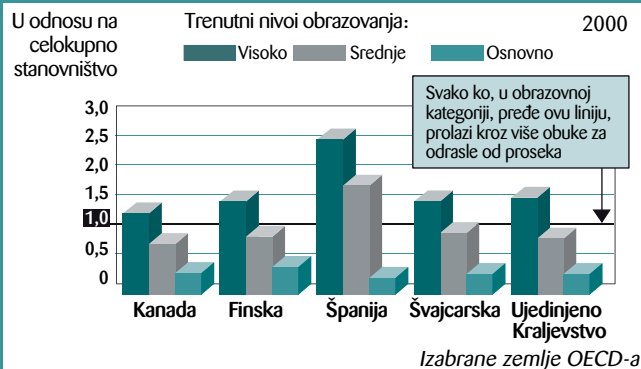
Godine mogu predstavljati prepreku i ukoliko stariji umisle da su prestari da steknu korist od obuke i to je percepcija koju mogu deliti i njihovi poslodavci jer ona svoju osnovu ima u okrutnoj ekonomskoj stvarnosti. U poređenju sa nekim ko se bliži penziji, mlađa osoba – ili njen poslodavac – pred sobom imaju mnogo duži period u kom mogu nadoknaditi novac uložen u obrazovanje odraslih.

... i zrelosti

Godine službe su takođe važne kako bi se, unutar kompanije, utvrdilo ko će proći dodatnu obuku: što je nečija pozicija u organizaciji viša to su veće

KO SE OBUČAVA?

Udeo ljudi sa različitim nivoima obrazovanja koji prolaze obuku za odrasle

Što više obrazovanja imate, to je izglednije da ćete proći obuku za odrasle. To znači da jaz u obrazovanju između zaposlenih ima tendenciju da tokom vremena poraste.

Izvor: Beyond Rethoric: Adult Learning Policies and Practices

šanse da će on ili ona tu obuku dobiti. Sa stanovišta poslodavca to je i logično. Kako je u pitanju rukovodeći sloj, menadžeri obuku mogu posmatrati kao investiciju koja će se sama vratiti kroz povećanu produktivnost i stručnost. U pogledu niže kvalifikovanog osoblja, kompanije obuku mogu posmatrati prvenstveno kao trošak. Menadžeri mogu smatrati da takvi radnici ne treba da znaju puno da bi obavljali svoj posao i da se na tom poslu svejedno neće zadržavati dovoljno dugo da se investicija u njihovu obuku vrati.

Podjednako, niskokvalifikovani radnici će najverovatnije manje zahtevati obuku. To se uglavnom dešava zato što nisu ni svesni finansijskih koristi od obrazovanja odraslih. Rezultat svega ovoga je da će se niskokvalifikovani radnici često osećati zarobljenim, premda će delimično i sami biti odgovorni za to. Oni mogu da napreduju samo ako prođu obuku ali nedostatak inicijalnog obrazovanja znači da će poslodavci biti manje podstaknuti da im to omoguće. Dakle, šta se može učiniti da se oni izvuku iz ove obrazovne zamke?

Kako možemo ublažiti prepreke učenju?

Kada izmišljaju detektivske priče, pisci se drže tri ključne stvari: motiva, sredstava i prilike. To možda i nije loša početna tačka za rešavanje misterije zašto ljudi ne nastavljaju sa obrazovanjem za odrasle u većem broju.

Dakle, koji su motivi, sredstva i prilike u slučaju doživotnog obrazovanja? Motiv se vrti oko želje odraslih da nastave sa daljim učenjem i toga šta može biti učinjeno da se njihova motivacija uveća. Zatim, tu su sredstva – novac, ili ko će to obrazovanje platiti. Na kraju, tu su prilike: šta se može učiniti da se odraslama to obrazovanje omogući?

Motivacija: ohrabriti odrasle da nastave sa učenjem

Niko neće biti motivisan da plati obuku ukoliko nije siguran da će dobiti nešto zauzvrat. Vlasti žele da obuka unapredi zalihe ljudskog kapitala među radnom snagom, kompanije žele povećanu produktivnost a zaposleni povišicu i veće mogućnosti za napredovanje. Ovi ciljevi nisu nepomirljivi: naime, uspešna obuka i obrazovanje često postižu sve to.

Ipak, obuka može imati neželjeno dejstvo koje nagrizava motivaciju. Na primer, kompanije mogu uvećati rizik od gubitka zaposlenih koji su završili obu-

ku, ukoliko ti zaposleni uvide da je jedini način da svoje veštine pretvore u veću platu taj da napuste stari i pronađu novi posao. No, bez obzira na nedostatke, kompanijama je i dalje u interesu da obučavaju radnike jer obuka povećava produktivnost i profit kao i plate zaposlenih. Još jednu potencijalnu poteškoću predstavlja i prevazilaženje otpora među zaposlenima. Ukoliko im potencijalna korist od obuke nije jasno naznačena, oni mogu biti veoma neza-interesovani da se njome bave. Mnogi ljudi dodatno obrazovanje doživljavaju kao obavezu, posebno ukoliko ono oduzima njihovo slobodno vreme a oni imaju porodicu ili društvene obaveze.

“Pojedinci pokazuju tendenciju da postupaju racionalno i finansiraju obrazovne aktivnosti, ukoliko očekuju nešto zauzvat...”

Promoting Adult Learning

Tu postoje i neke druge prepreke. Svako ko misli da će teško ubediti potencijalnog poslodavca u svoje postojeće sposobnosti i postignuća – u svoj ljudski kapital – može biti odvrtačen od daljeg razvoja tih sposobnosti. Slično tome, ukoliko kvalifikacija koju obuka nosi nije jasno prepoznata, ljudi mogu – sa svim razumljivo – imati malo želje da do nje dođu.

Vlasti mogu pomoći ljudima da priznanje za postojeće obrazovanje steknu kroz nacionalni sistem kvalifikacija. Ovo može biti od posebne važnosti za manje obrazovane radnike koji većinu svog obrazovanja stiču implicitno. Ovakva vrsta znanja obično nije izražena kroz pisanu kvalifikaciju – setite se samo “malih trikova” koji postoje u svim profesijama, od vodoinstalaterske do inženjerske. Ovakve sposobnosti mogu biti korisne same po sebi i zaslužuju da budu priznate.

Iako se pristupi razlikuju, u mnogim sistemima nacionalnih kvalifikacija ljudi nisu dužni da završe neki propisan kurs što otklanja glavnu psihološku prepreku učešću. Sve što oni treba da urade jeste da kroz test pokažu da su stekli određene veštine i kompetencije.

“Kada dođe do toga da primene ono što su naučili, pojedinci su često na gubitku zbog svoje sposobnosti da sopstvenu investiciju u obuku primene u praksi i od toga profitiraju ... “

Beyond Rethoric: Adult Learning Policies and Practices

Motivacija ljudi može biti umanjena i sumnjom u vrednost obuke. Obrazovanje odraslih privlači veliki broj sumnjivih pružalaca usluga, čak se i diplome

uglednih univerziteta, stečene kroz programe obrazovanja na daljinu, ponekad nezasluzeno tretiraju kao drugorazredne.

Mnoge zemlje OECD-a imaju agencije za kontrolu kvaliteta koje nadgledaju kurseve ponuđene od strane privatnih ponuđača. Postoje koristi i od šireg pristupa koji bi doveo do stvaranja pravog tržišta u obuci odraslih. On zahteva dobar sistem nadgledanja onih koji obuku pružaju i neku vrstu akcije vlasti protiv centara za obuku koji ne zadovoljavaju državne standarde. Takav sistem bi mogao da podstakne odrasle da traže samo priznate kurseve i motiviše ponuđače da obezbede samo veoma kvalitetno obrazovanje.

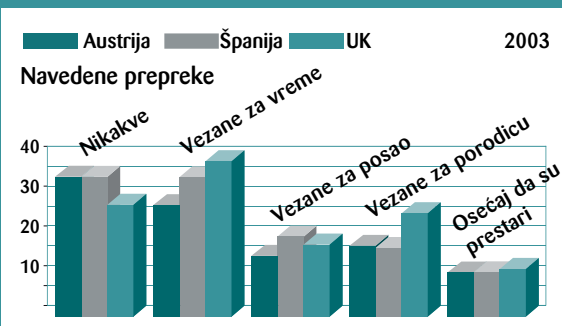
Sredstva: ko plaća obrazovanje odraslih?

Potrebe kvalifikovanih radnika za obukom će uglavnom biti zadovoljene ili od strane kompanije ili od strane pojedinca. Intervencije vlasti će najverovatnije pomoći samo niskokvalifikovanim radnicima. Tu ulogu vlada možemo posmatrati iz dva ugla: iz ugla kompanije i iz ugla pojedinca.

Kompanija: poreske olakšice su važno oruđe koje vlast koristi kako bi motivisala kompanije da obezbede obuku za osoblje. Iako je poreske olak-

ZAŠTO NE OBUČAVAMO?

Procenat odraslih uz navode specifičnih prepreka zbog kojih nisu nastavili sa dodatnom obukom

Procenati ne moraju dostići 100 pošto je ispitanicima omogućeno da navedu više od jedne prepreke

Veliki broj odraslih nije zainteresovan za dalju obuku. Ostali je žele ali misle da se u nju ne mogu uključiti. Njihovi razlozi uključuju pritisak koji potiče od posla i porodice ili osećaj da su jednostavno prestari za nju.

šice teško pravilno osmisliti, vlasti ih vole zato što koriste postojeći poreski sistem i ohrabruju kompanije da obuče sopstveno osoblje a ne da ga otimaju iz drugih firmi. Sve u svemu, ovo doprinosi unapređenju ljudskog kapitala radne snage te države. Kompanije takođe vole poreske olakšice zato što one, nasuprot direktnim subvencijama vlade, menadžerima daju određene ruke da odluče ko će biti obučavan a ko ne.

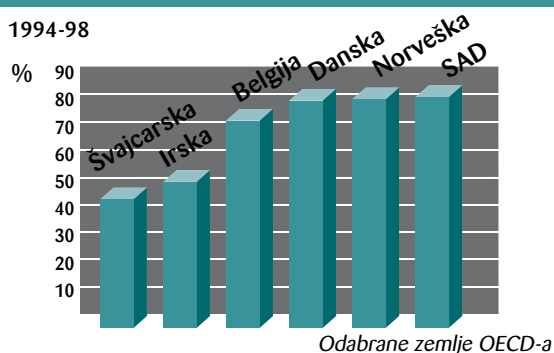
No, tu postoji i jedan nedostatak. Pošto dobijaju mogućnost da samostalno odlučuju, kompanije će obučavati rukovodeće osoblje, što poništava svrhu poreskih olakšica koje su uperene ka obuci šireg kruga zaposlenih. Tu su i neki drugi nedostaci: na primer, kompanije imaju obavezu da obuče osoblje, sa ili bez poreskih olakšica. Ponuda poreskih olakšica znači da građani subvencioniraju obuku koje bi kompanije svejedno morale da sprovedu što je fenomen poznatiji pod imenom **deadweight loss**².

Poreske olakšice kompanijama suštinski daju sredstva za obuku no, vlade od kompanija novac mogu i uzimati. U Španiji kompanije plaćaju 0.6 % poreza na prihode kako bi finansirale obuku. Država prikupljanjem tih sredstava može olakšati usmeravanje obuke ka nižekvalifikovanim radnicima.

Pojedinac: mnoge zemlje OECD-a su, kroz strategiju poznatiju kao **ko-finansiranje**, usvojile filozofiju traženja od svih partnera – vlade, a posebno

KO PLAĆA OBUKU?

Procenat formalnih kurseva obuke koji su finansirani od strane poslodavaca

Poslodavci plaćaju većinu dodatne obuke iako ona zaposlenima može pružiti veštine korisne i drugim kompanijama. To potencijalno može povećati mogućnost da će radnici biti preuzeti od strane drugih kompanija.

Izvor: Employment Outlook 2003

² Deadweight loss – termin koji označava neefektivnu alokaciju sredstava odnosno alokaciju koja nije postigla optimalan efekat, prim. prev

poslodavca i zaposlenog – da pomognu finansiranje obrazovanja odraslih. Cilj je da se svakome omogući finansijsko učešće u procesu i da se reflektuje verovatnoća da će glavnu korist od njega imati kompanija i zaposleni.

Ko-finansiranje funkcioniše na više načina. Na primer, vlade mogu zaposlenima subvencionisati studijsko odsustvo što bi mnogim ljudima otklonilo glavni trošak obuke koja nije vezana za posao - odsustvovanje sa posla. U Francuskoj, zaposleni mogu svake godine utrošiti do 20 sati plaćenog odsustva na obuku. Vlasti zaposlenima mogu ponuditi i direktniju pomoć u vidu pozajmica za obuku, mada procedura vraćanja tog novca nije uvek jednostavna.

Neke države, na primer Kanada, Holandija i Ujedinjeno Kraljevstvo, su eksperimentisale sa **individualnim računima za obrazovanje** koji su ohrabivali nižekvalifikovane radnike da štede novac za edukaciju. Taj novac je bio oslobođen poreza i povremeno bi se na tu sumu, kroz doprinose vlada i poslodavaca, dodavalo isto toliko novca. U Kanadi je pilot sistem Learn\$ave na svaki dolar koji vlasnik računa uštedi dodavao još tri dolara.

Ipak, tu se mogu javiti i problemi. Ujedinjeno Kraljevstvo je nakon samo godinu dana obustavilo svoju šemu zato što je otkrivena prevara sa otvaranjem lažnih računa. Takođe, pošto šema nije bila usmerena samo na niskokvalifikovane radnike, mnogi vlasnici računa su ovaj novac koristili za finansiranje obrazovanja koje su svejedno planirali da prođu, što je još jedan primer neefektivne alokacije sredstava (deadweight loss).

Prilike: pružanje obrazovanja

Prvi korak ka učenju može biti najteži, naročito za odrasle ljude koji moraju da prođu kroz najosnovnije obrazovanje. Svako ko se mučio u školi će najverovatnije nositi nesrećne uspomene iz učionice dok će oni, koji imaju problem sa čitanjem, verovatno patiti od nedostatka samopouzdanja koje je posledica stigme, još uvek prikačene za nepismenost. U stvarnosti, njihovi problemi mogu biti rezultat disleksije, poremećaja kog karakterišu problemi sa čitanjem i pravopisom i kog je imao iznenađujuć broj slavni ljudi, uključujući, kako se veruje, Tomasa Edisona i Pabla Pikasa.

Za odrasle učenike je prvi kontakt od presudnog značaja. Oni moraju biti u stanju da lako pronađu pomoć i moraju imati osećaj da se prema njima postupa sa poštovanjem.

Brojne zemlje OECD-a su osnovale svojevrzne centre-za-sve koji odraslima pomažu u traženju posla i obrazovanju. Ovi centri mogu da pomognu odraslima da utvrde svoje potrebe, a da pritom ne kontaktiraju veliki broj vladinih agencija i obrazovnih institucija, i mogu ih uputiti na mesto na kom mogu da nađu pomoć.

Jednom kada odrasli učine prvi korak, veoma je važno da se poštuje njihovo dostojanstvo. Ni jedan odrastao čovek ne želi da bude tretiran kao dete niti želi da se oseća kao da se vratio u školu. Drugim rečima, neformalan pristup – kako u načinu predavanja, tako i u pogledu mesta gde se ono odvija – može da bude od koristi. Jedan od uspešnih načina da se odrasli opuste po pitanju učenja je da se uči samo nekoliko sati nedeljno. U Sjedinjenim Američkim Državama je Program opismenjavanja za porodice (Family Literacy Program) omogućio roditeljima i deci da zajedno uče na jednom mestu što može biti od posebnog značaja za porodice imigranata koji pokušavaju da nauče jezik svoje nove domovine.

“ ... Pristup koji se pokazao uspešnim je da se napravi iskorak iz školskog modela i da se, što je češće moguće, pokuša sa kombinovanjem različitih modusa i svrha učenja.”

Promoting Adult Learning

Kako je vreme često problem, odrasli ljudi mogu imati koristi od sistema koji im omogućava da uspostave sopstveni tempo učenja i da ispite i testove polažu onda kada im to odgovara. U Sjedinjenim Američkim Državama je odavno ustanovljen servis Opšteg obrazovnog razvoja (General Educational Development – GED) koji u svojih 3000 centara nudi testiranje ali ne i obuku. Pojedinci u ovim centrima mogu polagati ispite iz pet glavnih predmeta i, ukoliko ih polože, stiču ekvivalent diplomi srednje škole. Jedna od sedam diploma srednje škole u Sjedinjenim Američkim Državama je stečena na ovaj način.

U Koreji, gde tržište rada stavlja veliki naglasak na formalne kvalifikacije, program Kreditnog Bankarskog Sistema (Credit Bank System) je omogućio pojedincima da obrazovne kredite, koje su stekli pohađajući kurseve na raznim univerzitetima i drugim obrazovnim institucijama, “ulože” na nekoliko godina. Ovaj sistem je osnovan 1998. godine i u, prvih pet godina, preko njega je do kvalifikacija došlo preko 25 000 ljudi.

Pristupi slični ovima mogu ljudima obezbediti mogućnost da razviju svoj ljudski kapital tokom celog života – od najranijih godina, pre početka formalnog obrazovanja, preko godina obaveznog i obrazovanja trećeg stepena, pa sve do odraslog doba. Ova povećanja mogu imati jasne ekonomske koristi ali, kako sledeće poglavlje pokazuje, ljudski kapital je vezan za mnogo više od većih zarada. Njegove koristi uključuju dobiti u zdravlju pa čak, potencijalno, i mnogo zdravija društva.

Dodatno štivo iz OECD-a

► **Live longer, work longer (2005)** (Živi duže, radi duže)

U eri ubrzanog starenja populacije, mnoge su politike zapošljavanja i socijalne politike, prakse i stavovi, koje su obeshrabrивale rad u starijem dobu, postale zastarele i morale su biti preispitane. Ne samo da su starijim radnicima onemogućile da izaberu kada će se penzionisati nego su i skupe za privredu, ekonomiju i društvo. Ako se ništa ne učini kako bi se promovisale bolje perspektive za zapošljavanje starijih radnika, broj penzionera po aktivnom zaposlenom će se, u OECD zemljama, u narednih pet decenija udvostručiti. Izvlačeći zaključke iz pregleda stanja u 21-oj državi, Živi duže, radi duže radi ka tome da uspostavi novi plan starosno-naklonjenih politika i prakse zapošljavanja.

► **Beyond Rethoric: Adult learning, policies and practice (2003)** (Iznad retorike: Obrazovanje odraslih, politike i prakse)

Odrasli i treba da se pitaju zašto da nastave sa učenjem. Realnost promenljivih zahteva društava zasnovanih na znanju, nedostatka veština i sve većeg značaja građanskog učešća i društvene kohezije vode ka potrebi da se veštine i znanje stalno unapreduju. Pa ipak, oni koji imaju najveće potrebe za tim su uglavnom oni koji najmanje učestvuju u programima obrazovanja i obuke odraslih. Iznad Retorike ide ka tome da identifikuje šta funkcioniše u politikama i praksi obrazovanja odraslih. Ona definiše karakteristike poželjnog sistema obrazovanja odraslih, uključujući tu i načine da se odrasli motivišu da uče i metode pružanja usluga koje su im potrebne.

► **Co-financing Lifelong Learning: Towards a Systemic Approach (2004)** (Ko-finansiranje doživotnog učenja: Ka sistemskom pristupu)

Doživotno učenje još nije svačija realnost, delimično zato što naša društva još uvek imaju naviku percipiranja obrazovanja kao nečeg što je za mlade, nečeg što podržava država. Postoje i duboko ukorenjene institucionalne i političke predrasude protiv ulaganja u ljudski kapital. Ipak, u poslednjih par godina se pojavljuju obećavajući znaci promena, uključujući i inicijative koje olakšavaju privatnim i javnim akterima da ko-investiraju u doživotno obrazovanje. Ipak, ovo još uvek ne predstavlja sistematsku promenu. Ko-finansiranje doživotnog učenja sumira važne ekonomske i finansijske izazove koje doživotno učenje postavlja, ocenjuje skorašnja iskustva inicijativa za ko-finansiranje i predstavlja osnov za političku debatu.

► **Promoting Adult Learning (2005)** (Unapređenje učenja kod odraslih)

Objedinjujući ključne lekcije iz 17 OECD zemalja, Unapređenje učenja kod odraslih nudi političke smernice za unapređenje učešća odraslih u učenju – oblasti kojoj je davana malo političkog prioriteta u poslednjim godinama. Ovaj pregled navodi potencijalne barijere učenju kao i politike koje ih mogu otkloniti. Među ovima se nalaze politike za povećanje i promovisanje koristi od obrazovanja odraslih kako bi se one učinile transparentnijim i prepoznatljivijim. Drugi nivoi politika uključuju ekonomske podstreke i mehanizme ko-finansiranja. Na kraju, kreiranje politika može biti unapređeno kroz koordinaciju i koherenciju u oblasti koju karakteriše širok dijapazon zainteresovanih strana.

U ovom poglavlju je pomenuto i sledeće:

► **The Well-being of Nations; -The Role of Human and Social Capital (2001)** (Blagostanje država: Uloga ljudskog i društvenog kapitala)

6

Širi kontekst

Niko nije ostrvo. Način na koji se razvijamo od detinjstva do zrelog doba je povezan sa našim porodicama i društvima. Podjednako, pun spektar našeg ljudskog kapitala – od stanja našeg zdravlja do nivoa našeg obrazovanja – utiče, i pod uticajem je, naših odnosa sa širim društvom.

Umesto uvoda

Vrelo leto 2003. je oborilo sve evropske rekorde. Dok su temperature dostizale 30 stepeni Celzijusovih i više, mase su se sjatile na plaže da upiju sunce. Tokom tih dugih, toplih dana, ljudi koji nisu mogli da pobegnu od svojih poslova su se u gradovima kupali u znoju. Iza zatvorenih vrata, stariji ljudi su umirali. Sunce je dotuklo više od 4 000 staraca u Italiji i skoro 15 000 njih u Francuskoj.

Ove smrti su bile same po sebi šokantne ali je ono, što je stvarno pogađalo, bilo to što je veliki broj ovih staraca umrlo samo. Oni su u nekim slučajevima ležali mrtvi danima, ako ne i nedeljama, pre nego što bi ih neko pronašao. Kako se ovo moglo dogoditi u modernim, dobro organizovanim društvima?

U neku ruku, smrti ovih staraca je doprinela sama priroda tih društava, sa svojom potrebom za anonimnošću i negacijom osećaja za zajednicu. Mi živimo u zajednicama u kojima se selimo iz stana u stan a da nikada ne saznamo ko su nam komšije i u prevozu se svakodnevno sakrivamo iza belih slušalica Ajpoda. Bogatstvo nam je donelo toliko toga – duže živote, viši životni standard, odmore u inostranstvu – ali smo usput možda izgubili nešto od onoga što nas je činilo najsrećnijim, kao što je duh zajedništva.

Značajno je da ti odnosi na naše živote potencijalno utiču i na drugi način, uključujući i to koliko ćemo moći da razvijemo svoj ljudski kapital. To ne pogađa samo naš obrazovni razvoj već i stvari kao što su zdravlje. Odrasli ljudi koji žive sami su, na primer, izloženi većem riziku bolesti srca od onih koji žive sa nekim drugim.

▶ Do sada je ova knjiga o ljudskom kapitalu govorila najviše u kontekstu obrazovanja. Ipak, ljudski kapital može uključivati i druge elemente, kao što je naše zdravstveno stanje. Ovo poglavlje ispituje povezanost nekih širih pojava sa ljudskim kapitalom i za početak se osvrće na njegovu povezanost sa zdravljem. Ono zatim istražuje odnos ljudskog kapitala i društvenih odnosa, teme koja pruža neke intrigantne i povremeno kontroverzne uvide.

Da li je ljudski kapital nešto više od učenja?

Obrazovanje može biti jedna od ključnih, ako ne i najvažnija, komponenta ljudskog kapitala ali je i zdravlje jedan njegov deo. Veza između to dvoje nije uvek neposredna. Na primer, dobro zdravlje pomaže ljudima da razviju svoj ljudski kapital jer će zdravija deca imati veće mogućnosti da uče. No, i to je još jedan od plodova ljudskog kapitala, da su ljudi sa višim nivoima obrazovanja skloniji boljem zdravlju.

„Bolje zdravlje je jedna od najjasnijih koristi od obrazovanja. Pojedinci koji su stekli više obrazovanja imaju zdravije navike i životne stilove. „

The Well-being of Nations

I ne samo to, zdravlje je samo po sebi poseban deo ljudskog kapitala (iako ljudi u svoje zdravlje ne „ulažu“ uvek svesno kao što ulažu u obrazovanje). Radnik, čiji ljudski kapital uključuje i dobro zdravlje, je produktivniji na poslu i ima veće šanse da više zaradi. Ta povećana produktivnost je dobra i za širu ekonomiju. Podizanje nivoa zdravlja celokupnog stanovništva pomaže rast privrede. Jedna procena kaže da će država, u kojoj se životni vek produži za 5 godina, doživeti do 0.5 % brži privredni rast od privrednog rasta države u kojoj je životni vek statičan.

Zdravlje i siromaštvo

Uticao zdravlja na privredni rast je još jasniji u zemljama u razvoju i prepoznat je od strane Milenijumskih razvojnih ciljeva (Millennium Development Goals), niza zadataka koje su Ujedinjene Nacije na prelasku u ovaj vek postavile kako bi iskorenile ekstremno siromaštvo. Od osam ciljeva, tri se odnose na zdravstvena pitanja – smanjivanje smrtnosti kod dece, unapređenje zdravlja majki i borbu protiv bolesti kakve su HIV/SIDA i malarija.

Odnos između siromaštva i zdravlja je posebno dvosmeran u zemljama u razvoju. Siromaštvo znači nedostatak sredstava za vakcine i jeftine lekove tako da bolesti, koje bi mogle biti lako sprečene ili lečene, često ostaju bez nadzora. Oni koji se razbole postaju teret svojim porodicama i bivaju onesposobljeni da doprinesu privredi što povratno znači da se akumulira manje novca za finansiranje zdravstvene zaštite. Tako se stvara začarani krug u kom je rđavo zdravlje podjednako i uzrok i posledica siromaštva.

„Osnovni uslov za privredni razvoj zemalja u razvoju je razbijanje začaranog kruga između siromaštva i rđavog zdravlja.“

Poverty and Health

Šta činiti? Jedna stvar koju bi svet mogao da uradi je da efektivnije raspodeli zdravstvene resurse. Procenjeno je da se na 90 % svetskih zaraza i bolesti troši tek 10 % globalnih sredstava za medicinska istraživanja. Većina istraživanja je zapravo usmerena na lečenje bolesti rasprostranjenih u razvijenom svetu. To se delimično dešava zato što se većina istraživanja finansiranih od strane vlada sprovodi u razvijenim zemljama. Slično tome, farmaceutske kompanije znaju da će zaraditi više prodavajući lekove za bolesti karakteristične za bogati svet, kao što su gojaznost ili bolesti srca, nego za one koje pogađaju zemlje u razvoju kao što su malarija ili rečno slepilo.

Širenje u struku

Zdravlje je ekonomski faktor čak i u razvijenim zemljama i ponavljamo da je odnos između rđavog zdravlja i niskih prihoda dvosmeran. Uzmimo, na primer, težinu. Sve više stanovnika razvijenog sveta pati od viška kilograma ili gojaznosti što sa sobom nosi značajne zdravstvene rizike – srčane i plućne bolesti, dijabetes, artritis, neke oblike raka i probleme sa bešikom.

Preko 30 % Amerikanaca se smatra gojaznim ili neuobičajeno teškim što je dvostruko više nego 1980. godine. Ovaj problem nije karakterističan samo za Sjedinjene Američke Države. Uprkos uspehu knjiga kao što su „Francuskinje se ne goje“ (French Women Don't Get Fat), oko jedan od 10 Francuza je danas gojazan što je porast u odnosu na rane 1990-te, kada je od gojaznosti patilo tek nešto više od jednog u dvadeset. Na ovo nije imun ni svet u razvoju: pojasevi se šire i u Kini i drugim delovima Azije jer ljudi usvajaju zapadnjački način života i napuštaju tradicionalan način ishane.

„Kako je gojaznost povezana sa većim rizicima od hroničnih bolesti, tako je povezana i sa dodatnim troškovima za zdravstvenu zaštitu.“

OECD Factbook 2006

Mnogi istraživači veruju da su niski prihodi direktno povezani sa gojaznošću i da, zauzvrat, gojaznost i zdravstveni problemi koji je prate umanjuju ljudima zarade. Pre sto godina crtač stripova bi scenu iz fabrike nacrtao tako da prikazuje debelog šefa i mršavog radnika. Danas bi takav prikaz verovatno bio obrnut.

Plaćati za zdravlje

Poboljšanje zdravstvene zaštite znači da će ljudi sa hroničnim bolestima, kakva je gojaznost, duže uživati u umerenom kvalitetu života. To je dobra vest ali ipak otvara pitanje: ko će da platiti njihovo lečenje? Kao što su mnoge vlade uvidele, održavanje zdravlja ljudskog kapitala nacije pomalo podseća na bacanje para u bure bez dna. Ni jedna suma novca neće zadovoljiti zahteve za zdravstvenom zaštitom, a donošenje odluka o tome koga treba lečiti a koga ne, može predstavljati političko minsko polje.

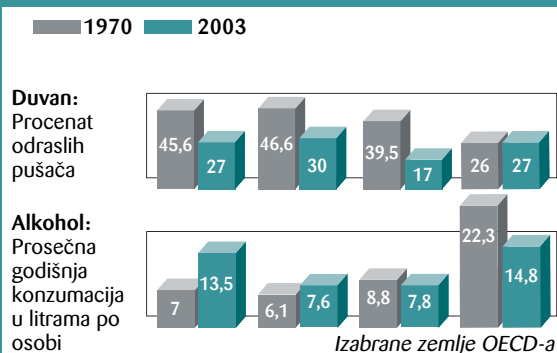
Kako stanovništva stare, a cene medicinske tehnologije rastu, troškovi će u nadolazećim godinama, najverovatnije postati još veći problem zemalja OECD-a. Trenutno, javna potrošnja za zdravlje i dugotrajnu negu čini oko 7 % BDP u celoj oblasti OECD-a. To bi se moglo udvostručiti na 13 % do sredine ovog veka. U nameri da na ovu pojavu odgovore, među vladama postoji trend iznalaženja načina da se ljudi učine odgovornijim za sopstvenu zdravstvenu zaštitu.

„Povećana potražnja je prisilila vlade da istraže puteve kojim bi više odgovornosti prenele na pojedince.“

Dejvid Blum (David Bloom), The Creative Society of the 21st Century

INDEKS POROKA

Broj pušača i nivo konzumacije alkohola

U većini zemalja OECD-a pušenje je u opadanju dok je, po pitanju pića, slika nešto manje jasna: konzumacija alkohola raste u skoro isto onoliko zemalja u koliko i opada.

Izvor: Health at a Glance 2006

Delimično, to znači da će se od ljudi tražiti da, kroz plaćanje sopstvenog osiguranja, pokriju više svojih lekarskih trošova ali takođe uključuje i pokušaj da se ljudi obrazuju u pogledu bolje brige o sebi. To je već iznedrilo nekoliko upečatljivih rezultata. Pogledajte samo pad broja pušača u razvijenim zemljama od 1970-ih potpomognutog medijskim izveštajima, kaznenim porezima na cigarete i javnim obrazovnim kampanjama.

Takve kampanje nesumnjivo koštaju ali, ukoliko države nameravaju da zadrže i potom razviju svoje zalihe ljudskog kapitala, mogu otkriti da je prevencija jeftinija od lečenja.

Šire koristi

Koristi od ljudskog kapitala sežu dalje od povećane zarade ili poboljšanog zdravlja. Zajednice mogu imati opsežnih prelivajućih koristi od prisustva pojedinaca sa velikim ljudskim kapitalom. Neke studije pokazuju da njihovo prisustvo podiže nivo zarada u zajednici kao celini. Efektivno, fabrike i kancelarije sa više visoko obrazovanih zaposlenih su produktivnije, a korist od ovoga imaju svi radnici u preduzeću, bez obzira na njihov nivo obrazovanja.

Unapređenje ljudskog kapitala se ponekad navodi i kao način da se snizi stopa kriminala. Ova istraživanja su daleko od konačnih iako je jedna američka studija pokazala da bi Sjedinjene Američke Države uštedele 1.4 milijarde dolara ukoliko bi samo 1 % više muškaraca završio srednju školu jer bi to smanjilo cenu koju žrtve i društvo kao celina plaćaju zbog kriminala. Kriminal i nasilje su svugde skupi. Svetska zdravstvena organizacija procenjuje se na nivou sveta godišnje troši 500 milijardi dolara na lečenje povreda izazvanih nasiljem.

Obrazovanje ipak proizvodi šire društvene koristi od pukog smanjenja stope kriminala. Studije pokazuju da građani sa višim stepenom obrazovanja imaju i visok stepen građanske i društvene angažovanosti – oni su mnogo više uključeni u svoje zajednice i preduzimaju praktične korake da unaprede blagostanje društva u kojima žive. Da bi smo razumeli zašto je to tako, hajde da pogledamo jednu drugu vrstu kapitala – društveni kapital.

Neke studije pokazuju da su „društvene koristi od obrazovanja velike – možda veće od koristi koje ono donosi na tržištu rada ili makroekonomskih efekata obrazovanja.“

The Well-being of Nations

GLOBALNI POGLED

Putujuća lekarska predstava

Sledeći put kada budete prekraćivali jedan sat u bolničkoj čekaonici, zapitajte se sledeće: odakle u svi ovi lekari i medicinske sestre došli? Ako ste u velikoj državi engleskog govornog područja, onda su najverovatnije došli iz zemalja koje oskudevaju u dobrim bolnicama.

Jedna studija pokazuje da se oko četvrtina doktora u Australiji, Kanadi, Ujedinjenom Kraljevstvu i Sjedinjenim Američkim Državama školovala u inostranstvu. Oko 40-50 % tih doktora dolazi iz siromašnijih zemalja, prvenstveno Indije, Filipina i Pakistana.

Rad u inostranstvu je veoma privlačan za doktore i medicinske sestre iz siromašnijih zemalja. Oni tu mogu da zarade više novca i da nauče više o najsavremenijoj medicinskoj opremi i tretmanima koji ne postoje kod kuće. No, oni ne moraju da se vrate kućama da bi dali svoj doprinos zemljama iz kojih dolaze. Novčane pošiljke doktora i medicinskih sestara koje rade u inostranstvu pomažu privredu zemalja kao što su Filipini i Meksiko. Taj novac se ulaže u nove kuće i poslove i finansiranje obrazovanja narednih generacija.

Ipak, tu postoje i neke mane. Odlazak visoko obučenog medicinskog osoblja nagriza ljudski kapital zemalja u razvoju. To znači da one imaju manje resursa da se uhvate u koštac sa bolestima kao što su HIV/SIDA i da poreski obveznici, praktično, subvencioniraju zdravstvene sisteme mnogo bogatijih zemalja. Ovo

može poremetiti način na koji se lekari u zemljama u razvoju obučavaju. Podstaknute iseljeničkim planovima svojih studenata obrazovne institucije mogu da propuste da ih obuče za lečenje bolesti koje se javljaju lokalno i da se usmere samo na bolesti rasprostranjene u razvijenim zemljama.

Jedna članica OECD-a, Ujedinjeno Kraljevstvo, je na ovo odgovorila etičkim kodeksom koji zabranjuje aktivno regrutovanje doktora iz delova sveta u razvoju, mada doktori i medicinske sestre iz tih zemalja i dalje mogu da dođu i rade u njoj. Svi sledeći koraci zemalja OECD-a moraju biti pažljivo izbalansirani da osiguraju da zemlje u razvoju – i njihovo diplomirano medicinsko osoblje – maksimalno uvećaju koristi i umanje posledice putujuće lekarske predstave.

Šta je društveni kapital?

Iako je koncept društvenog kapitala postao moderan tek u skorije vreme, termin je u upotrebi već više od jednog veka a ideje povezane sa njim još i duže. „Društveni kapital“ se prvi put najverovatnije pojavio u knjizi objavljenoj 1916. godine u SAD, koja je istraživala načine putem kojih susedstva mogu vršiti zajednički nadzor nad školama. Autorka Lajda Hanifan (Lyda) je društveni kapital protumačila kao „to opipljivo preimućstvo koje je od najveće vrednosti za svakodnevni život ljudi: dobra volja, zajednica, naklonost i društvena interakcija između pojedinaca i porodica koje čine osnovnu jedinicu društva.“

Mada je danas teško osmisliti jednoobraznu definiciju koja bi bila zadovoljavajuća za sve, ovo može dati neki uvid u to šta društveni kapital podrazumeva. Da pojednostavimo, mi društveni kapital posmatramo kao odnose, zajedničke vrednosti i razumevanje u društvu koje omogućavaju pojedincima i grupama da jedni drugima veruju i da zajednički deluju.

U skorije vreme, termin je među popularne zamisli ušao kroz bestseler Roberta Patnama (Putnam) iz 2000. godine, Kuglanje sa samim sobom: Propast i obnova američke zajednice (Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community). U toj knjizi Patnam staje na stanovište da se osećaj Amerikanaca za zajednicu gasio paralelno sa uvećanjem njihovog bogatstva. Gradovi i tradicionalna predgrađa su posustala pred „gradovima na rubu“ i „eks-urbanim“ područjima¹ – ogromnim, bezimenim mestima u kojima ljudi spavaju, idu na posao i ne rade skoro ništa više od tog. Kako ljudi sve više vremena provode na poslu, u prevozu do posla i gledajući televizor u osami, imaju manje vremena da se uključe u rad društvenih grupa i volonterskih organizacija i manje vremena za druženje sa komšijama, prijateljima pa čak i porodicom.

Patnam je ovo propadanje opisao na primeru kuglanja, sporta koji je veoma popularan u Sjedinjenim Državama. Iako kuglanje nikada nije bilo popularnije, on je došao do zaključka da se amerikanci međusobno više ne takmiče u nekada popularnim lokalnim ligama. Nasuprot tome, oni se – bukvalno – kuglaju sami sa sobom. Patnam smatra da propadanje društvenih mreža koje su nekad nagonile Amerikance da se kuglaju zajedno predstavlja gubitak društvenog kapitala.

¹ Eks-urbana područja - lanac zajednica koje se nalaze izvan predgrađa velikih gradova u kojima žive ljudi uglavnom zaposleni u tim velikim gradovima, prim. prev

Oblici društvenog kapitala ...

Vode se brojne rasprave oko različitih oblika u kojima se društveni kapital pojavljuje međutim, jedan ga prilično neposredan pristup deli na tri glavne kategorije:

- **Spone:** Veze ka ljudima koje su zasnovane na osećaju zajedničkog identiteta („ljudi kao što smo mi“) – porodica, bliski prijatelji i ljudi koji dele našu kulturu ili etničko poreklo.
- **Mostovi:** Veze koje se protežu van zajedničkog osećaja identiteta, na primer, dalji prijatelji, kolege i saradnici.
- **Povezanosti:** Veze ka ljudima ili grupama koje su pozicionirane više ili niže na društvenoj lestvici.

Potencijalne koristi od društvenog kapitala su vidljive posmatranjem društvenih spona. Prijatelji i porodica nam mogu pomoći na mnogo načina: emotivno, društveno i ekonomski. U Ujedinjenom Kraljevstvu je, na primer, vladino istraživanje otkrilo da je više ljudi svoj posao obezbedilo kroz lične kontakte nego kroz oglase. Ovakva podrška je još važnija u državama gde je vladavina zakona slaba i

OECD **društveni kapital** definiše kao „mreže zajedno sa zajedničkim normama, vrednostima i razumevanjem koje olakšavaju saradnju unutar i između grupa“. U ovoj definiciji, pod mrežama možemo podrazumevati stvarne veze između pojedinaca i grupa. Zamislite samo mreže prijatelja, porodica, bivših kolega i tako dalje. Naše zajedničke norme, vrednosti i razumevanja su manje konkretni od naših društvenih mreža. Sociolozi norme ponekad posmatraju kao neizrečena pravila jednog društva koja se ne dovode u pitanje. Norme i razumevanja možda neće biti očigledni dok ne budu pogaženi. Na primer, ako odrasli napadnu dete oni će prekršiti norme koje štite decu od nasilja. Vrednosti su više podložne preispitivanju: društva zaista često raspravljaju o tome da li se njihove vrednosti menjaju. Opet, vrednosti – kakve su poštovanje ljudske sigurnosti i bezbednosti – su suštinska osovina svake društvene grupe. Zajedno, ove mreže i razumevanja proizvode poverenje i omogućavaju ljudima da zajedno rade.

gde država nudi malo socijalnih usluga: klanovi mogu da finansiraju obrazovanje svojih rođaka i da im pronađu posao, da vode brigu o siročadi i starijima.

„ ... Pristup informacijama i uticaju kroz društvene mreže pojedincima takođe omogućava lične koristi i, u nekim slučajevima, pojedinci i grupe ih mogu upotrebiti da isključe druge ili osiguraju dominaciju i privilegije.“

The Well-being of Nations

Ipak, spone takođe mogu i kočiti ljude. Skoro po definiciji, tesno povezane zajednice, kao što su neke imigrantske grupe, imaju snažne društvene spone na koje se pojedinci veoma oslanjaju kako bi dobili podršku od rodbine ili ljudi koji dele njihovo etničko poreklo. Paralelno, nedostatak njihovih društvenih mostova ih može pretvoriti u večite autsajdere šireg društva, što ponekad koči njihov ekonomski napredak. Naravno, društvena se isključivost kreće u oba smera: tesno povezane grupe mogu da izopšte same sebe ali takođe mogu biti i izopštene od strane šireg društva.

Kao i skoro svaki drugi oblik kapitala, i društveni kapital može da bude postavljen tako da naudi drugim ljudima. Poverenje i veze koje omogućavaju delovanje kartela droge i kriminalnih bandi su takođe oblik društvenog kapitala, iako onog koji je za nas nepoželjan. Kompanije i organizacije takođe mogu ispaštati zbog posedovanja pogrešnog društvenog kapitala – ukoliko su zaposleni toliko usmereni na sebe da se ne obaziru na dešavanja u širem okruženju. Nasuprot tome, društveni kapital može i da pomogne preduzećima. U Kuglanju sa samim sobom Patnam veliki deo uspeha Silikonske Doline u Sjedinjenim Američkim Državama pripisuje formalnoj i neformalnoj saradnji kompanija koje su pokrenute u toj oblasti.

„ ... Društveni kapital obezbeđuje lepilo koji olakšava saradnju, razmenu i inovacije.“

The New Economy: Beyond the Hype

... i kritike

Koncept društvenog kapitala ima i svoje kritičare. Jedan od priloženih argumenata tvrdi da je Patnam pogrešio u svojoj izjavi da društveni angažman propada. Nasuprot tome, on se možda baš razvija. Umesto da se priključujemo grupama u našem susedstvu, kao što su kuglaške lige, mi se sada priklju-

čujemo grupama ljudi koji dele naša uverenja – na primer, brigu za zaštitu životne sredine ili prava homoseksualaca – pre nego našu lokaciju. Ovakve grupe – kakve su ogranak Grinpisa ili Amnesti Internešnela – mogu da postoje i u „stvarnom“ svetu ali i virtuelno, na Internetu, koji nesumnjivo stvara čitave nove „zajednice“ ljudi koji se možda nikada nisu fizički sreli ali svejedno dele zajedničke vrednosti i interese. Ipak, nisu svi ubeđeni da ti novi oblici zajednica imaju istu vrednost kao zajednice tradicionalnijeg oblika.

„U mnogim zemljama se čini kao da je došlo do preokreta u podršci tradicionalnim organizacijama i institucijama ... ka novijim oblicima volonterskih udruženja ...“

*Beri Stivens i drugi (Barrie Stevens et al.) u
The Creative Society of the 21st Century*

Kritičari takođe smatraju da je izraz „društveni kapital“ suviše nejasan, teško merljiv, rdavo definisan i da možda čak uopšte i nije oblik kapitala. (Ekonomisti često tvrde da kapital uključuje i neki oblik žrtve u sadašnjosti – kao što je učenje u školi zarad podizanja ljudskog kapitala, umesto igre napolju – kako bi se stvorila neka dobit u budućnosti.) Uprkos raspravi, društveni kapital je koncept koji privlači pažnju političara i kreatora politika. Jedan od razloga za to je i povećana briga oko marginalizacije u našim društvima.

Kao što učestalo primećujemo, ljudski kapital je od prvoklasnog značaja za ekonomiju znanja što može pogoršati šanse za zaposlenje ograničeno obrazovanih ljudi koji su često najsiromašniji sloj naših društava. Neki analitičari govore o pojavi sloja izopštenih u zemljama u razvoju, grupe koja je izvan glavnih tokova u društvu i koja ima male šanse da u njih uđe, kako zbog nedostatka ljudskog kapitala, tako i zbog nedostatka „ispravne“ vrste društvenog kapitala. Zaista, taj dvojni nedostatak ne mora biti slučajnost. Moguće je utvrditi da su ljudski kapital i društveni kapital neraskidivo povezani.

Da li su ljudski i društveni kapital povezani?

Ljudski i društveni kapital nisu međusobno izolovani. Oni su povezani na složen način i donekle se nadopunjavaju. Drugim rečima, društveni kapital doprinosi razvoju ljudskog kapitala i ljudski kapital doprinosu razvoju društvenog kapitala, premda je mehanizam tog procesa složen.

Kako društveni kapital oblikuje ljudski kapital

Obrazovanje: svi školarci znaju da su radoznale komšije jedna od glavnih prepreka bežanju iz škole. Ono što verovatno ne znaju je da je strah da će biti uhvaćeni u besposličarenju oblik društvenog kapitala (veza između njihovih porodica i komšija) koji pomaže razvoju ljudskog kapitala (obrazovanja).

„Zajednice sa visokim nivoom društvenog kapitala su sklonije tome da postignu bolje rezultate u školi od onih zajednica u kojima se dešava fragmentacija i izolacija.“

The New Economy: Beyond the Hype

Dokazi za ovakvu povezanost postoje i van školskih anegdota. Američki sociolog Džejms Kolman (James Coleman) je proučavao podatke o preranom napuštanju srednjih škola 1960-ih kako bi utvrdio da li su povezane sa nivoom društvenog kapitala u porodicama i zajednicama te dece. Ocenjujući faktore kao što su količina pažnje koju roditelji poklanjaju deci i odnosi porodice sa širom zajednicom, on je došao do zaključka da više društvenog kapitala povećava izgleda da će deca nastaviti sa školovanjem.

Paradoksalno, društveni kapital može predstavljati i kočnicu učenju. Tesno povezane zajednice koje ne uočavaju značaj obrazovanja mogu sprečavati decu i odrasle da nastave sa školovanjem.

Zdravlje: bolest može izolovati ljude od društva ali situacija može biti i obrnuta. Ukoliko se naškodi mentalnom blagostanju ljudi koji žive na marginama društva, društvena izolacija sama po sebi može da izazove oboljenja, kako fizička tako i psihička.

Ova ideja nije nova: još u 19. veku, franckuski sociolog Emil Dirkem (Emile Durkheim) je razbio uvreženi stav da je samoubistvo akt problematičnog pojedinca i nasuprot tome ga je stavio u kontekst veza tog pojedinca sa širim društvom. On je to objasnio time da su osobe sa slabijim društvenim vezama sklonije da sebi oduzmu život.

Uticao društvenog kapitala na zdravlje se proteže dalje od samoubistva i podjednako je istinit za mlade i za starije. Studije pokazuju da se nasilje nad decom u mnogo manjoj meri dešava u oblastima gde se komšiluk međusobno poznaje. Na suprotnoj strani starosne skale, demencija i Alchajmerova bolest su rasprostranjenije među starijim ljudima koji su društveno izolovani. Ovaj

TAČKA GLEDIŠTA

Robert Patnam

U ovom korigovanom izvodu iz njegovog intervjua sa OECD-ovim Observerom, Robert Patnam objašnjava svoj odgovor na pitanje „Kako se ideja društvenog kapitala može primeniti na obrazovanje?“

Na pamet mi pada nekoliko ideja iako, napominjem, one se ne odnose samo na obrazovanje već i na poluge šireg spektra politika.

Počnimo od ljudskog i društvenog kapitala. Oni su jasno povezani u povoljan krug u kom obrazovanje podiže nivo društvenog kapitala i, istovremeno, društveni kapital poboljšava uspeh u školi. Propadanje društvenog kapitala u Sjedinjenim Državama bi možda bilo još žešće da nije bilo našeg kvalitetnog i snažnog visokog obrazovanja. Ipak, potrebno je učiniti još više. Pokazalo se da su, kod onih studenata koji su im bili izloženi, građansko obrazovanje, društveno-koristan rad i vanškolske aktivnosti kao što su sport ili muzika imali dugoročne efekte na društveni angažman.

Oblikovanje društvenog kapitala zahteva i pažljivo promišljanje prostora. Škole, ali i kancelarije, stambena naselja i čitavi gradovi moraju biti osmišljeni tako da arhitektura (u većoj i manjoj meri) omogući lako, spontano povezivanje među ljudima koji bi se inače nalazili u izolovanim skloništima.

Na ovu skalu se odnosi još jedna poluga. Većina istraživača sugerise da je, iz ugla društvenog kapitala, „manje bolje“, u smislu manjih gradova, firmi ili učionica

Problem je u tome što vladine politike mogu nenamerno „uništiti“ društveni ka-

pital. Pomislite samo na zatvaranje pošta u malim gradovima i seoskim područjima. U Sjedinjenim Američkim Državama, neki su eksperimentisali sa idejom „utvrđivanja uticaja društvenog kapitala“ na glavne inicijative u politikama kako bi se, na primer, tokom izgradnje u obzir barem uzelo to kako će novi auto-put uticati na društvene mreže.

Vlade moraju razumeti da ulaganje u društveni kapital zahteva vreme. Zajedno sa razvojem tržišta rada – posebno od kako više žena počinje da radi – i razvojem tehnologije, veća fleksibilnost poslodavaca može omogućiti zaposlenima da, na bolji način, pomire profesionalne zahteve sa potrebama porodice i zajednice.

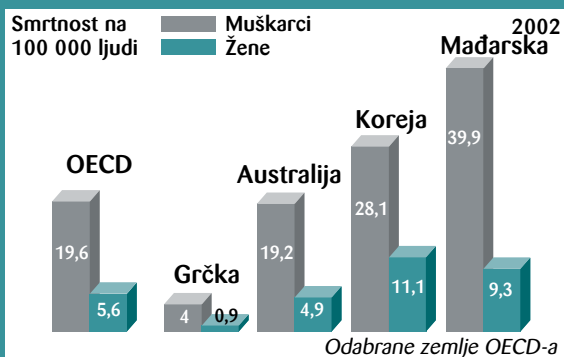
efekat je takođe vidljiv i u drugim fazama naših života. Jedna studija u SAD pokazuje da je visok krvni pritisak među usamljenim ljudima u 50-im i 60-im godinama viši nego kod onih koji imaju dobre društvene kontakte, dok je studija u Danskoj pokazala da je samotnjački život izložio ljude u srednjim godinama skoro dvostruko većem riziku od bolesti srca.

„Verovatno najubedljiviji dokaz pozitivnog uticaja društvenih veza leži u oblasti ličnog zdravlja.“

The Well-Being of Nations

Nejasno je zašto društvena izolacija ima tako značajan uticaj na zdravlje, međutim, to je verovatno posledica delovanja brojnih činilaca. Jedna je da društvene mreže pružaju stvarnu podršku, opskrbljujući ljude sa brigom i pomoći koja može sniziti nivo, kako mentalnog, tako i fizičkog stresa. Takođe, užitak koji stičemo kroz druženje sa prijateljima i porodicom u našim telima može pokrenuti fizičke reakcije koje pospešuju borbu protiv stresa i stimulišu imunološke sisteme. Kakav god da je razlog, rezultati su jasni: ako želite da ostanete zdravi, nađite sebi prijatelja.

POSLEDNJE UTOČIŠTE Stope samoubistva kod žena i muškaraca

Samoubistvo je 2002. godine oduzelo preko 130 000 života u oblasti OECD-a. U odnosu na žene, najmanje tri puta više muškaraca oduzme sebi život, iako je jaz među polovima manji kada su u pitanju pokušaji samoubistva.

Za podatke u Excel™ formatu upotrebite StatLink ispod

Da li ljudski kapital može da oblikuje društveni kapital?

Uglavnom se smatra da ljudski kapital doprinosi društvenom kapitalu. Na svom najosnovnijem nivou, to je odraz činjenice da obrazovanje pomaže deci i mladim ljudima da prepoznaju svoje dužnosti kao članova društva. Široko posmatrano, na drugoj strani postoje dokazi koji ukazuju na to da će nivoui građanskog i društvenog angažmana pojedinaca biti viši, što se oni duže budu obrazovali.

Ovo nas dovodi do interesantnog paradoksa. Mi znamo da ljudi u razvijenim zemljama provode više vremena u školi. Mi takođe znamo da u tim istim zemljama postoji zabrinutost oko navodnog pada društvene angažovanosti. (Jedan simptom koji se često navodi je dugoročan pad broja birača koji izlaze na izbore.) Kako možemo premostiti ovu očiglednu kontradiktornost?

Ideja da obrazovanje pospešuje građanski i društveni angažman se pokazala istinitom u nekoliko studija premda još uvek nije potpuno jasno kako ta veza funkcioniše. Da bismo je istražili, potrebno je da gledamo dalje od dužine vremena koje ljudi provedu u obrazovanju – samo prisustvo u školi ne garantuje da će ljudi biti automatski posvećeni društvu.

Umesto toga, moramo posmatrati šta ljudi tačno rade tokom tih godina u učionici. Na primer, studija sprovedena 1990-ih godina u 28 zemalja je pokazala da će to, što će studentima biti omogućeno da vode rasprave o političkim i društvenim pitanjima, dovesti do toga da oni budu više politički osvešteni i skloniji tome da se aktivno uključe u građanska pitanja.

Takođe, da bismo pokazali kako obrazovanje utiče na ljudsko ponašanje – o čemu mi ovde suštinski govorimo – ne možemo samo posmatrati koliko obrazovanja neki pojedinac ima nego koliko ga ima u poređenju sa drugima i koliko ga društvo ima u celini. Čini se da ovi različiti nivoui utiču na načine na koje se ljudi uključuju u društvo – bilo da su u pitanju glasanje, volonterski rad, priključivanje političkim partijama, organizovanje mesnog festivala ili kombinacija svega navedenog.

Da bismo sagledali ove veze u praksi, zamislite slučaj nekog ko ima mnogo viši nivo obrazovanja od ostalih u svojoj zajednici. Neki sociolozi tvrde da bi visok društveni status tu osobu podstakao na političko angažovanje jer bi kod njega stvorio uverenje da će se osovinama moći približiti bez previše problema. Neko sa nižim nivoom obrazovanja može zaključiti upravo suprotno i

tako se udaljiti od političkog angažmana, usmeravajući se radije na angažman u zajednici.

Budućnost društvenog kapitala

Sociolozi i prosvetari su i dalje, u neku ruku, daleko od potpunog razumevanja ovih složenih veza i od pronalaženja načina na koje bi se obrazovanje upotrebilo za razvoj društvenog i građanskog angažmana. Zaista, društveni kapital je koncept koji postavlja isto onoliko pitanja koliko i odgovora i, u očima nekih, još uvek mora da dokaže svoju vrednost. Na svom najosnovnijem nivou, njegova vrednost leži u novom pogledu na to kako privredni razvoj utiče na naša društva i kako ona utiču na njega. On takođe može predstavljati suštinski zaokret u našem razumevanju ključnih društvenih veza koje se provlače kroz sve, od rasta do lične sreće.

„Istraživanja društvenog kapitala su u početnom stadijumu razvoja i još nam ne mogu sa sigurnošću reći da li će bilo koji program ili politika propasti ili uspeti da realizuje ciljeve svog društvenog kapitala.“

The Well-being of Nations

Dakle, da li je suviše rano da vlade krenu u pronalaženje načina za unapređenje društvenog kapitala? Neke vlade misle da nije. U Irskoj je, na primer, vlada osnovala posebnu radnu grupu za podsticanje ljudi da se, kroz volontiranje i rad u lokalnim grupama, više uključe u svoje zajednice. Ovaj potez je bio delimično izazvan rasprostranjenom zabrinutošću da je izrazit privredni rast poslednjih godina oštetiо tradicionalno snažne društvene veze. Druge vlade, posebno one sa engleskog govornog područja, slede slične ideje.

Ostaje da se vidi kakav će biti rezultat tih inicijativa i njihov uticaj na društvo. Ipak, jedna stvar je jasna: sa nastavkom ubrzanog privrednog razvoja, biće nam sve važnije da razumemo kako ljudski i društveni kapital mogu da pomognu u pripremi pojedinaca i društava za borbu sa izazovima koji su pred nama.

Dodatno štivo iz OECD-a

➤ **Health at a Glance** (Osvrt na zdravlje) (izlazi jedanput godišnje)

Standardi zdravlja u zemljama OECD-a su poboljšani. Cena? Troškovi zdravstvene zaštite nikad nisu bili viši. Suočene sa povećanim zdravstvenim troškovima, vlade mnogih država traže načine da te troškove umanje i da osiguraju bolju uslugu za uloženi novac. Osvrt na zdravlje pruža najnovije uporedive podatke i trendove u različitim aspektima dostignuća zdravstvenih sistema zemalja OECD-a. On pruža iznenađujuće dokaze o velikim razlikama u indikatorima zdravstvenog statusa i zdravstvenih rizika i u troškovima, alokaciji sredstava i prihoda zdravstvenih sistema.

➤ **Society at a Glance** (Osvrt na društvo) (izlazi dvaput godišnje)

Ovaj OECD-ov priručnik indikatora, koji izlazi dvaput godišnje, pokazuje do koje mere države članice postaju ravnopravnije, zdravije i kohezivnije. Pokrivajući teme kao što su zapošljavanje, obrazovanje, dostignuća, siromaštvo, nejednakost u zaradama, životni vek i društvena kohezija, Osvrt na društvo pruža statističku sliku društvenog blagostanja u zemljama OECD-a, omogućavajući korisnicima da analiziraju povezana društvena pitanja u kontekstu kompletnijeg prikaza društvenih karakteristika države.

➤ **The Well-Being of Nations** (Blagostanje država) (2001)

U svetu koji se jako brzo menja, uspeh država, zajednica i pojedinaca može, više nego ikada ranije, biti povezan sa time kako se oni prilagođavaju promenama, uče i dele znanje. Blagostanje država pomaže da se razjasne koncepti ljudskog i društvenog kapitala i evaluira njihov uticaj na privredni rast i blagostanje. Dokazi upućuju na to da ljudski i društveni kapital ključno doprinose širokom

spektu pozitivnih rezultata uključujući više zarade, zadovoljstvo životom i društvenu koheziju. Kako javne politike imaju ograničene mogućnosti da promene kvalitet, zalihe i distribuciju ljudskog i društvenog kapitala u kratkom roku, ovaj izveštaj proučava brojne oblasti u kojima javni, privatni i dobrovoljni akteri mogu da doprinesu dugoročnom unapređenju, kako ljudskog, tako i društvenog kapitala.

➤ **Poverty and health** (DAC Guidelines and Reference Series) (Siromaštvo i zdravlje – DAC serije smernica i referenci) (2003)

Briga za zdravlje najsiromašnijih je glavno razvojno pitanje.

Pored suštinske vrednosti koje zdravlje ima za pojedinca, ulaganje u zdravlje je važno i ranije potcenjeno sredstvo privrednog razvoja. Siromaštvo i zdravlje, zajedničko izdanje OECD-a i Svetske zdravstvene organizacije, utvrđuje osnovne komponente pristupa zdravlju u korist siromašnih. Ono nudi okvir za dejstvo unutar zdravstvenog sistema ali i izvan njega, kroz politike u drugim oblastima i kroz globalne inicijative. Ciljajući na osoblje agencija za razvoj koje radi na politikama i aktivnostima, preporuke su takođe relevantne za kreatore politika i planere u partnerskim državama.

Takođe pomenuti u ovom poglavlju:

- OECD Factbook 2006: Economic, Environmental and Social Statistics (OECD-ova knjiga podataka 2006: ekonomske, društvene i statistike životne okoline)
- The Creative Society of the 21st Century (Kreativno društvo 21. veka)
- The New Economy: Beyond The Hype: The OECD Growth Project (Nova ekonomija: Iza senzacije: OECD-ov projekat Rast) (2001)

7

Merila, i više

Sticanje diplome je jedna od životnih prekretnica. Ipak, parče pergamenta nikada ne može zaista izraziti pun spektar talenata i sposobnosti jednog pojedinca. Slično tome, ekonomska merila mogu da nam pruže samo ograničeni uvid u važnost ljudskog i društvenog kapitala za blagostanje društva.

Umesto uvoda ...

Živimo u svetu merenja. Odmah nakon što se rodimo, nas vagaju i mere. Kada umremo, izmere nas po poslednji put. U međuvremenu, skoro svaki aspekt naših života može biti, i često jeste, predmet merenja: naš fizički razvoj, naši akademski uspesi, naša vrednost za poslodavca, naše sportske sposobnosti.

Merenje je važno. Ono lekarima omogućava da prate razvoj deteta, vladama da resurse raspodele tamo gde su potrebni i biračima da političare pozivaju na odgovornost. Pa ipak, merila nisu samo čvrste činjenice i hladni brojevi. Ona obuhvataju tumačenja i ponekad kontroverzne odluke ljudi. Efektivno, kada odlučimo da nešto izmerimo, mi često donosimo odluku da ne izmerimo nešto drugo.

Uzmimo BDP, ili bruto domaći proizvod, jedno od najčešće korišćenih merila privredne aktivnosti. Suštinski, BDP meri sve proizvodne aktivnosti jedne privrede ili, bolje rečeno, sve proizvodne aktivnosti koje je neko spreman da plati. On ne meri stvari kao što je vreme koje roditelji ulože u to da im dete savlada čitanje – što je jasno produktivna aktivnost. On takođe ne meri vrednost slobodnog vremena.

U poslovnom svetu se ponekad kaže „Ono što se ne može izmeriti, ne može se kontrolisati“. Kao i mnogi drugi poslovni slogani i ovaj sadrži zrnce istine mada izostavlja mnogo toga što menadžerka mora da zna – dinamiku tima, prednosti i slabosti kolega – ako želi da na efektivan način rukovodi poslovanjem. Slično tome, neuspeh, ili nesposobnost, naših društava da izmere neke korisne i produktivne aktivnosti znači da ponekad nedovoljno vrednujemo ono što se ne može izmeriti i samim tim nedovoljno negujemo aktivnosti koje imaju društvenu ili ekološku ali ne i neposrednu monetarnu vrednost.

► Ukoliko već niste pogodili, ovo se poglavlje bavi merenjem. Ono prvo posmatra kako se mere ljudski i društveni kapital, šta ta merila uključuju i, suštinski, šta je iz njih izostavljeno. Ono potom proučava način na koji neke države, kako bi dobile širi uvid u svoje privredno i društveno zdravlje, standardna ekonomska merila kao što je BDP dopunjuju merilima za ljudski, društveni i druge vidove kapitala. Na kraju, ovo poglavlje pravi korak unazad kako bi ponovo pružilo kratak pregled ključnih pitanja sa kojima se zemlje OECD-a suočavaju u daljem razvoju ljudskog kapitala svojih građana.

Kako merimo ljudski i društveni kapital?

Neke stvari je lako izmeriti. Potreban je samo termometar pa da neposredno izmerimo dnevnu temperaturu. No, kako ćemo utvrditi koliko je vruće bilo pre 200 godina? Ukoliko nema evidencije, sve što možemo učiniti je da visinu temperature izvedemo na osnovu podataka koje nalazimo u prirodi. Na primer, možemo srušiti drvo i izmeriti razliku u veličini godova. Što je god širi, to je godina bila toplija. Međutim, veličina goda nam ne pokazuje visinu temperature, ona je samo međusredstvo ili zamena, koja nam omogućava da okvirno odredimo moguću visinu tadašnje temperature.

Slično tome, ljudski i društveni kapital nisu neposredno merljivi, kako kod pojedinca, tako i kroz celo društvo. Da bismo ih „izmerili“ moramo da koristimo međusredstva a svako od tih međusredstava ima svoje prednosti i mane.

Merenje ljudskog kapitala ...

Jedno od najčešćih međusredstava za merenje ljudskog kapitala je merenje dužine vremena koje ljudi provedu u školi ili vrsta obrazovne kvalifikacije koju su stekli. Prednosti ovakvog pristupa su očigledne jer većina država vodi opsežne evidencije o školovanju. Nažalost, ti podaci ne govore šta su učenici naučili (zapamtite, ono što su učenici slušali tokom nastave se razlikuje od onog što su zapravo naučili – sve od akademskih predmeta preko društvenih vrednosti i stavova do sposobnosti da sa učenjem nastave samostalno). Pet godina u jednoj školi može vredeti više nego u drugoj; slično tome, rad koji je potreban da bi se stekla diploma u jednom obrazovnom sistemu ne mora da bude izjednačen sa onim što je potrebno negde drugde.

Alternativa bi bila da se testira ono što ljudi znaju, što je ideja OECD-ovih projekata kao što je PISA (pogledajte četvrto poglavlje). Koliko god da su korisne jer omogućavaju međunarodna poređenja, ovakve procene ispituju samo ograničen opseg veština i kompetencija i, kao kod bilo kog drugog istraživanja, njihova preciznost može biti umanjena ukoliko je uzorak ispitanog stanovništva premali ili nereprezentativan.

Možemo da pokušamo da načelno izračunamo i to koliko zalihe ljudskog kapitala jedne države vrede u ekonomskom smislu. Ovo bi obično podrazumevalo utvrđivanje nivoa veština, kompetencija i kvalifikacija jednog pojedinca i zatim uvid u njegovu zaradu. Ovde, pak, postoji nekoliko problema. Prvo, ukoliko se usmerimo na pojedinačni ljudski kapital rizikujemo da previdimo kolektivne veštine i sposobnosti koje mogu unaprediti produktivnost svih u jednoj organizaciji. Drugo, ova vrsta pristupa svet posmatra kao mesto gde se sposobnosti automatski prevode u određeni platni rang. Međutim, mi iz ličnog iskustva znamo da postoji spektar drugih činilaca – rod, temperament, lične osobine - koje mogu uticati na vrednost koju organizacije pripisuju ljudima.

Isto tako, učinjeni su i pokušaji da se izmeri društvena vrednost ljudskog kapitala. Ove procene su napravljene sračunavanjem toga koliko bi koštala kupovina prednosti ljudskog kapitala (kao što je unapređeno zdravlje) putem alternativnih sredstava. Ovi pristupi su interesantni i čini se da pokazuju da uvećanje ljudskog kapitala donosi snažne društvene koristi. Ipak one, kao i mnogo toga drugog u ovoj oblasti, pate od pitanja uzroka i efekata: koliko, na primer, ljudski kapital doprinosi zdravlju ili zdravlje doprinosi razvoju ljudskog kapitala.

Suština stvari je da je ljudski kapital teško izmeriti. Bilo koje pojedinačno merenje nam ne može reći sve. Za potpuniji prikaz moramo kombinovati veliki broj različitih pokazatelja ali, čak i tad moramo razumeti ograničenost našeg poimanja.

Merenja ljudskog kapitala pomoću jednog indeksa moraju biti dopunjena još specifičnijim merilima zasnovanim na neposrednom merenju znanja i veština u organizacijama.

The Well-being of Nations

... i društvenog kapitala

Merenje društvenog kapitala je još teže, što možda nije iznenađujuće za koncept koji je suštinski u svom začetku. Smatra se da društveni kapital potiče iz brojnih izvora – mreža, normi, vrednosti i razumevanja. Usled toga, njegovo merenje teži da bude zasnovano na širokom spektru elemenata kao što su nivoi članstva u organizacijama, broj birača, razmera u kojoj ljudi tvrde da posećuju prijatelje i ispitivanje onoga što osećaju prema društvima u kojima žive.

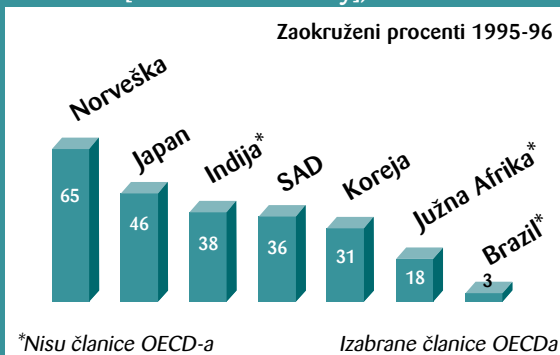
Cilj svega ovoga je da proizvede merilo koja je sveobuhvatno i koja uključuje ravnotežu objektivnih merila (npr. učešće u organizacijama) i subjektivnih (npr. odgovori na upitnik). Međutim, ni jedno merilo društvenog kapitala neće biti dovoljno sveobuhvatno da uhvati sve elemente toga kako ljudi u društvu interaguju i jedni sa drugima rade.

Još jedan pristup je da se izmere one stvari koje mogu biti viđene kao rezultat izostanka društvenog kapitala – kriminal, stope ubistava, nepristojnost. Međutim, važno je naglasiti reč „mogu“. Mi jednostavno ne znamo dovoljno o uzrocima društvenog kapitala ili poremećaja u društvu da bi u potpunosti razumeli kako su oni povezani.

Konačno, dobrim međusredstvom za merenje društvenog kapitala se ponekad smatra i poverenje. Ono se ne može neposredno izmeriti ali ispitivanja mogu zamoliti ljude da se izjasne o tome koliko svojim sugrađanima veruju. Problem je što poverenje u jednoj kulturi ne mora da označava isto što u drugoj. Takođe, poverenje se, među društvenim grupama, retko ravnomerno širi. Neka društva, kao što je ono u Francuskoj, poseduju visok nivo poverenja unutar porodica ali mnogo niži unutar šireg društva. Pa ipak, iako poverenje nije savršeno međusredstvo za merenje društvenog kapitala, mnogi stručnjaci u oblasti društvenih nauka smatraju da se ono dobro drži u odnosu na druga, opštija merila.

PITANJE POVERENJA

Procenat ljudi koji kažu a se većini ljudi može verovati (kao što je izmereno u Svetskoj studiji vrednosti [World Values Study])

Poverenje se obično meri tako se ljudima postavi pitanje da li veruju drugim ljudima. Neki istraživači su, takođe, pokušali da eksperimentalno ispitaju nivo poverenja, tako što bi ispuštali novčanike na ulicu i proučavali koliko je njih vraćeno.

Možemo li izmeriti sve što je važno?

Himalajska kraljevina Butan nije slična ničemu što postoji na Zemlji. Ona je jedna od najmanje razvijenih zemalja, nije imala puteve do ranih 1960-ih, televizija je bila zabranjena do kasnih 1990-ih i, čak i danas, broj turista koji svake godine mogu da uđu u ovu udaljenu, planinsku zemlju je strogo ograničen.

Butan je pretežno budistička zemlja što utiče na svaki aspekt života, uključujući pristup privrednom rastu. Budisti želju za materijalnim bogatstvima uglavnom posmatraju kao prepreku duhovnom prosvetljenju. Vlasti Butana zato oprezno pristupaju rastu, za kog veruju da je koristan samo ukoliko podiže i sumu „Bruto Nacionalne Sreće“ ili BNS. Ukoliko bi bili prisiljeni da biraju između ta dva, oni veruju da bi prednost trebalo dati BNS.

Kako bi takva merila mogla biti smisljeno definisana ili objektivno izračunata? Ne tako lako, no Centar za butanske studije u glavnom gradu Timbu, kaže da razvija indeks BNS. Kada se on konačno pojavi, najverovatnije će biti zasnovan na velikom broju kategorija, uključujući zdravlje i nivo obrazovanja, očuvanje biodiverziteta i kulturnu vitalnost.

Ovo može zvučati kao još jedan primer butanske ekscentričnosti ali, zapravo, kraljevstvo u ovome nije usamljeno. I druge zemlje rade na tome da postavе alternativne pokazatelje koji, pored drugih oblika kapitala, mogu uključiti i merila njihovih nivoa ljudskog kapitala. Delimično, ovi su pokazatelji usmereni ka tome da obezbede širu sliku nacionalnog blagostanja. Ipak, suštinski, oni su takođe osmišljeni da ukažu na to da li nacije poseduju dovoljnu količinu kapitala u svim svojim formama kako bi obezbedile održiv privredni razvoj.

Reč ili dve o BDP

Dakle, šta nije u redu sa postojećim ekonomskim pokazateljima? Da citiramo Alberta Ajnštajna: „Niti vredi sve što može da se izračuna, niti sve što vredi može biti izračunato.“

U mnogo pogleda, tradicionalni pokazatelji vrše sjajan posao. Uzmimo BDP tj. bruto domaći proizvod, koji izražava veličinu jedne privrede. Postoji puno toga što BDP-u kao pokazatelju ide u prilog. On je u širokoj upotrebi

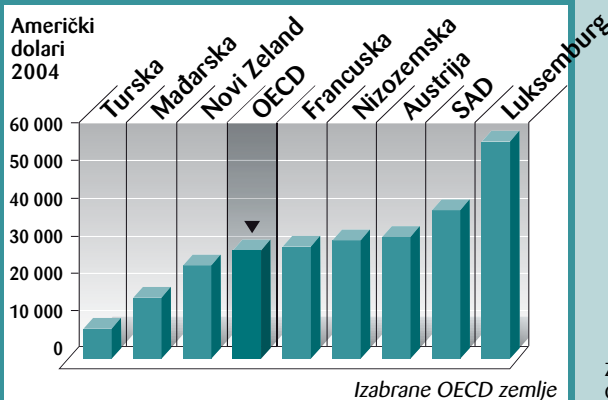
i uglavnom se redovno usavršava što omogućava međunarodno poređenje privrednih dostignuća. To je takođe opsežno merilo, tako da nudi sveobuhvatnu sliku stanja u nekoj privredi. U stvari, BDP je toliko koristan da je efektivno postao zlatni standard privrednog napretka: vlasti se njime hvale kada je u porastu i smišljaju izgovore kada nije.

BDP može da kaže puno toga o privrednoj aktivnosti ali, kada dođe do toga da li je ta aktivnost dobra za društvo ili ne, BDP zataji. Evo jedne neuobičajene činjenice: saobraćajne nesreće doprinose BDP-u. Troškovi lečenja za povređene, prenos slupanog automobila i kupovina novog će povisiti BDP. Sa stanovišta BDP-a, saobraćajne nesreće su dobre. Sa stanovišta društva, one su loše.

U velikoj meri to je zato što je privredni rast, predstavljen kroz povećanje BDP-a, mešavina dobrog i lošeg. To je u načelu pozitivno, premda ne nužno. Na primer, privredni rast društvima daje resurse da se uhvate u koštac sa siromaštvom, obezbede obrazovanje i unaprede zdravstvene usluge i proširuje izbore koji su vlastima i društvima dostupni. Za pojedince, on takođe može značiti povećane zarade koje će im omogućiti da ulože u svoje i zdravlje svoje porodice, bogatstvo i sreću. Međutim, gde ima pobednika, može biti i gubitnika: pojedina i zajednica koji, zbog nedostatka resursa da se takmiče u ekonomiji koja se širi, mogu ostati zarobljeni u klopki siromaštva.

EKONOMSKA SNAGA

BDP po glavi stanovnika u izabranim OECD zemljama

BDP po glavi stanovnika – koji celokupni privredni dohodak države deli sa brojem njenih stanovnika – se naširoko koristi kao pokazatelj ekonomske snage.

Za podatke iz svih 30 zemalja OECD-a upotrebite StatLink ispod

„ ... Rast privrednog dohotka povećava opseg ljudskih izbora ... pre nego da služi kao cilj po sebi“

The Well-being of Nations

Kroz BDP nije izražena ni jedna od ovih složenosti. (Da budemo fer, BDP je samo jedan od brojnih pokazatelja koje ekonomisti koriste. Drugi, kao što je Džini koeficijent (Gini coefficient), nude uvide u pitanja kao što su nejednakost u zaradama.) To je jedan od razloga povećanog interesovanja za izradu alternativnih pokazatelja koji bi mogli da ponude šire razumevanje zdravlja društava i njihove sposobnost da dalje rastu.

Merila svih stvari

Veliki deo podsticaja za ovo dolazi iz koncepta održivog razvoja. Ideja održivog razvoja se temelji na tome da trud koji naša generacija ulaže u zadovoljavanje svojih potreba, ne treba da ograniči mogućnost narednih generacija da zadovolje svoje. Da bismo to osigurali, narednim generacijama moramo da predamo i čistu životnu sredinu i društva u kojima svako može da ostvari svoj potencijal.

Ne iznenađuje da održivi razvoj teži ka tome da naglasi pitanja životne sredine ali takođe postoji i briga za zdravlje društva i za ljudski kapital, delimično zato što obrazovanje igra tako veliku ulogu u određivanju ljudskih prilika za čitav život.

Kao i u Butanu, alternativni pokazatelji su obično zasnovani na merenju mnogo različitih stvari - od zdravstvenog stanja ljudi preko ekoloških resursa do društvene nejednakosti i tako dalje. To je, na mnogo načina, istovremeno i prednost i mana. Sa jedne strane, to nudi šansu da se sastavi opširno, reprezentativno merilo stvarnog „bogatstva“ države u svakom smislu. Sa druge strane, to otvara pitanje toga šta treba uključiti i kako naći ravnotežu između značaja jednog elementa nasuprot drugog.

Napredak prema održivom razvoju podrazumeva da ciljevi rastuće privredne efikasnosti i materijalnog bogatstva moraju uzeti u obzir društvene i ekološke ciljeve.“

Kendis Stivens (Candice Stevens), Measuring Sustainable Development

Postoje i drugi problemi: ako se pokazatelji sastoje iz previše elemenata, rizikuju da postanu nerazumljivi i, samim tim, efektivno beznačajni; ukoliko ih je premalo, oni možda neće pružiti reprezentativnu sliku.

Takođe, ta jedna glavna brojka, koja je izvedena iz velikog broja pokazatelja za ekološki, društveni i ljudski kapital, može da sakrije isto onoliko koliko i otkriva: efektivno, rizikuje da se prema stvarima kao što su prirodni resursi i ljudski kapital odnosi kao da su zamenjive kada je jasno da one to nisu. I, kao i kod drugih društvenih i ekonomskih pokazatelja, postoji puno praktičnih poteškoća u prikupljanju tačnih i ažuriranih cifara.

Uprkos poteškoćama, mnoge zemlje OECD-a su razvile, ili razvijaju, niz alternativnih pokazatelja koji bi dopunili merila kao što su BNP. U Kanadi je, na primer, komisija postavljena od strane vlade preporučila uspostavljanje sistema za evaluaciju državnih resursa u smislu prirodnog, ljudskog i društvenog kapitala. Oni to obrazlažu time da su takva preimućstva „najmanje podjednako važna za budućnost privrede kao fabrike i mašinerija“. Druge države takođe preuzimaju „kapitalni“ pristup koji potencijalno nudi korisne uvide u stanje, kako njihove životne okoline, tako i njihovih društava.

Najverovatnije je da će u godinama koje dolaze, kako bude rastao pritisak na našu životnu sredinu i u sred sve većeg priznavanja ekonomske važnosti ljudskog kapitala, sve više vlada razmisliti o ovim pristupima.

Umesto zaključka

Šta bi Dejvis Gidi mislio o našem današnjem svetu? Gospodin Gidi, član britanskog parlamenta, je 1807. godine vodio oštru kampanju protiv predloga zakona koji bi deci između 7 i 14 godina starosti omogućio dve godine besplatnog obrazovanja. Po njemu bi obrazovanje siromašnih bilo „štetno po njihov moral i sreću; naučilo bi ih da preziru dosta toga u svom životu, umesto da ih načini dobrim slugama u poljoprivredi i drugim radničkim zanimanjima za koje ih je predodredio njihov položaj u društvu ...“

Ovaj predlog nikada nije postao zakon ali je pobeda gospodina Gidija bila relativno kratkotrajna. Danas, 200 godina kasnije, mladi ljudi u Ujedinjenom Kraljevstvu u obrazovanju prosečno provode 12.6 godina što je nešto iznad proseka regiona OECD koji iznosi 11,6 godina. Nekoliko OECD zemalja, kao što su Meksiko, Portugal i Turska još uvek treba da pređu neki put da bi ovaj prosek sustigle ali, uzduž i popreko, većina razvijenih zemalja se približava gornjoj granici vremenskog perioda kog mladi ljudi mogu da provedu u obrazovanju. Već sad, mladim ljudima je, u većini zemalja OECD-a, besplatno obra-

zovanje omogućeno do otprilike 18. godine; čak i nakon toga, oni u mnogim zemljama mogu dobiti besplatno univerzitetsko obrazovanje.

Dakle, u većini razvijenog sveta se era ogromne ekspanzije masovnog obrazovanja približava svom kraju. U neku ruku, to će učiniti jedno od glavnih merila ljudskog kapitala – broj godina koje ljudi provedu u obrazovanju – manje korisnim. Sve više, razlike u ljudskom kapitalu među zemljama će zavisi, ne od kvantiteta obrazovanja, već od kvaliteta – ili uspeha obrazovnih sistema da potpuno razviju talente i sposobnosti ljudi tokom čitavog njihovog života.

Izazov za obrazovanje

Koreni ovog procesa mogu da započnu u predškolskim godinama. Kako sve više i više žena odlazi na posao, potrebe predškolaca postaju značajnije pitanje za društva. No, umesto da ga posmatramo kao problem, možemo ispravno postupiti ako ga budemo videli kao priliku. Dobro isplanirana nega i obrazovanje predškolaca ima potencijal da umanja uticaj siromaštva na mlade živote. Konkretno, predškolsko obrazovanje može pomoći deci imigrantskog porekla da nauče nove jezike i da se osećaju kao da pripadaju društvima u kojima odrastaju.

„U nekoliko zemalja se radi na politikama koje bi proširile dostupnost vrtića i predškolskih ustanova za imigrante i etničke manjine sa namerom da decu i porodice izlože jeziku i tradiciji glavnih tokova društva i da roditeljima obezbede mogućnost za uspostavljanje društvenih kontakata i mreža. „

Starting Strong I

Onda, tu su godine školovanja, taj dugačak period naših života u kom se krećemo, od deteta zavisnog od roditelja ka mladoj osobi koja ulazi u svet. Kako nas škola priprema za ovu promenu? Ne uvek onoliko dobro koliko bi možda mogla. Društveni i ekonomski nedostaci siromaštva u porodici mogu da se, tokom tih godina, zacementiraju, određujući budućnost ljudi.

U Nemačkoj na primer, škole mogu da efektivno smeste decu, od kojih neka imaju tek 10 godina, na stručno ili akademsko usmerenje u daljem školovanju. Bez obzira na njihova rana obrazovna dostignuća, dete iz porod-

ice „belih okovratnika“¹ ima četiri puta više šansi da završi na akademskom putu od deteta iz porodice „plavih okovratnika“².

Ne postoji ništa loše u stručnom obrazovanju. Zaista, Nemačka zaslužuje pohvale zato što ga je sačuvala onda kada se svugde drugde gasilo, oduzimajući mladim ljudima jednu važnu obrazovnu alternativu. Pa ipak, odluka da li će dete na kraju otići na univerzitet treba da se donese na osnovu njegovih ili njenih talenata i sposobnosti a ne porodičnog porekla.

Naše društveno poreklo takođe teži da postane prevelik činilac u određivanju toga da li ćemo nastaviti sa obrazovanjem i obukom nakon škole ili ne. Kako stanovništva stare, mnoge vlade žele da radnici odlože penzionisanje. Da bi to mogli da urade, radnici će morati da nastave sa unapređivanjem svojih veština i sposobnosti; u mnogim slučajevima će ljudi poreklom iz siromašnijih porodica to moći da postignu samo uz značajnu pomoć države i to će koštati. Zaista, društva se suočavaju sa nekim teškim odlukama o tome kako će razvoj ljudskog kapitala biti finansiran. Raspoloživi resursi su ograničeni i to, kako će biti raspodeljeni, će biti veoma važno za društva u predstojećim godinama.

Na predškolskom nivou su, na primer, mnoge države već počele da povećavaju izdatke za negu i obrazovanje ali to, verovatno, još uvek nije dovoljno. Kada su u pitanju škole, kako demografske promene smanjuju veličinu učeničke populacije, može se pastu u iskušenje da se smanji i finansiranje. No, to može značiti propuštanje prilika da se u učionicu unesu inovacije i da se razviju obrazovne alternative za mlade ljude čije potrebe trenutno nisu zadovoljene.

Na tercijarnom nivou, studentima se upućuje sve više i više zahteva da plate veći deo troškova svog obrazovanja. Argument je da sticanje akademskih kvalifikacija unapređuje zaradu diplomaca u tolikoj meri da je pošteno da

¹ „Beli okovratnici“ (white-collar) – izraz kojim se opisuje pojedinac odnosno društvena grupa koja se bavi poslom koji zahteva više obrazovanje i stručne kvalifikacije, odnosno malo ili ni malo fizičkog rada. Sam izraz je nastao zato što su oni, koji su se ovakvim poslovima bavili, na posao odlazili u odelima sa kravatama i belim košuljama, prim. prev.

² „Plavi okovratnici“ (blue-collar) - izraz kojim se opisuje pojedinac ili društvena grupa koja se bavi poslom u kom su fizička snaga i izdržljivost važniji od obrazovanja i stručnih kvalifikacija. Ovaj izraz se smatra sinonimom za radničku klasu a potiče od radnih odela, najčešće plave boje, koje su radnici nosili prilikom obavljanja svog posla, prim. prev.

oni plate deo cene za to. To može zvučati kao razuman odgovor, ali školarine moraju biti prikupljane tako da mladim ljudima iz siromašnih porodica odlazak na univerzitet ne otežaju više nego što je to već slučaj.

Gledajući unapred

Podizanjem ljudskog kapitala, obrazovanje je već odigralo značajnu ulogu u postavljanju razvijenih zemalja tamo gde su one sad. Ekonomije i pojedinci su bogatiji nego ikad, ljudi su zdraviji i duže žive.

No, gde će nas ovaj dugi proces povećanja ljudskog kapitala odvesti? Da li ćemo izabrati da stvorimo društva u kojima „pobednik odnosi sve“, u kojima talentovani i obrazovani nagomilavaju ekonomske i obrazovne resurse ostavljajući ostale u značajnom zaostatku? Da li će se ekonomska nejednakost – koja je, na neki način, snažan podstrek ljudima da uvećaju svoj deo – pretvoriti u zamku iz koje oni sa manjkom obrazovnog, društvenog i ekonomskog kapitala, neće moći da pobegnu?

Ili ćemo odlučiti da stvorimo društva koja pokušavaju da svima, bez obzira na njihov rod, klasu ili etničko poreklo, pruže fer šansu da se takmiče? Da li ćemo prihvatiti da, iako svako društvo ima svoje pobednike i gubitnike, je jednostavno nedopustivo da se deci uskrati mogućnost da se zbog svog društvenog porekla u potpunosti ostvare ili im se uskrati mogućnost da u potpunosti doprinesu blagostanju društava u kojima žive.

Izbor je, svakako, naš.

Dodatno štivo iz OECD-a

➤ **Economic Policy Reforms: Going for Growth 2006** (Reforme ekonomske politike: Ići prema rastu 2006)

Vlade širom OECD-a nameravaju da preduzmu strukturalne reforme koje bi ojačale ekonomski rast. Ići prema rastu 2006 prati postignut napredak u ostvarivanju reformi politika za unapređenje produktivnosti radnika i zapošljavanje većeg broja ljudi što su prioriteti prepoznati u izdanju iz 2005. godine. On takođe nudi komparativne pokazatelje koji pokrivaju oblasti strukturalne politike kao što su tržište rada, obrazovanje i regulisanje tržišta proizvoda. Poseban dodatak se odnosi na inovacije, koje su ključni pokretač ekonomskog rasta. Ova knjiga nudi komparativne pokazatelje uspeha i relevantne politike u ovoj oblasti kao i posebne preporuke za politike svake zemlje OECD-a, kojima bi se unapredila postignuća inovacija. Tu su i dva analitička poglavlja koja pokrivaju regulaciju finansijskih sistema i ekonomskog rasta kao i alternative BDP-u kao merilu blagostanja.

➤ **OECD Factbook** (OECD-ova Knjiga podataka) (godišnjak)

OECD-ova knjiga podataka, koja izlazi jedanput godišnje, nudi sveobuhvatne i dinamične novosti iz ekonomije, životne sredine i društva država-članica i odabranih država ne-članica. Više od 100 pokazatelja pokriva širok spektar oblasti: ekonomiju, poljoprivredu, obrazovanje, energiju, životnu sredinu, inostranu pomoć, zdravlje i kvalitet života, industriju informacije i komunikacije, stanovništvo/radnu snagu, trgovinu i investicije, poreze, javnu potrošnju, istraživanje i razvoj. Postoje kratki uvodi u svaki pokazatelj kao i detaljne definicije, komentari o komparativnosti podataka, procene dugoročnih trendova i reference na dalje informacije. Za svaku tabelu je obezbeđen dinamičan

link StatLink koji čitaocima upućuje na internet stranice na kojima se odgovarajući podaci mogu naći u Excel TM formatu.

➤ **Understanding Economic Growth: A Macro-level, Industry-level and Firm-level perspective.(2004)** (Razumeti ekonomski rast: perspektive makro nivoa, industrijskog nivoa i nivoa preduzeća)

Ovo je jedinstveno sredstvo koje pruža činjenice, brojke i analize ekonomskog rasta zemalja OECD-a. Analiza se fokusira na matrice rasta u poslednjoj dekadi i identifikuje osnovne pokretače rasta. Ona takođe posmatra kako i zašto zemlje na ove pokretače različito reaguju. Ona ispituje rast na makroekonomskom nivou, industrijskom nivou i nivou preduzeća i analizira doprinos informacionih tehnologija (IT) na svakom od ovih nivoa. Upakovan sa preko 50 tabela i brojki, Razumeti ekonomski rast pruža jedinstvene podatke za bolje razumevanje stvarnosti ekonomskog rasta.

Takođe pomenuti u ovom poglavlju:

➤ **The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital** (2001) (Blagostanje država: uloga ljudskog i društvenog kapitala)

➤ **Measuring Sustainable Development, OECD Statistic Brief** (September 2005) (Merenje održivog razvoja: OECD-ov statistički izvod)

➤ **Starting Strong: Early childhood Education and Care** (Dobar početak: obrazovanje i nega u ranom detinjstvu)

Dodatne statistike

A-1. Stope zaposlenosti kod žena, 1990-2004	128
A-2. Promene u školskoj populaciji, 2005-2015	129
A-3. Ekspanzija trećeg nivoa obrazovanja, 1991-2003	130
A-4. Prinosi od obrazovanja u vidu prihoda, 2004	132
A-5. Odnos između obuke za odrasle i postojećeg obrazovanja, 2003	134

Skraćenice korišćene u ovim tabelama:

c: Postoji premalo opažanja da bi se obezbedile pouzdane procene.

m: Podaci nisu dostupni.

A-1: STOPE ZAPOSLENOSTI KOD ŽENA

Udeo radno sposobnih žena (od 15 do 64 godina) u celokupnoj zaposlenosti

	1990	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004
Australija	57.1	55.5	56.4	58.7	59.4	61.8	62.1	62.6
Austrija	58.8	58.2	58.5	59.4	61.0	60.7
Belgija	40.8	44.6	44.8	45.6	47.5	51.9	51.1	53.0
Kanada	62.7	60.9	61.0	61.4	63.3	65.6	67.0	68.4
Češka Republika	61.0	60.6	58.7	56.9	57.1	56.0
Danska	70.6	70.4	67.1	67.4	70.3	72.1	72.6	72.0
Finska	71.5	63.8	58.7	59.5	61.3	64.5	66.1	65.5
Francuska	50.3	50.8	50.8	51.8	52.4	54.3	55.8	56.7
Nemačka	52.2	55.7	54.7	55.5	56.3	58.1	58.8	59.9
Grčka	37.5	36.2	37.1	38.5	40.3	41.3	43.1	45.5
Mađarska	...	52.3	47.8	45.5	47.3	49.6	49.8	50.7
Island	...	74.0	74.6	76.5	78.3	81.0	79.8	79.4
Irska	36.6	37.1	38.9	43.3	48.2	53.3	55.2	55.8
Italija	36.2	36.5	35.4	36.0	37.3	39.6	42.0	45.2
Japan	55.8	56.9	56.5	56.8	57.2	56.7	56.5	57.4
Koreja	49.0	48.7	49.8	51.1	47.3	50.1	52.0	52.2
Luksemburg	41.4	46.2	44.9	43.6	45.6	50.0	51.5	50.6
Meksiko	...	35.1	36.2	37.4	40.1	40.1	39.9	41.3
Nizozemska	47.5	51.0	52.6	55.2	59.4	62.6	64.7	...
Novi Zeland	58.6	57.5	59.9	63.4	62.1	63.5	65.3	66.5
Norveška	67.2	66.7	67.5	70.4	73.6	74.0	73.9	72.7
Poljska	...	53.1	51.9	51.8	52.2	48.9	46.4	46.4
Portugal	55.4	56.1	55.0	55.6	58.3	60.5	60.8	61.7
Slovačka Republika	52.6	54.6	53.5	51.5	51.4	50.9
Španija	31.8	32.5	31.5	33.8	36.5	42.0	44.9	49.0
Švedska	81.0	76.3	70.7	69.9	69.4	72.2	73.4	71.8
Švajcarska	...	67.0	65.6	67.2	68.8	69.3	71.5	70.3
Turska	32.9	31.9	30.4	30.3	28.5	26.2	26.6	24.3
UK	62.8	61.9	62.1	63.3	64.2	65.6	66.3	66.6
SAD	64.0	63.6	65.2	66.3	67.4	67.8	66.1	65.4
OECD u totalu	53.9	52.7	52.9	53.7	54.5	55.3	55.3	55.6

Izvor: OECD Factbook 2006.

StatLink: <http://dx.doi.org/10.1787/178241456066>

Porast stope zapošljavanja kod žena navodi društva da ponovo promisle negu predškolske dece.

A-2: PROMENE U ŠKOLSKOJ POPULACIJI OD 2005 DO 2015

Demografski trendovi i indikativni uticaji na izdatke za obrazovanje,
broj učenika i studenata koji su upisali i završili školovanje

Očekivana promena u veličini stanovništva (2005 = 100)							Prikazani uticaj demografskih promena			
Starosna grupa							Procenjena promena procenta u...			
	0-4	5-14	15-19	20-29	30+	Sve osobe	...zbimoj potrošnji na obrazovne institucije	...broju upisanih u osnovne škole	...broju onih koji su završili srednje obrazovanje	... broju novih diplomaca tercijarnog nivoa obrazovanja
Australija	107	96	97	110	116	110	-0	-4	-3	10
Austrija	93	85	88	102	105	101	-10	-15	-12	2
Belgija	94	93	94	100	104	101	-5	-7	-6	0
Kanada	102	91	94	108	114	109	m	-9	-6	8
Češka Republika	97	88	70	80	108	99	-18	-12	-30	-20
Danska	91	93	115	109	103	102	1	-7	15	9
Finska	101	90	95	100	106	102	-5	-10	-5	-0
Francuska	95	102	96	97	106	103	-1	2	-4	-3
Nemačka	99	86	86	104	102	100	-9	-14	-14	4
Grčka	94	96	89	76	109	101	m	-4	-11	-24
Mađarska	91	85	81	82	105	97	-16	-15	-19	-18
Island	95	95	100	102	115	108	m	-5	0	2
Irska	104	119	91	85	123	113	m	19	-9	-15
Italija	87	97	96	85	103	100	-6	-3	-4	-15
Japan	93	96	93	79	105	100	-10	-4	-7	-21
Koreja	90	71	95	88	116	103	-18	-29	-5	-12
Luksemburg	103	105	119	109	115	113	m	5	19	9
Meksiko	91	92	100	106	132	111	-4	-8	-0	6
Nizozemska	88	95	103	109	105	103	-1	-5	3	9
Novi Zeland	97	94	94	117	111	107	-1	-6	-6	17
Norveška	97	92	108	114	106	105	1	-8	8	14
Poljska	101	81	69	82	111	99	-20	-19	-31	-18
Portugal	93	100	100	79	110	103	-4	0	0	-21
Slovačka republika	97	79	71	83	113	100	-20	-21	-29	-17
Španija	99	116	91	66	111	103	m	16	-9	-34
Švedska	106	93	84	117	104	103	-2	-7	-16	17
Švajcarska	93	83	96	108	104	101	-7	-17	-4	8
Turska	97	101	108	100	128	113	2	1	8	-0
UK	100	91	92	113	105	103	-4	-9	-8	13
SAD	105	103	100	113	111	109	7	3	0	13
OECD prosek	97	94	94	97	110	104	-6	-6	-6	-3

Izvor: Education at a Glance 2006.

StatLink: <http://dx.doi.org/10.1787/850142374718>
(molimo da pogledate beleške)

Demografske promene znače da će broj učenika i studenata u velikom broju zemalja OECD-a opasti, što će uticati na to kako se obrazovanje finansira.

A-3: EKSPANZIJA TREĆEG NIVOVA OBRAZOVANJA

Procenat onih koji su završili treći nivo obrazovanja u starosnoj grupi između 25 i 64 godine

	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Australija	21.8	..	22.5	23.1	24.3	24.8
Austrija	6.7	7.0	..	7.7	7.9	8.1
Belgija	19.6	20.2	..	22.3	24.6	23.9
Kanada	29.9	30.8	..	34.2	34.9	35.6
Češka Republika	10.1	10.6	10.4
Danska	18.3	19.2	..	19.6	20.4	20.9
Finska	25.0	25.9	..	26.8	27.7	28.4
Francuska	15.2	16.0	17.1	17.8	18.6	19.2
Nemačka	20.5	20.1	..	20.4	22.2	21.8
Grčka	17.9	17.4	18.9
Mađarska	13.4
Island	20.8
Irska	15.9	17.0	..	18.6	19.9	22.6
Italija	6.1	6.4	..	7.5	7.9	8.1
Japan
Koreja	14.4	16.1	17.5	17.8	18.6	19.6
Luksemburg	18.1	19.0
Meksiko	11.9	13.2
Nizozemska	19.6	20.9	..	21.4	22.0	22.5
Novi Zeland	22.9	23.6	..	23.2	25.3	..
Norveška	24.8	25.3	..	27.4	28.6	26.9
Poljska	9.9	..
Portugal	6.7	10.7	11.0	10.9
Slovačka Republika	11.3	11.1	11.5
Španija	9.9	13.1	..	15.0	16.1	17.5
Švedska	25.2	25.8	..	27.0	28.3	27.4
Švajcarska	20.3	21.0	..	21.4	21.1	21.9
Turska	6.3	4.8	..	7.0	8.4	..
UK	16.3	18.5	..	21.3	21.9	22.3
SAD	30.1	30.2	..	32.2	33.3	33.9
OECD prosek	17.9	19.0	..	19.2	19.3	20.1

Izvor: Factbook 2006

Treći nivo obrazovanja nastavlja svoju ekspanziju što rezultira time da stariji radnici često imaju niži stepen formalnog obrazovanja od mlađih kolega.

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
	24.3	25.4	26.7	27.5	29.0	30.8	31.3
	10.6	10.9	10.9	13.9	14.1	14.5	14.5
	25.1	25.3	26.7	27.1	27.6	28.1	29.0
	37.3	38.1	39.2	40.0	41.6	42.6	44.0
	10.6	10.4	10.8	11.0	11.1	11.9	12.0
	..	25.4	26.5	25.8	26.5	27.4	31.9
	29.4	30.2	31.3	32.0	32.3	32.6	33.3
	20.0	20.6	21.5	22.0	23.0	24.0	23.4
	22.6	23.0	22.9	23.5	23.2	23.4	24.0
	15.5	16.8	17.5	17.6	17.8	18.3	18.3
	12.2	13.2	13.5	14.0	14.0	14.2	15.4
	20.9	21.0	22.4	23.2	24.6	26.3	26.3
	22.8	21.1	20.5	21.8	23.7	25.4	26.3
	..	8.6	9.3	9.4	10.0	10.4	10.4
	30.4	30.4	31.6	33.4	33.8	36.3	37.4
	19.8	22.5	23.1	23.9	25.0	26.0	29.5
	18.3	18.3	18.1	18.6	14.9
	13.8	13.6	13.4	14.6	15.0	15.3	15.4
	24.2	22.6	23.4	23.2	24.4	24.4	
	25.8	26.6	27.0	28.0	29.2	29.8	30.9
	25.8	27.4	27.5	28.4	30.2	31.0	31.0
	10.2	10.9	11.3	11.4	11.9	12.6	14.2
	..	8.3	8.7	8.9	9.1	9.3	10.8
	10.5	10.3	10.1	10.4	10.9	11.0	11.8
	18.6	19.7	21.0	22.6	23.6	24.4	25.2
	27.5	28.0	28.7	30.1	31.6	32.6	33.4
	22.2	22.9	23.6	24.2	25.4	25.2	27.0
	7.6	7.5	8.1	8.3	8.4	9.1	9.7
	22.7	23.7	24.8	25.7	26.1	26.9	28.0
	34.1	34.9	35.8	36.5	37.3	38.1	38.4
	20.8	20.7	21.2	21.9	22.6	23.4	24.1

StatLink: <http://dx.doi.org/10.1787/380018442476>

A-4 PRINOSI OD OBRAZOVANJA U VIDU PRIHODA

Relativne zarade stanovništva sa prihodom od zaposlenja (2004. ili kasnije)
(Srednje i više obrazovanje = 100)

Nivo obrazovanja		Ispod srednjeg		Više	
		25-64	30-44	25-64	30-44
Australija	2001	77	75	92	92
Belgija	2003	89	91	m	m
Kanada	2003	78	78	102	104
Češka Republika	2004	73	75	m	m
Danska	2003	82	81	107	104
Finska	2003	94	92	m	m
Francuska	2004	85	85	m	m
Nemačka	2004	88	82	109	112
Mađarska	2004	73	75	120	119
Irska	2002	76	77	98	96
Italija	2002	78	80	m	m
Koreja	2003	67	77	m	m
Luksemburg	2002	78	76	117	120
Nizozemska	2002	84	84	m	m
Novi Zeland	2004	75	73	103	101
Norveška	2003	80	89	117	120
Poljska	2004	78	80	99	100
Španija	2004	85	84	c	c
Švedska	2003	87	83	120	122
Švajcarska	2004	74	81	108	107
UK	2004	67	69	m	m
SAD	2004	65	66	110	110

1. Visoko obrazovanje tipa B je usmereno ka tome da studentima pruži praktične, tehničke ili strukovne veštine potrebne za direktan prolaz na tržište rada.
2. Visoko obrazovanje tipa A je uglavnom zasnovano na teoriji i osmišljeno tako da studentima pruži kvalifikacije za dalji istraživački rad ili direktan prolaz u visokostručne profesije kao što je medicina (Kategorija takođe uključuje napredne istraživačke programe.)

Izvor: *Education at a Glance 2006.*

Više vremena provedenog u obrazovanju podrazumeva trošak ali ono proizvodi prinos u vidu povećanih prihoda.

Visoko tipa B1		Visoko tipa A2		Celokupno visoko obrazovanje	
25-64	30-44	25-64	30-44	25-64	30-44
111	107	143	146	133	135
114	116	148	148	130	130
112	112	169	172	140	141
126	145	185	193	182	191
115	117	130	124	127	123
122	115	173	162	148	138
125	130	163	167	147	151
128	129	163	153	153	146
138	144	218	222	217	222
113	116	160	160	144	145
m	m	153	137	153	137
111	122	156	161	141	148
129	136	165	171	145	152
m	m	m	m	148	147
102	105	147	142	129	129
141	147	125	134	126	135
154	166	166	170	163	169
104	105	144	141	132	130
106	101	139	134	128	124
142	141	177	175	164	162
124	122	174	181	158	162
114	114	181	182	172	173

StatLink: <http://dx.doi.org/10.1787/815010258467>

A-5 ODNOS IZMEĐU OBUKE ZA ODRASLE I POSTOJEĆEG OBRAZOVANJA

Nivo učešća i očekivani broj sati provedenih u van-institucionalnom obrazovanju i obuci vezanoj za posao, u odnosu na nivo obrazovanja, 2003

Nivo obrazovanja	Stopa učešća tokom jedne godine			
	Osnovno	Srednje1	Visoko	Svi nivoi
Austrija	5	19	37	19
Belgija	6	15	30	16
Kanada ²	6	20	35	25
Češka Republika	3	10	21	11
Danska	22	36	54	39
Finska	20	32	54	36
Francuska	9	19	33	19
Nemačka	3	10	24	12
Grčka	n	3	11	4
Mađarska	1	4	9	4
Irska	5	10	20	11
Italija	1	6	12	4
Luksemburg	3	12	27	12
Nizozemska	5	11	13	9
Poljska	1	7	29	9
Portugal	4	15	27	7
Slovačka Republika	6	19	37	19
Španija	3	7	14	6
Švedska	24	37	57	40
Švajcarska	8	27	44	29
UK	7	26	46	27
SAD	12	32	56	37
OECD prosek Svi	7	17	31	18
Muškarci	8	18	31	19
Žene	6	17	32	17

1. I više obrazovanje
2. Odnosi se na 2002. godinu

Izvor: *Education at a Glance 2006*.

Radnici koji su visoko obrazovani imaju više izgleda da dobiju formalnu obuku vezanu za posao.

Očekivani sati učešća između 25 i 64				Prosečni sati rada	Odnos (%) sati obuke i sati koji su tokom jedne godine provedeni na poslu
Osnovno	Srednje1	Visoko	Svi nivoi		
140	420	767	422	1550	27
293	437	719	469	1542	30
128	517	796	586	1740	34
34	142	556	182	1986	9
719	836	1,230	934	1475	63
497	530	1,003	669	1718	39
450	692	1,061	713	1441	49
130	390	650	398	1441	28
c	c	312	106	1936	5
c	270	402	253	m	m
82	185	392	203	1646	12
26	111	254	82	1591	5
c	189	402	176	1592	11
216	308	322	283	1354	21
16	90	513	139	1984	7
232	c	c	343	1678	20
43	178	721	225	1931	12
102	261	503	237	1800	13
350	562	917	622	1563	40
212	621	1,301	723	1556	46
103	297	480	315	1672	19
c	374	746	471	1822	26
210	371	669	389	1668	25
243	393	684	405	m	m
241	370	686	384	m	m

StatLink: <http://dx.doi.org/10.1787/558317523300>

Literatura

Prvo poglavlje

Asahi Shimbun, The (2006), "Moving Out", The Asahi Shimbun, 15 March, Tokyo.

Norimitsu, O. (2006), "Village Writes its Epitaph: Victim of a Greying Japan", The New York Times, 30 April, New York.

OECD (1998), Human Capital Investment: An International Comparison, OECD, Paris.

OECD (2005), OECD Economic Globalisation Indicators, OECD, Paris.

OECD (2006), OECD Factbook 2006, OECD, Paris.

OECD (2006), OECD Annual Report 2006, OECD, Paris.

Ørstrøm Møller, J. (2000), "Towards Globalism: Social Causes and Social Consequences", The Creative Society of the 21st Century, OECD, Paris.

Save The Children (2006), State of the World's Mothers 2006, Save The Children, Westport, Connecticut.

Drugo poglavlje

Andreosso-O'Callaghan, B. (2002), "Human Capital Accumulation and Economic Growth in Asia", paper prepared for the Workshop on Asia-Pacific Studies in Australia and Europe: A Research Agenda for the Future, Australian National University, Canberra, 5-6 July.

Barboza, D. (2005), "Ogre to Slay? Outsource it to Chinese", The New York Times, 9 December, New York.

BBC News (2 0 0 4) , "Bees Survived Dino Extinction " , www.bbcnews.com, last updated 23 November.

Blaug, M. (1976), "The Empirical Status of Human Capital Theory: A Slightly Jaundiced Survey", Journal of Economic Literature, No. 3, Vol. 14, American Economic Association Publications, Pittsburgh, Pennsylvania.

- Bloom, D.E. and River Path Associates (2000), "Social Capital and Human Diversity", in *The Creative Society of the 21st Century*, OECD, Paris.
- Blundell, R. et al. (1999), "Human Capital Investment: The Returns from Education and Training to the Individual, the Firm and the Economy", *Fiscal Studies*, No. 1, Vol. 20, Institute for Fiscal Studies, London.
- Chandler, C. (2005), "India on the Move", *Fortune Asia*, 31 October, Hong Kong.
- Cohen, D. (2002), "Human Capital and the HIV Epidemic in Sub-Saharan Africa", Working Paper No. 2, ILO Programme on HIV/ AIDS and the World of Work, International Labour Organisations, Geneva.
- Dhillon, A. (2005), "World's Back Office Hits Staffing Crisis", *South China Morning Post*, 8 October, Hong Kong.
- Easterlin, R.A. (1981), "Why Isn't the Whole World Developed?", *The Journal of Economic History*, No. 1, Vol. 61, Cambridge University Press, Cambridge.
- Economist Intelligence Unit (2005), *South Africa Country Briefing*, November, Economist Intelligence Unit, London.
- Field, John (2005), *Social Capital and Lifelong Learning*, The Policy Press, Bristol.
- Hartog, J. (1999), "Behind the Veil of Human Capital", *OECD Observer*, No. 215, OECD, Paris.
- Healy, T. (2001), "The Human Capital Approach and The OECD: How Clear is the International Agenda and Where is it Going", paper presented to the Queen's Institute on Social Policy, Belfast, 27-29 August.
- Lindert, Peter H. (2004), *Growing Public: Social Spending and Economic Growth Since the Eighteenth Century*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Maddison, A. (1995), *Monitoring the World Economy 1820-1992*, OECD, Paris.
- Maddison, A. (2004), *The World Economy: A Millennial Perspective*, OECD, Paris.
- OECD (2001), *Human Capital Investment: An International Comparison*, OECD, Paris.

- OECD (2001), *The New Economy: Beyond the Hype*, OECD, Paris. OECD (2001), *The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital*, OECD, Paris.
- OECD (2004), *Completing the Foundation for Lifelong Learning*, OECD/Studien Verlag, Paris.
- OECD (2004), *Understanding Economic Growth*, OECD, Paris. OECD (2005), *Education at a Glance 2005*, OECD, Paris.
- OECD (2005), *Labour Force Statistics 1984-2004*, OECD, Paris. OECD (2005), *OECD in Figures*, OECD, Paris.
- OECD (2005), *OECD Technology and Industry Scoreboard 2005*, OECD, Paris.
- OECD (2005), *Trade and Structural Adjustment: Embracing Globalisation*, OECD, Paris.
- Ørstrøm Møller, J. (2000), "Towards Globalism: Social Causes and Social Consequences", *The Creative Society in the 21st Century*, OECD, Paris.
- Schofer, E. and J.W. Meyer (2005), "The World-wide Expansion of Higher Education", Working Paper No. 32, Center on Democracy, Development and The Rule of Law, Stanford Institute on International Studies, Stanford.
- Schultz, T.W. (1961), "Investment in Human Capital", *The American Economic Review*, Vol. 51, No. 1, March 1961, American Economic Association Publications, Pittsburgh, Pennsylvania.
- Smith, A. (1991), *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Prometheus Books, New York.
- UNAIDS (2006), *2006 Report on the Global AIDS Epidemic*, UNAIDS, Geneva.
- UNESCO Institute for Statistics, "Youth (15-24) and Adult (15+) Literacy Rates by Country and by Gender for 2000-2004", <http://stats.uis.unesco.org/ReportFolders/reportfolders.aspx>.
- UNESCO-UIS/OECD (2003), *Financing Education - Investments and Returns: Analysis of the World Education Indicators*, 2002 edition, OECD, Paris.
- Wilson, D. and P. Roopa (2003), "Dreaming with BRICs: The Path to 2050", *Global Economics Paper No. 99*, 1 October, Goldman Sachs, New York.

Treće poglavlje

- d'Addio, A.C. and M. Mira d'Ercole (2005), "Trends and Determinants of Fertility Rates in OECD Countries: The Role of Policies", OECD Social, Employment and Migration Working Paper No. 27, OECD, Paris.
- Baker, M. (2005), "Restructuring Family Policies: Trans-national Organizations and 'Soft Politicking' for Reform", paper for the 9th Australian Institute of Family Studies Conference, Melbourne, 9-11 February.
- Brewer, M. and G. Paull (2005), "Newborns and New Schools: Critical Times in Women's Employment", Research Report No. 308, Department for Work and Pensions, Corporate Documents Services, Leeds, United Kingdom.
- Economist, The (2005), "Poverty in Latin America: New Thinking About an Old Problem", *The Economist*, 17 September, London.
- Gil Alonso, F. (2005), "The Uneven Distribution of Family Responsibilities Among Women and Men, and its Link with Low Fertility: Some Evidence for European Union Countries from Eurobarometer Data", paper for the 25th International Population Conference, IUSSP Tours, France, 18-23 July.
- Heckman, James J. (2000), "Policies to Foster Human Capital", *Research in Economics*, Vol. 54, No. 1, University of Venice/Elsevier B.V.
- Hernández, E. (2004), "Hacer mortajas ya no es negocio", *El Economista*, 21 December, Mexico City.
- Immervoll, H. and D. Barber (2005), "Can Parents Afford to Work? Childcare Costs, Tax-Benefit Policies and Work Incentives", OECD Social, Employment and Migration Working Paper No. 31, OECD, Paris.
- Internal Revenue Service (n.d.), "Tax Quotes", United States Department of the Treasury, Washington D.C., www.irs.gov/newsroom/article/0,,id=110483,00.html.
- Jenson, Jane and D. Saint-Martin (2005), "Building Blocks for a New Social Architecture: The LEGO Paradigm of an Active Society", forthcoming in *Policy and Politics*, The Policy Press, Bristol, United Kingdom.
- Martin, C.J. (2004), "Reinventing Welfare Regimes: Employers and the Implementation of Active Social Policy", *World Politics*, No. 57, October, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, Maryland.

- OECD (2000), OECD Economic Surveys: Mexico 1999/2000, Vol. 2000, Issue 13, OECD, Paris.
- OECD (2001), Starting Strong: Early Childhood Education and Care, OECD, Paris.
- OECD (2001), The New Economy: Beyond the Hype, OECD, Paris.
- OECD (2002), Babies and Bosses - Reconciling Work and Family Life (Volume 1): Australia, Denmark and the Netherlands, OECD, Paris.
- OECD (2003), Babies and Bosses - Reconciling Work and Family Life (Volume 2): Austria, Ireland and Japan, OECD, Paris.
- OECD (2004), Babies and Bosses - Reconciling Work and Family Life (Volume 3): New Zealand, Portugal and Switzerland, OECD, Paris.
- OECD (2005), Babies and Bosses - Reconciling Work and Family Life (Volume 4): Canada, Finland, Sweden and the United Kingdom, OECD, Paris.
- OECD (2005), "Babies and Bosses: Balancing Work and Family Life", OECD Policy Brief, March, OECD, Paris.
- OECD (2005), Extending Opportunities: How Active Social Policy Can Benefit Us All, OECD, Paris.
- OECD (2005), "Extending Opportunities: How Active Social Policy Can Benefit Us All", final communique of meeting of OECD social affairs ministers, Paris, 31 March-1 April.
- OECD (2005), Society at a Glance: OECD Social Indicators, OECD, Paris.
- OECD (2006), OECD Factbook 2006, OECD, Paris.
- OECD (2006), Starting Strong II: Early Childhood Education and Care, OECD, Paris.
- Quintini, G. and P. Swaim (2003), "Employing the Non-employed", OECD Observer, September, OECD, Paris.
- Sleebos, J.E. (2003), "Low Fertility Rates in OECD Countries: Facts and Policy Responses", OECD Social, Employment and Migration Working Paper No. 15, OECD, Paris.
- Shipler, D.K. (2004), "A Poor Cousin of the Middle Class", The New York Times, 18 January, New York, New York.
- Shipler, D.K. (2005), The Working Poor: Invisible in America, Vintage, New York, New York.

Sourcemex (2005), "At Least One-Fifth of Mexican Children Live in Poverty", 8 June, Latin American Data Base, The University of New Mexico, Albuquerque, New Mexico.

St. Martin, A. and P. Whiteford (2003), "More Jobs and Better Pay", OECD Observer, September, OECD, Paris.

Četvrto poglavlje

Ahlin, Å. (2003), "Does School Competition Matter? Effects of a Large-Scale School Choice Reform on Student Performance", Working Paper 2003:2, Department of Economics, Uppsala University, Uppsala.

Cohen, J. (2006), Radio report from Arabia School in Helsinki, broadcast on The World Tonight, BBC Radio 4, 12 February.

Fuller, T. (2005), "The French Tackle Discrimination", International Herald Tribune, 1 December, Paris.

Hirsch, D. (2002), "How Good is our Global Education? The PISA Survey", OECD Observer, March, OECD, Paris.

Korea Times, The (2006), "Widening Income Gap Changes Children's Lifestyle", 14 January, Korea Times, Seoul.

McNeill, D. (2004), "Japan's Lethal Teenage Angst: The Social Outsiders Who Hide Indoors", The Independent, 6 December, London.

OECD (2001), The New Economy: Beyond the Hype, OECD, Paris.

OECD (2001), The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital, OECD, Paris.

OECD (2004), Learning for Tomorrow's World: First Results from PISA 2003, OECD, Paris.

OECD (2005), Education at a Glance 2005, OECD, Paris.

OECD (2005), Formative Assessment: Improving Learning in Secondary Classrooms, OECD, Paris.

OECD (2005), "Formative Assessment: Improving Learning in Secondary Classrooms", OECD Policy Brief, November, OECD, Paris.

OECD (2005), School Factors Related to Quality and Equity: Results From PISA 2000, OECD, Paris.

- OECD (2005), *Teachers Matter: Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers*, OECD, Paris.
- OECD (2005), "The Definition and Selection of Key Competencies: Executive Summary", www.pisa.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf.
- OECD (2006), *Where Immigrant Students Succeed - A Comparative Review of Performance and Engagement in PISA 2003*, OECD, Paris.
- Sliwka, A. et al. (2005), "Canada: Encouraging the Use of Summative Data for Formative Purposes", in *Formative Assessment: Improving Learning in Secondary Classrooms*, OECD, Paris.
- Staples, B. (2005), "Why the United States Should Look to Japan for Better Schools", *The New York Times*, 21 November, New York.
- West, E.G. (1996), "Education Vouchers in Practice and Principle: A World Survey", *Human Capital Development and Operations Policy Working Papers*, World Bank, Washington, D.C.

Peto poglavlje

- Bloom, D.E. and River Path Associates (2000), "Social Capitalism and Human Diversity", in *The Creative Society in the 21st Century*, OECD, Paris.
- Dew-Becker, I. and R.J. Gordon (2005), "Where did the Productivity Growth Go? Inflation Dynamics and the Distribution of Income", paper presented at Brookings Panel on Economic Activity, Washington D.C., 8-9 September.
- Gaertner, M. (2006), "Canada Suffers Mass Lay-offs in Factory Exodus Strong Currency and Cheap China Imports Get the Blame", *South China Morning Post*, 25 February, Hong Kong.
- Hindustan Times (2006), "Telstra Set to Off-shore 425 More Jobs to India", *Hindustan Times*, 6 February, New Delhi.
- Krugman, P. (2006), "America's Oligarchs", *International Herald Tribune*, 28 February, Paris.
- Lacey, M. (2004), "First Grader, Model Student, Great-Grandfather", in *The New York Times*, 3 April, New York.
- Lohr, S. (2006), "US Outsourcing Fears: 'Data Don't Bear That Out'", *International Herald Tribune*, 24 February, Paris.

- OECD (2000), *Literacy in the Information Age: Final Report of the International Adult Literacy Survey*, OECD, Paris.
- OECD (2001), *Economic Outlook 70*, OECD, Paris.
- OECD (2001), *The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital*, OECD, Paris.
- OECD (2003), *Beyond Rhetoric: Adult Learning Policies and Practices*, OECD, Paris.
- OECD (2003), *OECD Employment Outlook 2003*, OECD, Paris.
- OECD (2004), *Co-financing Lifelong Learning: Towards a Systemic Approach*, OECD, Paris.
- OECD (2004), "Lifelong Learning", *OECD Policy Brief*, February, OECD, Paris.
- OECD (2004), *OECD Employment Outlook 2004*, OECD, Paris.
- OECD (2005), "Helping Workers to Navigate in 'Globalised' Labour Markets", *OECD Policy Brief*, June, OECD, Paris.
- OECD (2005), *Promoting Adult Learning*, OECD, Paris.
- OECD (2006), "Economic Survey of Ireland, 2006", *OECD Policy Brief*, March, OECD, Paris.
- OECD (2006), *Live Longer, Work Longer*, OECD, Paris.
- OECD (2006), *OECD Employment Outlook 2006*, OECD, Paris.
- Quinn, J. (2006), "Credit Suisse Could Move Another 5 000 Jobs to the East", *The Daily Telegraph*, 22 February, London.
- Rincon, P. (2006), "Retirement Age 'Should Reach 85'", www.bbcnews.com, last updated 17 February.
- Schleicher, A. (2006), "The Economics of Knowledge: Why Education is Key for Europe's Success", *Lisbon Council Policy Brief*, The Lisbon Council, Brussels.
- Selva, M. (2005), "Classes Overflow as Burundi Abolishes School Fees", *The Independent*, 21 September, London.
- Spitzer, M. (2006), "Brain Research and Learning over the Life Cycle", *Personalising Education*, OECD, Paris.

Tsai, Shan P. et al. (2005), "Age at Retirement and Long Term Survival of an Industrial Population: Prospective Cohort Study", 21 October, British Medical Journal, London.

Šesto poglavlje

Altman, D. (2006), "Managing Globalization: Costs of Exporting Labor", International Herald Tribune, 22 March, Paris.

BBC News (2005), "UK 'Crippling Africa Healthcare'", www.bbcnews.com, last updated 27 May.

Bakalar, N. (2006), "Cocktail Hour is Good for Seniors' Hearts", International Herald Tribune, 3 August, Paris.

Bloom, D.E. and River Path Associates (2000), "Social Capital and Human Diversity", The Creative Society of the 21st Century, OECD, Paris.

Brook, Keith (2005), "Labour Market Participation: The Influence of Social Capital", Labour Market Trends, March, Office for National Statistics, London.

Campbell, D. (forthcoming), "What is Education's Impact on Civic and Social Engagement", in Measuring the Effects of Education on Health and Civic Engagement: Proceedings of the Copenhagen Symposium, OECD, Paris.

Cervantes, M. and D. Guellec (2002), "The Brain Drain: Old Myths, New Realities", OECD Observer, May 2002, OECD, Paris.

Coleman, J.S. (1988), "Social Capital in the Creation of Human Capital", American Journal of Sociology, Vol. 94, University of Chicago Press, Chicago.

Field, J. (2005), "Social Capital and Lifelong Learning", in The Encyclopedia Of Informal Education, [www.infed.org / lifelonglearning/social_capital_and_lifelong_learning.htm](http://www.infed.org/lifelonglearning/social_capital_and_lifelong_learning.htm), last updated 28 April 2005.

Hardin, R. (2005), "Is Social Capital Declining?", Access Magazine, No. 5, Axel and Margaret Axson Johnson Foundation for Public Benefit, Stockholm.

Helliwell, J.F. (2004), "Well-being and Social Capital: Does Suicide Pose a Puzzle?", NBER Working Paper No. 10896, National Bureau Of Economic Research, Cambridge, Massachusetts.

- Lochner, L. and E. Moretti (2001), "The Effect of Education on Criminal Activity: Evidence from Prison Inmates, Arrests and Self-Reports", NBER Working Paper No. 8605, November, National Bureau for Economic Research, Cambridge, Massachusetts.
- Moretti, E. (2004), "Workers' Education, Spillovers and Productivity: Evidence from Plant-Level Production Functions", *The American Economic Review*, Vol. 94, No. 3, American Economic Association, Pittsburgh, Pennsylvania.
- Mullan, F. (2005), "The Metrics of the Physician Brain Drain", *The New England Journal of Medicine*, Vol. 353, No. 17, 27 October, Waltham, Massachusetts.
- Naik, G. (2003), "Finns Use Group Effort To Come Up With Fix For Heart Disease", *The Wall Street Journal*, 14 January, New York.
- O'Brien, C. (2005), "Meeting at the Crossroads", *The Irish Times*, 3 September, Dublin.
- OECD (2001), *The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital*, OECD, Paris.
- OECD (2003), "Poverty and Health in Developing Countries: Key Actions", *OECD Policy Brief*, November, OECD, Paris.
- OECD (2005), "Suicide Battle", *OECD Observer*, November, OECD, Paris.
- OECD (2006), *Economic Policy Reforms: Going for Growth*, 2006 Edition, OECD, Paris
- OECD (2006), "Projecting OECD Health and Long-Term Care Expenditures: What Are the Main Drivers", *Economics Department Working Paper No. 477*, OECD, Paris.
- OECD/World Health Organization (2003), *Poverty and Health, DAC Guidelines and Reference Series*, OECD, Paris.
- Putnam, Robert (2000), *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon and Schuster, New York.
- Rand (2002), "The Health Risks of Obesity", *RandHealth Research Highlights*, Rand Corp., Santa Monica, California, www.rand.org/congress/health/0602/obesity/rb4549/rb4549.pdf.
- Rosenthal, E. (2005), "Even the French are Fighting Obesity", *International Herald Tribune*, 4 May, Paris.

- Rossing Feldman, T. and S. Assaf (1999), "Social Capital: Conceptual Frameworks and Empirical Evidence: An Annotated Bibliography", Social Capital Initiative Working Paper No. 5, World Bank, Washington, D.C.
- Shahjahan B. and H.-D. Evers (2005), "Social Capital and Sustainable Development: Theories and Concepts," ZEF Working Papers Series No. 2, Center for Development Research, University of Bonn, Bonn.
- Schuller, T. (2001), "The Complementary Roles of Human and Social Capital", *Isuma: Canadian Journal of Policy Research*, Vol. 2, No. 1, Spring, Les Presses de l'Université de Montréal, Montreal.
- Zagorsky, J.L. (2005), "Health and Wealth: The Late 20th Century Obesity Epidemic in the US", *Economics and Human Biology*, Vol. 3, No. 2, Elsevier.

Sedmo poglavlje

- Abraham, K.G. and C. Mackie (eds.) (2005), *Beyond The Market: Designing Non-market Accounts for the United States*, The National Academies Press, Washington, D.C.
- Boarini, R., A. Johansson and M. Mira d'Ercole (2006), "Alternative Measures of Well-being", OECD Social, Employment and Migration Working Paper No. 33, OECD, Paris.
- International Herald Tribune (2006), "Calculating the Pay for Stay-at-Home Moms", *International Herald Tribune*, 4 May, Paris.
- Kencho Wangdi (2006), "Measuring GNH," www.kuenselonline.com. Lindert, Peter H. (2004), *Growing Public: Social Spending and Economic Growth Since the Eighteenth Century*, Cambridge University Press, Cambridge.
- National Round Table on the Environment and the Economy (2003), *Environment and Sustainable Development Indicators for Canada*, Renouf Publishing, Ottawa.
- OECD (1996), *Measuring What People Know: Human Capital Accounting for the Knowledge Economic*, OECD, Paris.
- OECD (1998), *Human Capital Investment: An International Comparison*, OECD, Paris.
- OECD (2001), *The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital*, OECD, Paris.

- OECD (2004), *Understanding Economic Growth*, OECD, Paris. OECD (2006), *Going for Growth 2006*, OECD, Paris.
- OECD (2006), *OECD Factbook 2006*, OECD, Paris. owe, J. and J. Silverstein (1999), "The GDP Myth", *The Washington Monthly*, Vol. 31, No. 3, Washington, D.C.
- Schleicher, A. (2006), "The Economics of Knowledge: Why Education is Key for Europe's Success", *Lisbon Council Policy Brief*, The Lisbon Council, Brussels.
- Stevens, C. (2005), "Measuring Sustainable Development", *Statistics Brief No. 10*, September, OECD, Paris.
- Teitel, M. (1996), "End Public Education, It Just Leads to Unrest", *The Toronto Star*, 26 July, Toronto.

Izvori objavljenih fotografija

Naslovna strana © Genna Naccache/Getty
Fotografije ; pp. 8-9 © Awilli/Zefa/Corbis;
pp. 20-21 © Isabelle Eshraghi/Agence Vu; pp. 38-39 © Frank Lavelle;
pp. 58-59 © Isabelle Eshraghi/Agence Vu;
pp. 78-79 © Isabelle Eshraghi/Agence Vu;
pp. 94-95 © Larry Towell/Magnum Photos;
pp. 112-113 © Eli Reed/Magnum Photos.

Ovo delo se štampa u saradnji sa Zavodom za udžbenike,
a na osnovu ugovora broj 650-02-238/2009-09

К.Б. 31554

8 600262 016393